

Arxiu històric FUNDACIÓ JAUME BOFILL

IV Jornades

El nacionalisme català a la fi de S.XX

Jordi Xuclà

MARÇ 1990

FUNDACIÓ
Fundació
JAUME
Jaume
BOFILL
Bofill

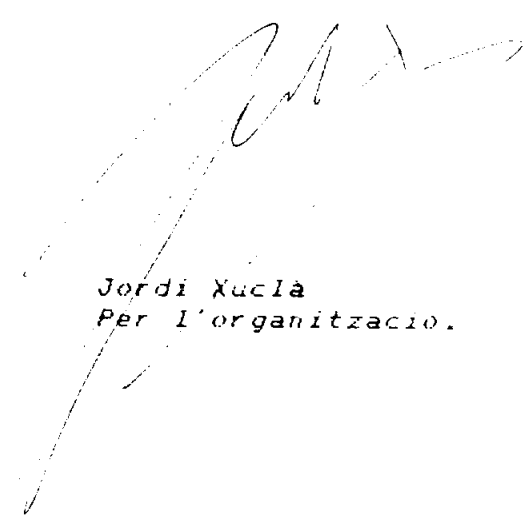
IV JORNADES
EL NACIONALISME CATALÀ A LA FI DE S. XX

Olot, 19 de març de 1990

Senyor/a,

ens plau fer-vos a mà el programa definitiu de les IV Jornades sobre el Nacionalisme Català a la Fi del Segle XX. Jornades que tindran lloc els propers dies 30 i 31 de març i 1 d'abril a la ciutat d'Olot, organitzades pel Club de Debat Joves 21 i la Fundació Teatre Principal.

Tot esperant veure'ns aviat, rebeu una salutació ben atenta.

Jordi Xucà
Per l'organització.

IV JORNADES
EL NACIONALISME CATALÀ A LA FI DE S. XX

Olot, 7 de març de 1990

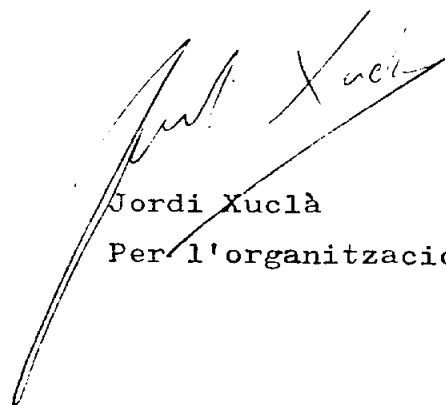
Senyor/a,

ens plau d'invitar-vos a les IV Jornades "El nacionalisme català a la fi del segle XX", que es desenvoluparan els dies 30, 31 de març i 1 d'abril a la ciutat d'Olot, organitzades pel Club de Debat Joves 21 i la Fundació Pública del Teatre Principal.

Us fem a mà, mentrestant, un avançament del programa i una butlleta d'inscripció. Si decidiu d'assistir-hi, convé que ens la torneu abans del 21 de març, en bé de l'organització.

Us recordem ahora que, com a convidat que sou, teniu totes les despeses pagades, llevat del viatge.

Tot esperant la vostra resposta, rebeu una salutació ben atenta.

Jordi Xuclà
Per l'organització.

Olot, Teatre Principal, 30, 31 de març i 1 d'abril

IV JORNADES

EL NACIONALISME CATALÀ A LA FI DEL SEGLE XX

Divendres 30

Vespre

3/4 de 8 Recepció dels assistents i inauguració de les
IV Jornades al Saló de Sessions de l'Ajuntament
d'Olot

1/4 de 9 Conferència:

LA REUNIFICACIÓ D'ALEMANYA I L'EQUILIBRI EUROPEU
Til Stegman

9 Sopar

Nit

1/4 d'11 1a. Ponència

IDENTITAT EUROPEA I IDENTITATS NACIONALS

Isidre Marí El pluralisme lingüístic a Europa

Josep Gifreu De la post-Espanya a la post-Europa:
la reconstrucció dels espais nacionals
europaus

Secretaria: Teatre Principal d'Olot

Passeig d'En Blay, 5 Tel. 26 01 80 17800-OLLOT Girona

DISSABTE 31

Matí

2/4 de deu 2na. ponència

L'ESTAT

Joan b. Culla Els models històrics. Virtuts i fracassos

Fraçcesc de Carreres Els models actuals en el món
occidental. Similituds i possi
bilitats

Albert Viladot Una proposta per a la fi del segle

2/4 d'11 Debat

12 Conferència:

EL LLENGUATGE DELS POLÍTICS

Salvador Oliva

2 Dinar

Tarda

4 3a. ponència

LES ADMINISTRACIONS I ELS PARTITS

Les administracions

Enric Argullol i Joaquim Ferret Un model administra-
tiu català?

Els partits

Vicenç Villatoro Partits nacionals, partits nacionalis-
tes

Jaume Bosch L'espai de l'esquerra nacional més enllà
de les velles tradicions

9 Sopar

Vespre

1/4 d'11 Concert a càrrec del grup mallorquí Música Nostra al
Teatre Principal

DIUMENGE 1

Natí

2/4 de 10 4a.ponència

LA NACIÓ

Pilar Rahola Marc nacional:un marc definit?

Josep M. Llompart La nacionalitat catalana vista des
de les Illes

Salvador Cardús Divagacions a propòsit de la nació:
les relacions entre cultura i política

12 Debat general i conclusions

2 Dinar de cloenda

Marc nacional: un marc definit?

Diu així la cita: "al mig de la revolta incoherència del moviment català, marxava sempre amb pas ferm i orientació segura un estol de catalans, petit a la primeria, com filet d'aigua en rajar de la congesta, que mormolaven paraules estranyes, incompreses en el cor de la nostra societat atrefegada. Eren els romàntics, els sentimentals, els que reien i ploraven, eren els qui s'estimaven. I l'amor no s'enganya mai: per això no varen enganyar-se. Al voltant d'ells, polítics i advocats deien que si provincialisme, que si descentralització, que si federalisme o regionalisme; ells repetien humilment la paraula dels temps, però dintre d'aquella paraula hi posaven el mateix: hi posaven Catalunya". Escrit al 1906, el text pertany al llibre La nacionalitat catalana d'Enric Prat de la Riba. L'he escollit per encapçalar la meva ponència no només per la bellesa de la seva expressió ni tampoc només per la categoria del seu autor, sinó sobretot pel retrat fidel que fa del garbuix d'idees que bullia a la seva època entorn al concepte nació. I, al descontrol, a la indefinició i a la baralla, Prat de la Riba hi contraposa el grup reduït de pensadors que tenien clar el concepte, que el tutelaven a l'espera d'una major clarificació dels polítics. Com ~~el~~ ^{el filòsof} buscant un home amb l'espelma, aquesta tinc la sensació que l'home encara no s'ha trobat i que el concepte està més indefinit que mai, més acomplexat, més aliè al debat ideològic i a l'interès polític. Més incòmode, fins i tot. EL concepte nació és, a hores d'ara, un concepte d'ús protocolari, utilitzat a bastament sense un mínim de reflexió, comodi de converses en les quals els interlocutors utilitzen un mateix terme i no parlen d'una mateixa cosa. Des del país real d'uns, subscrit al Principat, fins al país cultural, que engloba l'àrea lingüística, passant pel concepte polític que conforma els països catalans com una realitat política, la nació apareix en els discursos sense haver arribat a un consens en la idea, és utilitzat amb un contingut múltiple que, a la llarga, el pot buidar de contingut.

M'aturo un moment en la idea del país real, patrimoni de la comoditat i de la por al compromís, d'ús habitual entre funcionaris de partit i

| - país polític - econòmic - més -
| - país polític - país del present -

polítics aletargats. No fa gaire un eurodiputat català em deia que tot això de Lituània era dolent. També m'assegurava que havia anat molt malament tot el debat sobre l'autodeterminació perquè havia espantat als espanyols i els havia fet més prudents. M'esgarrifo davant d'arguments com aquest. Segurament tot pas endavant representa un risc massa elevat per a aquells que viuen instal·lats en una situació enquistada força còmode per fer carrera. El tema de la nació i el concepte del "país real" respon a la mateixa "prudència" i a la mateixa perpetuació en la comoditat. En aquest sentit es pot assegurar que el paper del nacionalisme majoritari pel que fa a la nació ha estat abstencionista, s'ha desinhibit del debat i ha optat o per callar o només per parlar de Catalunya. En el seu cas la nació ha estat delimitada per la regió, ha estat l'equivalent nacional dels termes que la regió defineix. I goso dir que ho ha estat més per por, per incapacitat de risc que no pas per reflexió interna. La nació en majúscules, més encara, el sol debat sobre la nació ha estat la primera renúncia d'un seguit de renúncies que ha fet el nacionalisme majoritari. He parlat de por i de manca de gust pel risc, també cal parlar de voluntat d'intervenció en l'estat, voluntat aquesta que no permetria el coqueteig amb una idea que transgradeix els límits oficialitzats. I la renúncia no s'ha donat només en el debat ideològic, en el terreny de les idees, sinó sobretot en l'acció de govern, en la no-actuació damunt de tot el territori cultural, una no-actuació més exagerada del que la llei li hauria permès. Senzillament, el nacionalisme majoritari ha ignorat no només el fet real, encara viu, sinó el simple debat, la sola reflexió sobre el problema.

I la coartada ha estat aquesta idea feliç del "país real", una idea que n'ha venut dues altres, el necessari pragmatisme de l'acció de govern i la també necessària responsabilitat que comporta. Francament, no em crec cap de les dues consignes, em semblen una justificació a un debat que no han gosat fer i a una responsabilitat, aquesta sí, que no han gosat

assumir. El país real s'ha basat en el concepte de la fatalitat, en la inexorable realitat que obligaria a la renúncia presentada com a inevitable. Però, si recordem amb Robert Lafont que "la fatalitat és el signe de l'arbitrarietat" i que "s'usa i s'abusa del dret que reconeix la ignorància generalitzada", acordarem que com a mínim calia parlar-ne amb la maduresa que obligava un tal concepte. S'ha defugit el compromís. S'ha bandejat el debat ideològic a la recerca d'altres debats -l'econòmic en el paradigma- que han semblat menys perversos i segurament menys arriscats. Alguns de nosaltres hem dit alguna vegada que el nacionalisme majoritari ha treballat molt i fort per enaltir la regió econòmica que som, però que no ha treballat per reconstruir la nació. Aquesta absència de compromís s'ha constatat primerament en l'absència del debat pertinent.

Però si, com crec, la nació no té res a veure amb aquest apriorisme del país real, cal preguntar-se què és la nació, quins són els seus límits i on se centra el debat que d'altres han defugit. Les definicions genèriques són múltiples i prou avorrides com perquè us en lliuri d'elles. Tanmateix no cal dir que el meu concepte de nació té poc a veure amb les conclusions radicals d'Odise Barot que, en la seva anàlisi geogràfica, arribava a dir que la nació era una conca hidrogràfica. Ni es tracta, com es prou obvi, d'un concepte racial. Ni em sento propera a les conclusions de Hegel que van portar, ho crec així, a la barbaritat del "narodnost" rus o del "volkgeist" alemany. No parlo d'essencialismes, car aquests els deixo per als nacionalismes d'estat que poden perdre el temps cantant les pròpies excel·lències. No cal repetir que en la seva forma perfecta, totalitària, l'estat nacionalista és irracional, funciona en el sentit del mite i de l'essència, i aquest no és el cas, per pròpia debilitat si es vol, dels nacionalismes defensius. No parlo tampoc de llengua, o no només, perquè hi ha exemples prou notoris en la construcció de diferents nacions que s'han desenvolupat malgrat haver perdut la llengua. Seria el cas de Txecoslovàquia o el cas més complex d'Itàlia que va dur a Luigi Settembrini a dir que "no és la comunitat de llengua el que funda la nació, sinó el

el desig de construir-la". No parlo només de dret civil propi, com ja va fer notar oportunament Prat de la Riba, sinó de tot plegat, del sentiment de pertinença que reconeix els elements del grup i alhora distingeix els foranis. Lafont definia així la nació: "La nació "biològica" neix destruint una identitat biològica. Significa simplement que en un moment donat de la història una barreja de poblacions, realitzada i estabilitzada, ha esdevingut un fet primer, gràcies al qual tot d'homes adquiriran la consciència de la seva identitat com a grup". Per afegir més endavant: "l'estat no és res més que un accident. La nació està assentada més profundament, sobre les estructures de la història i no sobre els seus efectes" No és, doncs, producte de l'atzar o del caprici de la història, sinó dels segles. L'elaboració lenta d'uns trets que a la llarga marcaran una manera de ser, una manera d'expressar-se, una manera diferent de relacionar-se amb el món. La nació és alhora complicitat i diferència. És el ritual del reconeixement, com diria Josep Gifreu, i el ritual de la distinció.

Però la nació, contràriament ai que creuen els nacionalismes d'estat que sempre perden els orígens en els orígens dels temps, no és eterna sinó caducable. Justament perquè no és essència sinó realitat, és també destruïble. I aquí em prenc la llicència d'un parèntesi: cada vegada que em diuen que els nacionalistes som essencialistes, ens movem en el territori de l'irracional, tinc la sensació que em parlen d'un autèntic luxe asiàtic. Curiosament, els mateixos que etziben l'acusació troben legítim el nacionalisme d'estat, la protecció i l'enaltiment de la pàtria quan aquesta no està en perill. Des del nacionalisme turc que en la seva follia d'eternitat ha arribat a ensenyar a les escoles que els hitites són els seus avantpassats. Des de la "grandeur" francesa que feia cantar allò tan bonic del: "jo sóc conciudadà de tot home que pensa/ el meu país és la veritat". Des del "volkgeist" alemany que cridava el "Gott mit uns" en cada creuada alemanya, o el "narodnost" rus culpable de tantes aberracions en el seu intent de confondre la nació russa amb els límits de l'estat soviètic i més enllà si hagués pogut. Des de l'irredentisme espanyol

del qual en teniu massa exemples com perquè us avorreixi, fins a la follia rumana que ben aviat ha oblidat la dificultat de la seva pròpia creació i atempta contra els hongaresos de Transilvània. Francament, els únics que es poden permetre l'irredentisme, l'onejar banderes quan aquestes ja no són necessàries, creure en orígens fora del temps, enaltir els valors quan la diferència està assegurada en l'estructura d'un estat, són justament els que en poden gaudir, els que tenen aquesta estructura. Però els nacionalismes com el nostre neixen com a defensa, són la protecció inevitable a una erosió que pot perfectament acabar amb el col·lectiu. No són essència sinó necessitat, no són irracional sinó justament l'aplicació de la racionalitat més estricta. *I diré més: quan caven en l'essència, fracassen.*

Deia, però, que la nació és destruïble i crec que no cal agafar el referent bretó o occità per confirmar-ho. La nostra pròpia nació ens forneix, per desgràcia, dels exemples necessaris. De la mateixa manera que França s'ha construït destruint Occitània, Bretanya i pràcticament Catalunya, ^{word} Espanya intenta des de fa molt construir-se a ella mateixa a base de destruir les diferències que la posen en qüestió. Ho ha aconseguit gairebé amb Galícia i ha deixat profundament tocats alguns territoris de la nostra nació.

Però quina és la nació? Quins són els seus límits? És evident que el nostre referent més llunyà, no etern com l'espanyol, sinó perfectament delimitat, és l'"etnos ibèrica", ~~que~~ ^{que habitava la zona costanera i} ~~que~~ ^{que} anava des de Murcia al Roine, o sigui, des de les gents líbio-fenícies de l'Andalusia Oriental fins als ligurs de Provença. Un col·lectiu diferenciat -perfectament estudiat en llibres d'especialistes, com el de Pere Villalba sobre els orígens dels Països Catalans-, i reconegut com a diferent. No m'allargaré, per decència però també per pròpia incapacitat, en enumerar tots els viatgers fenicis o romans que han constatat en els seus escrits la presència d'aquesta comunitat. Hi ha, doncs, un substrat previ que ja delimita un altre contorn humà i de grup. Però després la història va donar les voltes que ja coneixeu i es va anar conformant això innominat que s'ha nomenat de maneres diverses i més o menys felices al llarg dels temps. Des de Països Catalans

fins a "és molt senzill: digueu-li Catalunya". Josep Guia diu en el seu llibre que som hereus de Jaume I però que no hem de ser hereus dels seus errors. És probable, però els errors van ser tan grans que a hores d'ara no ens posem d'acord ni en això tan simple que seria el nom de la nació. Si no som hereus dels seus errors ho som de les seves conseqüències. Però parlavàvem dels límits de la nació. Crec que, a banda de la cosa aquesta del "país real", força insultant altrament per a segons quins "reals" que existeixen al sud o a les illes, tots estaríem d'acord en la percepció d'un únic univers cultural que aniria des de Salses a Guardamar i de Fraga fins a Maó. Unitat lingüística, unitat cultural, unitat de creació i de consum cultural. Interrelació de llibres, d'autors, de quadres, de teatre. Aquest seria, penso, l'aspecte menys indiscutit de la necessària discussió sobre els nostres límits. On hi hauria debat real seria en el contingut polític d'aquests límits, en el revers de la unitat cultural de la nació. Però, donada la complexitat, voldria anar a pams.

He parlat, potser lleugerament, de la unitat cultural com una unitat indiscutida. Voldria aturar-me aquí per fer algunes matisacions. La primera, matisar el terme "indiscutit". És evident que hi ha sectors prou coneguts de tothom que discuteixen fins i tot la unitat lingüística i tots hem tingut l'honor aquests dies de sentir la darrera animalada de Gonzalez-Lizondo que, a més d'esbrombar el cardenal Jubany i tornar a dir bestieses sobre la llengua, ha estat capaç d'acusar el principat de robar la figura de Tirant lo Blanch als valencians. No recullo aquesta animalada perquè m'atraigui malaltissament la ignorància, sinó perquè constato fins a quin punt el país pot arribar a engolir qualsevol primitivisme que sorgeixi del cervell d'algun aprofitat. En el cas Lizondo, o estem davant del més ruc dels polítics o davant del més maniqueista, o totes dues coses, però totes dues es donen perquè el país ho permet, perquè la feblesa del país no és capaç de contrarrestar ni una tal càrrega d'ignorància. El problema, doncs, no està en Gonzalez-Lizondo, que a la fi juga un paper que ha escollit, el problema està en que el missatge es pot donar, hi ha receptor i hi ha micròfon des d'on fer-lo. Tanmateix, és evident que

la unitat cultural dels països catalans no perilla a causa de l'acientifisme, no s'erosionarà per culpa dels sicaris de torn que tenim a cada part del territori. A tot estirar es crisparà, però no es qüestionarà. On es pot erosionar i on de fet s'erosiona l'univers simbòlic comú és en l'acció o no acció dels cercles còmplices, en l'actuació dels sectors amb credibilitat. Voldria donar-ne una de freda i una de calenta. La calenta la poso en boca de Ramon Lapiedra, rector de la universitat de València que l'any 89 deia: "Hi ha al País Valencià l'aparició d'una literatura moderna en català que, conjuntament amb l'ús generalitzat del català en el món de la intel·ligència, la cultura i la universitat, configuren una situació, a aquest nivell, netament millor que qualsevol altra que hi haja viscut el país des de començaments del segle XVI". Crec, sincerament, que en l'únic territori on ha quallat la idea de país únic ha estat en el territori cultural, en la pràctica normalitzada de la cultura, que interrelaciona sense problemes, editors, autors, conferenciants, cançons, pintures. I crec, també, amb Lapiedra, que aquesta idea ha quallat sobretot en el País Valencià i a les illes, i en el Principat s'ha percebut amb una tal normalitat que ha exclòs la sorpresa. Diria més, és exclusivament gràcies a aquesta normalitat de la pràctica cultural, que mantenim intacte la idea de la nació, que especulem encara amb la pàtria comuna. El territori cultural està gairebé intacte i ha mantingut relligada la pertinença.

Però he avisat que també hi hauria una de freda. Francament, fins i tot aquest territori intacte està discutit i no només per quatre energúmens. La responsabilitat de la destrucció del marc simbòlic comú, reforçat en la cultura, s'ha d'adjudicar, si s'arriba a donar, en l'actuació de les diferents conselleries de cultura dels diferents governs autònoms. I molt especialment, en l'actuació de l'única conselleria còmplice amb el nacionalisme, la corresponent a la Generalitat de Catalunya. Mentre la pràctica quotidiana de la cultura és desacomplexada, mentre és normal que un mallorquí editi a Barcelona, un valencià guanyi un premi a Mallorca,

o un català conferencià a Castelló, les conselleries no tenen cap relació entre elles, s'ignoren fins al punt que és més probable una relació fluida entre Barcelona i Saragossa o entre València i Múrcia, que un pla comú d'intervenció. Actuen damunt el mateix territori i ho saben. Tenen, amb matisos, el mateix tipus de problema lingüístic, i ho saben. És impossible delimitar les fronteres, i ho saben. Però tanmateix no s'ho diuen. I van molt més enllà en el silenci del que permet la llei, la situació i la prudència. Sincerament no crec a aquestes alçades que la mútua ignorància que es tenen les tres conselleries respongui a una qüestió d'estratègia necessària, crec que forma part de l'aplicació d'una política de la fatalitat, força còmode per a la carrera electoral. La renúncia a l'àmbit comú que va representar la transició -un dels molts llençols perduts en la bugada, i un dels més greus-, es va percebre en el seu moment com una renúncia temporal, però els nostres gestors polítics ho han assumit com a definitiva. És a ells a qui cal demanar responsabilitat. L'altre dia m'explicaven que el "Mar i cel" del Dagoll Dagom no es podrà veure a València perquè no hi ha hagut cap interès en facilitar les representacions. És potser aquesta l'actitud més greu i més comuna: la no creació de les facilitats necessàries perquè la interrelació es dongui amb fluidesa. D'aquesta manera, allò que és normal en la pràctica diària de la creació, ho desmenteix la pràctica política. Allò que es percep com a comú en la quotidianitat, es percep com a aliè en l'acció de govern. I, repeteixo, aquest és el perill i aquesta la responsabilitat primera. El desmentit de la unitat que fa González-Lizondo és sobretot caricatura. El desmentit que es fa del govern és construcció de país i, tal com es fa, construcció de països diferenciats.

Voldria ara entrar en el terreny més arriscat de la unitat social i política. Aquí, francament, i em dol molt citar Unamuno, crec que ens perd l'estètica. Exposaré ara uns arguments que no són plaents a orelles nacionalistes, però és que, sincerament, crec que cal fer una reflexió sincera, que de cap manera no ens serveix ni la contemplació ni l'essencialisme. Justament perquè el país és real i s'ha de bastir damunt de reali-

DIVAGACIONS A PROPÒSIT DE LA NACIÓ.

LES RELACIONS ENTRE POLÍTICA I CULTURA.

1. Per tal que es pugui valorar en el seu terme just allò que pretenc en les línies que segueixen, crec que he de precisar el sentit del títol que les encapçala. La meva intenció en proposar unes *divagacions* no era cap altra que la d'extendre'm una mena de pòlissa d'assegurances a l'avançada per a evitar reclamacions posteriors. I el que he escrit després són efectivament unes *divagacions*. Cosa que permet desfer-me de qualsevol pretensió que s'em volgués atribuir de definir o establir *doctrina* sobre la nació. Mai no m'he sentit amb el coratge suficient per endoctrinar, i tampoc no acceptaria que, contra la meva voluntat, s'em considerés un *professional de l'esperança il·lusòria*.

2. Però tampoc no m'acontentaria una posició desmenjada que havent rebutjat l'exposició de principis, anés a caure per l'altre extrem en l'anàlisi conjuntural immediatista, per altra banda ben legítima i necessària, però que tendeix a fer del que és contingència, necessitat. Diagnòstics sobre la nació, sobre la nostra nació, n'hi ha per tots els gustos, i sobretot, per a totes les conveniències.

En canvi, voldria situar el meu discurs fora d'aquests dos extrems i, precisament, *divagar*... Divagar que és el que fan els rius quan, situats en els trams de pendent feble, formen un conjunt de variacions en el seu llit, dividint-se en diversos braços, fent aparèixer illes i meandres.

I és que el nacionalisme, i la nació, es troben efectivament en

uns temps de pendents febles, en territoris propers a la mar on els rius finalment es desdibuixen. *Divagaré*, en aquest sentit, per necessitat, per *realisme*, si es vol. Però no per anar a la desfeta final, sinó per mirar de trobar, entre tants braços, illes i meandres, el llit del riu que ens permetés remuntar-lo.

I. PREOCUPACIÓ PER LA NACIÓ.

3. Tinc la certesa que el discurs nacionalista hegemònic -entengui's el que s'ha pogut manifestar com a propi del veritable poder, encara que limitat en competències i en territori-, cada vegada s'ha anat convertint més en una **coartada retòrica** en la lluita pel manteniment d'aquesta posició hegemònica. El projecte nacional que -sobretot d'una forma implícita- anava incorporat en el missatge polític de CiU, amb el temps no ha trobat una expressió més concreta, sinó que s'ha anat desdibuixant. A vegades pels titubetjos que s'han produït davant de cada nou conflicte que plantejava frontalment la qüestió del futur de la nació. D'altres, pel desgast i el cansament davant l'erosió política i personal a la que s'han vist sotmesos. O bé també perquè amb ben poques modificacions -retocs d'ordre merament "espiritual", pel que sembla-, el model actual ja es considera definitivament satisfactori. El cas és que ningú no s'aventuraria, avui, a endevinar quins són els objectius nacionals d'aquesta coalició al govern ni tant sols pels propers anys.

4. No és que oblidí, just al tercer paràgraf, la resta de la nació. Però és que, pel que fa a governs que s'autodenominin

nacionalistes, efectivament *som sis milions*, només. A la resta dels territoris de la nació no hi ha hagut en deu anys cap força política que sabés o pogués definir un projecte polític de qualitat i convincent. I tota l'acció de l'Estat, amb la complicitat lògica dels partits estatals, ha procurat que tampoc fos possible.

Cap partit del Principat, d'altra banda, no ha trobat interessant establir acords ni puntuals ni estables amb altres forces valencianes o de les Illes. S'ha cregut que l'esforç s'havia de concentrar en allò aconseguit el 1978 i estalviar-se riscos innecessaris. De manera que també la majoria dels polítics que parlaven de Països Catalans abans del pacte -o de la *rendició*, potser- constitucional, després els ha convingut **convertir** aquest projecte de futur en pura quimera, en alguns casos atenuat per una certa mala consciència. De les *delegacions* d'ERC tampoc no se n'ha sabut res més. Ni s'ha avançat en acords de col·laboració significatius entre els respectius parlaments autonòmics.

Qui en aquesta situació demani certificats de consciència política nacional a aquests territoris de la nació, és que és un cínic malintencionat.

5. Aquesta progressiva desideologització -en aquest cas, desnacionalització- de l'acció política no és exclusiva de CiU, és clar, sinó que és el resultat d'una determinada lògica de les democràcies occidentals -i no sabem si ben aviat de les orientals i tot-. Tendència que afecta tant la mateixa organització interna dels partits -reduïda als combats entre barons, aspirants eterns a la successió- com en la relació tan peculiar que els partits

estableixen amb l'electorat. Se substitueixen les idees pels lideratges. I si bé amb les idees soles no es pot pas garantir que no es violenti demagògicament la voluntat política de cada individu i del poble en general, amb els lideratges -tant si són resultat d'un carisma personal com d'una secreta fórmula d'alquímia preparada des d'un gabinet d'imatge- encara menys.

Cadria anar superant una concepció *creacionista*¹ del poder que suposa l'existència d'un acte creador original -de part de Déu, de la Constitució, d'un Referèndum, de la voluntat del poble-, en lloc de provenir d'uns interessos prèviament establerts, o d'una deliberació i una discussió prèvies. Ara com ara, aquesta concepció ideològica és la que emmascara el fet que unes eleccions no són més que una **ratificació** de la capacitat dels poders prèviament definits per a imposar-se a aquestes voluntats. I en canvi permet que els resultats es presentin, il·lusòriament, com a conseqüència d'aquestes voluntats. És una concepció d'efectes conservadors sobre la realitat establerta -el famós *statu quo* que fa pocs anys pronunciàvem amb cara de fàstic-, i tendeix a exagerar la solidesa d'un determinat equilibri de forces. (I tot i que no ve al cas, no em puc estar de dir que les enquestes de sociologia electoral hi tenen un paper ben actiu, en aquest procés de conservació i de ratificació de la realitat política).

Aquests fets, entre d'altres limitacions, redueixen la possibilitat d'expressió del nacionalisme polític que de fet hi pugui haver en latència en sectors extensos del país, o que en el futur es pugués desenvolupar. Avui, el nacionalisme polític oficial s'ha convertit en una simple denúncia de greuges comparatius, en una reclamació moderada de més competències i

recursos, però ha deixat de ser la defensa d'un model polític global i alternatiu, no només pel que fa a definir fronteres, sinó també a proposar estils de vida i fns de fer política veritablement progressistes i fraternals.

6. En el mateix sentit, la presa de decisions polítiques ja no es veu coartada per unes idees que l'omplien de significació, sinó que són el resultat d'un càlcul racional i complex d'estratègies per a aconseguir l'èxit. La racionalitat de l'acció política es trasllada al càlcul d'estratègies, però abandona la reflexió sobre els objectius. I amb aquesta dinàmica, l'utilitarisme a la moda deixa de ser una simple metodologia de l'anàlisi política per a esdevenir de fet **el model** de decisió política. Potser sí que cal evitar les concepcions ingènues que converteixen els polítics en defensors de causes perdudes i acceptar resignadament que només s'exerciten en l'art del possible. Però d'aquí a tolerar que esdevinguin paladins de l'èxit sense escrúpols, -encara que sigui a cavall del nacionalisme i a costa de la nació- encara hi va molt.

7. És per això que entre les preocupacions més vives que sento per la política actual en relació a la meva nació, hi ha el fet que no es vulgui contemplar mai com a possibilitat la de la *derrota pedagògicament necessària*. Iniciar la lluita per la província ùnica -ni que es pugui perdre-, o la de la reforma de l'Estatut -per perdre-la també-, no hauria de ser necessàriament un error tàctic, si també es pensa en el valor pedagògic de la coherència dels projectes polítics de cara a la seva possibilitat de futur, i

sobretot en la seva credibilitat pública. Els fets històrics mostren que una derrota oportuna pot ser una victòria en el futur. Però també pot passar a la inversa, i que una aparent victòria del nacionalisme oficial d'ara, sigui una derrota futura de la nació. Cal fugir com de la pesta del discurs que assegura que el país no estira, o que el país es tou i no segueix. Excuses de mal pagador, que dèien a casa. No és tolerable que s'esgrimeixin aquesta mena d'arguments i que paral·lelament, per tal de no quedar massa esquitxats a cada nova polèmica que qüestionï la nació, es prefereixi l'ambigüitat ideològica i fins la negació de línies d'actuació seguides amb anterioritat, abans de mantenir-se fidels al país.

Si aquest curs polític ja hem hagut d'encaixar dues negacions de la nació per part de l'executiu català -l'adhesió del govern a la Corona com a resposta covarda a la vexació de la dignitat nacional en la inauguració de l'Estadi de Montjuïc (en la que cap nació del món hauria permès la requisada policial de banderes), i la desqualificació del mateix president a la proposició parlamentària sobre el dret a l'autodeterminació-, jo em demano si haurem d'esperar una tercera negació fins que canti el gall, i com a Pere, els faci plorar amargament.

8. La renovació del pensament nacionalista havia de passar pel purgatori de la crítica dels essencialismes. Però li convé que no passi de llarg, que no arrani -ni renegui- de la seva tradició i s'instal·li en allò que Václav Havel ha anomenat el *discurs del desarrelament*². En cas contrari, té tots els números per tal que el nacionalisme acabi essent una simple "diferència marginal"

que utilitzada hàbilment per un bon assessor d'imatge, aconsegueixi esgarrapar algunes dècimes en el mercat electoral. Així es faria certa una vegada més aquella paràfrasi de la famosa frase de McLuhan escrita per E. H. Erikson: "*la màscara és el missatge*"³.

II. VIRTUALITAT DE LA NACIÓ

9. Estic convençut però, de la possibilitat d'un ús més exigent pel que fa a les potències virtuals del nacionalisme i de l'apel·lació a la voluntat popular de defensa de la nació. La nació, expressió del límit i de la diferència política i cultural, és **fonament d'identitat i sentit col·lectius**. No hi ha possibilitat d'identitat sense l'establiment necessari de límits. Un dels grans especialistes sobre els fonaments de la identitat, Erik H. Erikson, ho ha demostrat prou bé tant en el pla individual com col·lectiu: no hi ha identitat si no es pot construir com a *resposta a uns límits i a algun tipus d'autoritat*. Per això, la preservació de la identitat nacional, cultural o política -tant se val- només és possible si es tenen clars els límits i les fronteres que tenim com a poble, i es poden expressar amb claredat i contundència. Afirmacions de l'estil "ser català és la nostra manera de ser espanyols" -absurditats lògiques, històriques i de bon gust a part-, des del punt de vista de l'establiment d'una identitat col·lectiva diferenciada de l'espanyola, només poden ser qualificades d'irresponsables i suïcides.
- Però també recorda Erikson⁴ que qualsevol sentit d'identitat ha d'incloure un **sentit anticipat de futur**. Precisament, el

debilitament de les essències i dels historicismes com a límits de la pròpia identificació col·lectiva, exigeix que siguin substituïts no per un immediatisme oportunista o un presentisme irresponsable, sinó per aquesta capacitat d'anticipar projectes col·lectius de futur. D'aquesta manera s'ha de combatre la temptació d'aquell *pragmatisme amoral i pre-ètic* que acaba confonent el que és bo amb allò que funciona.

10. L'antropòleg polonès de la universitat de Cracòvia Józef Tischner escrivia el 1981: *"Tot allò que es refereix a la nació passa pels nostres nervis, els nostres cors i les nostres ments. Hem madurat a través de les vagues i de les oracions. Avui ens sentim realment responsables, per una nació i per un demà reals. El nou pes de la responsabilitat no és fàcil de portar, però és quelcom que té un sentit. (...) Què significa ser responsable? Ser responsable significa ser fidel. (...) I què significa ser fidel? Significa ser valents en el pensar."*⁵ Personalment ho considero encertat.

Nació, identitat, sentit, responsabilitat, fidelitat, gosadia en el pensar, em semblen peces d'un trencaclosques sense alguna de les quals no hi hauria paisatge per reconèixer. La nació exigeix la fidelitat i la responsabilitat com a virtuts patriòtiques bàsiques, per a la construcció i manteniment de la identitat col·lectiva i el sentit de pertinença que li són consubstancials.

11. També es desprèn d'aquesta concepció de la nació que la seva existència només pot tractar-se del resultat d'un acte de reafirmació col·lectiva. Una nació determinada no és ni una fatalitat, ni una obvietat, ni tan sols una necessitat. La nació de la que parlem aquí, a més, ni

està defensada militarment, ni en reconeixem unànimement els límits, ni ens l'imposa ningú. En podríem passar, si n'acceptéssim una altra, a canvi de deixar de ser, col·lectivament alguna cosa pròpia i diferenciada. A canvi de renunciar a un *nosaltres* identificador. Per això, de la mateixa manera que se'ns suposa una *voluntat personal sobirana* a l'hora d'escollir qui ens ha de governar, ¿és que algú podria honestament negar la legitimitat d'aquesta mateixa *voluntat* a l'hora de voler-nos dotar d'uns límits -és a dir, d'una identitat- diversa de la que s'ens imposa?

12. Ja m'imagino que una concepció voluntarista de la nació pot ferir les susceptibilitats dels qui fa dies que han escombrat el resistencialisme. Però entenguem-nos: o bé hi ha essències espirituals i materials a preservar, o bé hi ha voluntat col·lectiva resultat del debat, de l'acord i el consens. Es podria pensar que el resistencialisme s'assembla molt a aquella actitud de l'adolescent que es tanca en banda negant l'autoritat paterna per a reafirmar la seva identitat incipient. Però a mi m'agradaria més que se sabés veure en un cert resistencialisme la traducció a la catalana del vell eslògan de *la política com a l'art de l'impossible*.

Per cap d'any, era el mateix Václav Havel, ja president de Txecoslovàquia, qui convidava a aquest canvi de perspectiva, i en reclamava la seva actualitat. El discurs utòpic, ara i sempre, serà un discurs de futur, i no una cançó passada de moda. Que hi hagi qui, per comoditat, no la vulgui sentir, no és pas tan estrany. Puc convenir en que tenim una nació immadura, la identitat de la qual fins i tot és en perill. I per què no admetre

que en el nacionalisme actual hi ha, inevitablement, un cert grau d'immaduresa que precisament expressa la seva necessitat de recerca d'un sentit.

Efectivament, com a poble som a mig camí d'aquest procés que va de l'aprenentatge moral propi de la infància a la consolidació ètica pròpia de la maduresa, i que passa necessàriament per l'assoliment d'una identitat madura. Un camí, d'altra banda, que realitzen alhora tots els pobles amb consciència de ser-ho, i que com nosaltres troben tota mena de resistències i desqualificacions amb la pretensió de mantenir-los, també, en una immaduresa permanent i dòcil.

13. André Gluksmann⁶, a propòsit dels esdeveniments que s'estan produint a l'Europa central, ha recordat fa poc que *el luxe de la diferència* és el fonament de la cultura europea. O si es vol, en els termes d'aquestes divagacions, *el luxe de la identitat*, de l'arrelament i la tradició, de la capacitat d'anticipar el nostre futur.

III. INCOMODITATS EN LA NACIÓ

14. Però en tota recerca d'identitat, o en la seva reafirmació, hi ha excessos, abusos, exageracions,... Cal evitar-los si és possible, i per aconseguir-ho, primer s'han de reconèixer i no només com a propis de l'adversari, sinó en el propi discurs. M'incomoda, per exemple, l'**exclusió** com a mètode d'autoafirmació. La frontera i el límit poden ser ocasió de tancament, però també de veïnatge i de reconeixement mutu. Ara que es comença a observar

una gran preocupació a tot Europa per les onades immigratòries, especialment del nord d'Àfrica, les primeres reaccions xovinistes dels Estats contituïts ja són alarmants. Potser podríem donar alguna lliçó del que pot ser el nacionalisme com a mecanisme integrador des d'una experiència insòlita -per bé que no acabada- d'assimilació cultural no conflictiva.

M'incomoda la **irrealitat** creada pels qui per a identificar-se necessiten inventar enemics exteriors, contra els que s'hi llencen sense contemplacions. El gran enemic, el pitjor *ocupant*, és el que tenim incorporat en els esquemes mentals que ordenen la nostra percepció de la realitat col·lectiva.

Tampoc la **passió** ni l'**autoengany** no és des d'on es pot definir la nació, perquè pot confondre la voluntat de ser amb el desig il·limitat de posseir.

I sobretot m'incomoda el **redemptorisme** que imagina la nació com a substitut del Paradís. Un Paradís que faria real, que *encarnaria* a la Terra, la veritat de l'il·luminat.

IV. LA TENSIO ENTRE CULTURA I POLITICA EN LA NACIO

15. En definitiva, tot el que he dit fins ara es podria resumir en l'afirmació que no concebo una reivindicació merament política de la nació. Mentre la major part d'ideologies polítiques poden ser defensades en un pla estrictament polític i econòmic o, fins i tot, els convé mantenir-se en aquest pla per a imposar-se sense altres resistències, en el nacionalisme això no és així: O més ben dit, un nacionalisme exclusivament polític em faria pànic. N'hem tingut bons exemples al llarg de la història, i ara també.

Així, si el nacionalisme *soviètic* -en realitat, el rus- no s'ha acabat d'imposar malgrat el suport d'un Estat potent i inflexible per un període de més de setanta anys, és precisament perquè es tractava d'un nacionalisme exclusivament polític. En canvi, els nacionalismes culturals dels múltiples pobles que volia integrar han alimentat la dissidència d'intel·lectuals, artistes, científics i del poble en general, que ara finalment ha triomfat. La identitat nacional, d'una forta base religiosa i cultural a tots aquests països ha estat el veritable motor d'uns canvis que ningú no havia previst "des de dalt". Alguns analistes, a primera hora, preveïen que el fracàs de les reformes vindria precisament per culpa dels moviments nacionals de difícil control. I, a hores d'ara, ja es pot dir que sense el reconeixement d'aquests moviments d'arrel cultural i nacional, les reformes polítiques no podran ser cregudes. L'ordre de prioritats s'ha invertit en les anàlisis, i s'ha demostrat de qui provenia la veritable força del canvi. Que quedi clar: no és la misèria econòmica la provoca les revolucions, o no només la misèria.

En un determinat moment, aquí es va dir -es va cantar- que primer era menjar veure i païr, i que després ja vindria la cultura. Doncs bé, sense reflexió cultural cap poble no sap perquè no pot menjar, veure i païr. (I per cert, que qui va fer tal descobriment teòric, pel que sè, segueix cantant... i passant gana).

En el nacionalisme, doncs, la relació cultura i política no és un accident, sinó un fonament. Proporciona una relació tensa. Una tensió que garanteix el nexa entre l'exercici del poder i la seva justificació popular.

16. La nació, doncs, és l'expressió de la voluntat de definir un **poder territorial** i de **delimitar una cultura**. Fa uns mesos, en Josep Gifreu llançava un lament des de les pàgines de l'AVUI: *On és la nació?*⁷. Gifreu observava que no sabem qui és aquest *nosaltres* que ens permetria afirmar que *som*, ni si en som *una* de sola de nació, ni quin és el *nom* d'aquesta la nació. Però observi's que tampoc Espanya sap qui és el subjecte del seu *som*, ni si en són *una* de sola, ni quin és el nom de la seva llengua. *On és la nació* no hauria de ser un lament per una nació que no és del tot, sinó el crit de guerra que convida a la seva construcció. I l'existència d'allò que en diem nacionalisme depèn exactament del fet que l'interrogant que fa Gifreu sigui possible, i encara hi hagi qui se'l vulgui fer.

17. Un **poder territorial**, nacional, ha de determinar una sobirania col·lectiva. Si no hi ha sobirania, no hi ha nació de fet. Per això, l'objectiu de la *independència*, del reconeixement del dret a l'autodeterminació, és la condició *sine qua non* per a poder establir bones relacions de veïnatge, a partir de pactes entre iguals. En definitiva, -com deia fa pocs dies Xavier Arxallus, expressant més un desig que una realitat- és la situació en la que els representants del poder nacional poden afirmar que només es deuen a la fidelitat al seu poble, i no com en els governs autonòmics que tenen fidelitats superiors a les del poble que els elegeix.

I tot això no és simple verbalisme, perquè tots sabem que no hi ha

sobirania política, per exemple, quan les xarxes televisives ocupen l'espai nacional sense reconèixer-ne l'especificitat, o quan s'impedeixen les bones relacions entre veïns que es presten els senyals televisius i quan s'aixequen murs invisibles dins de la mateixa nació. La tenacitat d'Acció Cultural ja ha mostrat que els *berlins* que aixequen els *barrionuevos* de torn, també poden enfonsar-se.

18. Una **cultura nacional**, per la seva banda, ha de determinar una tradició que interpreti el passat, una història comuna, però sobretot ha de permetre expressar un projecte moral de conducta cívica i patriòtica. Si no hi ha tradició, no hi ha límits sobre els que es pugui bastir cap identitat. I si no hi ha projecte moral, la cultura passa a ser mer passatemp sense cap virtualitat en la construcció d'un discurs ple de sentit.

Per això, s'explica la necessitat del socialisme espanyol a partir de 1982 de construir un projecte nacionalitzador d'Espanya, intenció ben lògica i comprensible. Però el projecte nacionalista del PSOE ha estat sobretot un projecte polític, mancat d'un respecte a la base cultural sobre la que s'hauria d'haver bastit, i per tant li ha faltat aquella tensió que l'hauria preservat de la temptació demagògica. El projecte polític nacional del socialisme espanyol pot esclatar-li a les mans, i ni mil professions de fe *machadianes* no en dissimularan la debilitat moral.

Per la seva banda, a Catalunya les demandes repetides de *trempe moral* no poden confondre's amb l'existència d'aquest projecte moral que reclama el nacionalisme. Aquestes proclames tenen el

perill de quedar reduïdes a una crida a la disciplinació de la societat, o pitjor, poden ser unes cortines de fum per a dissimular la pròpia desmoralització. És a dir, l'absència de projecte nacional.

19. La nació és el resultat d'aquesta doble força entre projecte polític i projecte moral. Poder i cultura. Ordre i sentit. La cultura s'empara en la dignitat normativa al poder, i el poder es veu recolzat en la validesa cognoscitiva a la cultura.

Exigir que tot projecte polític vagi acompanyat d'un projecte moral, de sentit, no és demanar *rearmaments morals* més aviat propis d'actituds a la defensiva. És, per dir-ho fàcil, exigir la **necessitat d'adquirir escrúpols**, qualitat que és pròpia d'esperits forts i audaços i no pas pusil·lànimes.

V. RISC DEL NACIONALISME

20. A tall de conclusions *-divagatives*, és clar- voldria fixar quina mena de riscos o d'apostes penso que podria ser útil que fes el pensament nacionalista per tal de respondre d'una manera interessant a la pregunta *d'on és la nació*. O per ser menys retòric: a què penso que hauria de donar resposta avui la defensa de la nació.

L'aposta per la raó.

Els projectes polítics i morals mai no parteixen de la constatació científica d'unes realitats abastables, sinó que recolzen en interessos, esperances i utopies. Per tant, no se'ls pot demanar

evidència empírica per tal de ser defensats. Però en canvi s'ha d'exigir que en l'establiment d'objectius concrets i en la planificació de les estratègies per a aconseguir-los hi privi una racionalitat que no sigui contradictòria amb el respecte a la raó i la llibertat. Al capdevall, la nacionalitat tota sola no garanteix la bonesa de res, i ens portaria novament a aquella confusió entre el que funciona i el que és bo.

Les esperances potser no tenen el suport de la racionalitat científica, però en qualsevol cas han de ser raonables, és a dir, han de mantenir-se en un context que en faci possible la crítica intel·lectual.

El combat per la dissidència.

M'és igual que se'n digui resistencialisme, dissidència, crítica o utopisme. Però si la defensa de la nació no es planteja com una crítica de la societat actual, com un combat contra la mentida i l'engany, contra l'explotació i l'abús, no m'interessa i em temo molt que no interessarà ningú. Només si la política es planteja com *l'art de l'impossible* pot arribar a recuperar el prestigi que tan reclamen els que sistemàticament s'han esforçat en que el perdés.

L'agosament de la veritat.

Deixeu-me citar Havel, en una mostra que el discurs nacionalista és universal: *"El pitjor de tot és que vivim en un ambient deteriorat moralment. Estem malalts moralment, ens hem acostumat a dir una cosa i pensar-ne una altra, hem après a no creure en res, a no tenir cura els uns dels altres, a pensar només en nosaltres*

*mateixos. La caritat, l'amistat, la compassiō, la humilitat, el perdō, semblen haver perdut significat, i per molts de nosaltres només indiquen una actitud psicolōgica, avui dia ja ridícula en l'era de les calculadores i els míssils atòmics"*⁸. Si aquest tipus de valors no són els cognoms que pot portar el nacionalisme del que hem estat parlant aquests dies aquí, a mí no m'hi compteu.

La lluita per la dignitat i la fraternitat

El nacionalisme del que jo parlo hauria de ser el primer a adonar-se que aquesta dècada no serà només la dels canvis a l'Europa de l'Est. La rapidesa amb que aquests fets es desenvolupen, farà que en un parell d'anys s'hagin redefinit els equilibris del món ric i que cadascú hi hagi trobat el seu lloc. La dècada actual, el final de segle cap al que apunten aquestes jornades, serà el de la revolta dels països del pobres i *ocupats* per l'imperialisme i la insolidaritat dels rics. El nostre nacionalisme, que coneix altres formes d'ocupació i que ha patit el que és el menyspreu de la dignitat de les persones i de la seva cultura, ha d'avançar-se en la sensibilitat per als grans canvis que el final de segle ens portarà. El vertígen que ara alguns senten davant un simple reconeixement de la independència d'unes petites repúbliques, no serà res comparat amb allò que s'acosta. No vull pas fer mil·lenarisme d'estar per casa, però em sembla novament d'actualitat, d'una terrible actualitat, recordar que els temps estan canviant, que no serveix de res desqualificar allò que podem entendre, que els murs s'enfonsaran, que els qui avui triomfen demà fracassaran, que si no hi volem col·laborar, més val que ens apartem del mig.

La força de l'arrelament.

D'altra banda, si ho dic per acabar, tot això no serà resultat de grans novetats ni d'extraordinaris descobriments, sinó simplement de la força que pot proporcionar una llarga i profunda tradició humanística. Aquesta tradició humanística que ja ha permès als països de l'Europa central aixecar-se contra la força d'un imperi opressor carregat de municions, la tradició que permet que ara nosaltres estiguem preocupats per la nostra identitat col·lectiva, i la tradició que permetrà que els pobles llargament explotats s'incorporin, també, per a participar en pla d'igualtat en la definició d'un nou ordre mundial.

-
1. Josep Maria Terricabras, *Poder*, Revista de Catalunya, 9 (VI-1987) pp. 9-19.
 2. Václav Havel *L'art de l'impossible* (Discurs del cap d'any de 1989)
 3. E. H. Erikson, *Reflections on dissent of contemporary youth* Daedalus, 1970
 4. E. H. Erikson, op.cit.
 5. József Tischner, *Etica della solidarietà*, Bolònia, CSEO, 1981.
 6. André Gluksmann, *La puesta en escena de la democracia checa*, La Vanguardia (23-1-90)
 7. Josep Gifreu, *On és la nació?* AVUI, (17-9-89).
 8. Václav Havel, op. cit.

Olot, 1 d'abril de 1990.

L'ESPAI DE L'ESQUERRA NACIONAL MES ENLLÀ DE LES
VELLES TRADICIONS

(guió)

JAUME BOSCH I MESTRES

0. Punts de partida

- Esquerra catalana, majoritària a la Generalitat republicana, durant la guerra civil, la resistència i la transició ("Entesa dels Catalans"), incapaç d'accedir al Govern de la Generalitat. Ha deixat el monopoli del catalanisme a CiU (eix Generalitat - "Grup Català" a Madrid).
- Esquerra catalana, afectada també pel debat general de l'esquerra a Europa (crisi dels països de l'Est, debat del PCI, debat dins alguns partits socialistes, nou paper de la Internacional Socialista, construcció d'Europa, necessitat de donar resposta a nous reptes...)

1. Els partits polítics de l'esquerra catalana

- El PSC (PSC-PSOE)

- Majoritari dins l'esquerra. Majoritari a les eleccions generals i municipals. Incapaç de guanyar les autonòmiques.
- Política nacional condicionada per la supeditació al PSOE. Si bé en el procés d'unitat PSC(C) i PSC (R) semblen imposar-se a la Federació Catalana del PSOE, el preu que paguen és altíssim. Factor que ho agreuja: una gran part del vot socialista català és vot PSOE.
- Política d'esquerres i d'alternativa a CiU supeditada, des de 1982, als interessos del govern socialista a Madrid.

- El PSUC

- Més que un partit durant el franquisme. Paper clau a l'Assemblea de Catalunya.
- Resultats decisius de 1977 i 1979 en ser superat electoralment pel PSC.

- Coexistència en el seu interior de projectes diferents. Trencament. crisi.
- Imatge nacional poc discutible però alhora vinculació clara al PCE. Més independència en la pràctica que la que es deriva dels estatuts.
- Imatge de partit comunista. Afectat, per tant, per la crisi general d'identitat d'aquests partits.
- Implantació metropolitana (més algunes excepcions: Baix Ebre - Montsià, per exemple).
- ERC
 - Lligam amb la tradició històrica.
 - Imatge de col.laboració amb CiU
 - Repercussions del trencament ERC-EC.
 - Dues grans mancances:
 - . lligam amb el moviment sindical.
 - . lligams amb l'esquerra europea.
 - Vinculacions d'estat discutiblement d'esquerres (EA-PNG)
 - Possibilitat d'encapçalar un moviment independentista situat fora de l'espai del que entenc per esquerra.

Socialisme d'alliberament nacional

- Tradició del PSAN. Paper durant la resistència i la transició.
- Frustració de l'experiència de Nacionalistes d'Esquerra. Espai cobert en part pel PSUC, en part per ERC.

ELS MODELS HISTÒRICS EN L'ARTICULACIÓ POLITICA CATALUNYA - ESPANYA:
VIRTUTS I FRACASSOS

M'ha tocat d'inaugurar la ponència dedicada a l'Estat amb una reflexió d'historiador, i potser la primera cosa a dir és que el concepte d'Estat, com el de Nació, no són conceptes atemporals i immutables, sinó profundament històrics, i per tant canviants; que el sentit actual d'Estat, Nació, independència, sobirania, etcètera... es configura al segle XIX i que utilitzar-los retroactivament, aplicar-los a situacions de fa centenars d'anys, és delicat i a vegades problemàtic. En tenim un exemple recent en la commemoració del "Mil·lenari de la independència política de Catalunya" i en la polèmica que suscità entre els medievalistes l'ús del concepte d'independència política referit a una realitat tan fràgil i poc desenvolupada com la dels comtats catalans abans de l'any 1000. No és fàcil traslladar categories jurídiques o polítiques d'avui al segle XVI, ni al l'inrevés, per la qual cosa vull advertir que aquesta exposició tindrà un caràcter molt més assagístic i interpretatiu que rigorosament tècnic.

Les relacions polítiques entre Catalunya i Espanya han passat, al llarg de la història, per quatre estadis ben diferenciats: la plena i mútua independència, la unió dinàstica, la imposició al Principat de la monarquia absolutista espanyola i la implantació d'un Estat liberal unitari, atenuat en alguns moments -la dècada de 1930 i la de 1980- per concessions autonomistes. D'aquestes quatre fases, les dues primeres es caracteritzaven per l'existència d'una sobirania catalana dotada d'atributs d'Estat, i les dues últimes es basen en la negació d'aquesta sobirania. A continuació intentaré analitzar un per un els quatre models, aplicant sobretot aquella màxima evangèlica que diu "per les seves obres els coneixereu".

Durant els segles de plena independència, les relacions entre Catalunya -com a nucli del conglomerat dinàstic que era la Corona d'Aragó- i Castella van ser les pròpies del veïnatge en plena Edat Mitjana, basades en el respecte mutu, sovint carregades de rivalitat, amb zones de

fricció (les actituds envers França, la delimitació de les respectives Reconquestes...) però amb "polítiques nacionals" -si m'és permesa l'expressió- perfectament diferenciades i no competitives: expansió atlàntica per als uns, expansió mediterrània per als altres. En tot cas, la relació no va ser ni tan nefasta com ha volgut el tòpic expressat en la dita popular "de Ponent, ni vent, ni gent", ni, per part catalana, tan ingènua i altruista com ha sostingut la nostra historiografia romàntica, que es complaia explicant que els catalans reconqueriren Múrcia i la lliuraren després, pacificada i repoblada, al rei castellà Alfons el Savi; els monarques catalans també van guerrejar contra Castella per millorar la frontera Sud del regne de València, i van intervenir en els plets successoris i conflictes civils castellans a la recerca d'avantatges territorials o diplomàtics.

De cara endins, els cinc segles de monarquia independent van fer possible que un grup ètnic prengués consciència de la seva entitat i que, entorn d'algunes afinitats primàries -la terra, la llengua...- es configurés un sentiment "nacional" que no era una expressió purament cancelleresca, sinó -en paraules de Joan Fuster- un veritable "nacionalisme" popular; "es imposible hallar en toda la Europa de su época nada que se parezca a la madurez 'nacional' de la Crònica de Ramon Muntaner", escrivia Fuster el 1970, en el pròleg d'una edició castellana d'aquesta obra (Madrid, Alianza Editorial); per la seva banda, Pierre Vilar assegurà ja fa molts anys que, degut a la cohesió entre organització política i comunitat humana, la Catalunya dels segles XIII i XIV constituí una forma precoç d'Estat-nació, o dit d'una altra manera, que Catalunya és l'indret d'Europa al que, entre 1250 i 1350, es pot aplicar menys anacrònicament el concepte d'Estat-nació. La solidesa d'aquesta formació històrica es posà de manifest al llarg del segle XV, en la seva supervivència enfront de la crisi demogràfica i econòmica, de la substitució de la dinastia autòctona per una de forània o de les frac-

tures socials internes (conflictes urbans entre la Biga i la Busca, conflictes agraris entre senyors i remenses).

A partir no pas del casament dels Reis Catòlics, sinó de l'entronització de Carles I (1516), Catalunya i els altres països de la Corona d'Aragó no s'incorporen a una pretesa "unidad de España"; simplement passen a compartir el monarca amb la Corona de Castella, els Països Baixos, el ducat de Milà, el regne de Nàpols, etcètera, sense pèrdua de la pròpia sobirania ni del caràcter d'Estat, en el si d'allò que Núria Sales ha qualificat recentment de "monarquia pluriestatal". El Principat, en concret, mantindrà intacta al llarg dels segles XVI i XVII la seva estructura institucional independent, amb unes Constitucions o "lleis generals del regne" superiors a la voluntat del rei, amb un òrgan legislatiu o Corts, un embrió d'executiu o Diputació del General i un representant personal, un vicari del comte-rei, el lloctinent o virrei, amb moneda i sistema fiscal propis, amb fronteres i dues, i amb el català com a única llengua oficial. La decadència funcional que aquestes institucions sofreixen, derivada de l'absentisme del rei i lligada també al declivi material del país -poc poblat i malmès per diverses calamitats- no s'ha d'interpretar com a pèrdua de representativitat, ni menys encara com a símptoma d'afebliment de la identitat "nacional"; al contrari, i segons un text recentíssim de Pierre Vilar, la Catalunya del Cinc-cents i del Sis-cents "es manté com una comunitat conscient, gelosa de les seves institucions, espontàniament rebel a les empreses de modernització i de centralització de les dues monarquies que la ceneixen", la castellana i la francesa (Del pròleg al volum IV de la Història de Catalunya, Barcelona, Edicions 62, 1989).

Si la vitalitat d'un sistema polític es pot mesurar per la seva capacitat de reaccionar davant les amenaces forànies, de respondre a les agressions externes, de mobilitzar la societat en defensa del mateix sistema, aleshores potser hauriem de concloure que, al llarg dels dos

segles de la unió dinàstica amb Castella, les institucions del Principat no esdevingueren tan fòssils com habitualment s'ha dit. Al marge de l'encert o el desencert de les opcions fetes el 1640 i el 1705, resulta sorprenent que un país petit, pobre i despoblat, sense reis propis des de feia cent vint-i-cinc anys, contestés als intents de reduir el seu autogovern amb una revolució i una guerra secessionista de dotze anys de durada (1640-1652), guerra que perdé però que li va permetre conservar la condició d'Estat; i és igualment notable que, mig segle després, la simple malfiança envers el futur capteniment d'una nova dinastia davant les Constitucions catalanes portés aquest mateix país a embarcar-se en una duríssima guerra successòria (1705-1714) que acabaria essent una defensa desesperada de les llibertats col·lectives.

Així les coses, la desfeta del 1714 no suposa, com creuria algun autor posterior (Salvador Sanpere i Miquel, 1905), el "fin de la Nació Catalana", però sí la liquidació, per dret de conquesta, de l'Estat i la sobirania catalanes, la desaparició de l'autogovern, l'expulsió de la llengua del país de la vida pública, la transformació forçosa de Catalunya en una provincia de la nova monarquia borbònica que, per primera vegada, es pot qualificar pròpiament d'espanyola.

Aquest gran daltabaix, aquest brutal canvi d'status, és acceptat amb aclaparament, amb resignació? Certament, no. De fet, i en una demostració pòstuma de l'arrelament de les institucions perdudes, el país viurà una situació de revolta, oberta o latent, fins el 1736, comptant "els anys de nostra esclavitud" a partir de la data fatídica de 1714. Però fins i tot quan s'esgoti la resistència, i les energies col·lectives s'encaminin cap al desenvolupament econòmic, subsistirà a la Catalunya del segle XVIII una consciència de grup, un orgull pel passat suposadament gloriós -l'erudit valencià Gregori Mayans escrivia el 1763 "los castellanos quieren quitarnos aun la memoria de nuestra antigua libertad: gente enemiga de todo el género humano" (citada per J. Fontana a

la pàgina 118 del volum V de la Història de Catalunya, Barcelona, Edicions 62, 1988)- i una tossuda adhesió social a la llengua pròpia. El professor Josep Fontana ha desmuntat ja fa temps el mite que presentava la Catalunya del Set-cents com una província feliçment integrada en la monarquia il·lustrada espanyola, i ha subratllat la persistència al llarg de tot el segle d'una hostilitat i una incomprensió profundes entre castellans i catalans, de l'odi a Felip V i de la percepció de la naturalesa repressiva del sistema de la Nova Planta, mentre que, per part del govern, la malfiança envers els catalans resta sempre present.

Tanmateix, la pèrdua de l'estatalitat, i la centralització administrativa imposada pels Borbons, tenen efectes molt nocius per a l'entitat nacional catalana, com ara l'estímul a una situació de diglòssia en la que la llengua alta o de prestigi és el castellà, o bé una certa alienació de les minories dirigents del país, no pas de les capes populars, com es ~~posarà~~ manifest en la terminologia utilitzada durant la guerra del Francès: mentre "Pàtria" és un mot d'ús corrent i significa gairebé sempre Catalunya, "Nació" és una paraula més culta i més rara, i es refereix sobretot a Espanya.

A partir del primer terç del segle XIX, l'articulació política entre Catalunya i Espanya experimenta una nova i important transformació, sempre en detriment de Catalunya. La monarquia absoluta, centralista però tradicional, i per tant respectuosa amb certes creacions de la història -per exemple, la unitat, els límits i el nom del "Principat de Catalunya"- és substituïda per un Estat liberal, ja no centralista, sinó unitari i uniformitzador, que pretén crear dins dels seus confins una nació única, una "nació espanyola" fins aleshores inexistent, feta segons el motlle castellà, i que per tant procura destruir les identitats prèvies, els sentiments de pertinença que obstaculitzen aquest projecte. Un projecte que, a més, emana d'una realitat social i econòmica molt endarrerida en relació a la catalana, per la qual cosa resul-

ta, des de la perspectiva de Catalunya, especialment agressiu i opressor.

La construcció de l'Estat espanyol contemporani, amb pretensions d'Estat-nació, ha comportat per a Catalunya, al llarg d'un segle i mig, la mutilació i l'esquarterament territorial en quatre "províncies" inventades, el sistemàtic expoli fiscal, la castellanització a través de l'ensenyament, l'Església, la premsa, els tribunals, etcètera..., amb intents de veritable genocidi cultural, la constant erosió del dret civil propi, la imposició d'unes estructures administratives i funcionaries alienes, la indefensió institucional: en aquest període que va des del 1833 fins els nostres dies, el país ha disposat d'un òrgan democràtic de representació col·lectiva -llegeixi's Assembla de la Mancomunitat o Parlament autònom- durant menys de vint-i-cinc anys, i la representativitat real d'Ajuntaments i Diputacions ha estat nul·la la major part del temps. En definitiva, Catalunya ha experimentat el sotmetiment a un poder estrany, hostil i terriblement inepte, del qual només la inèrcia explica que no hagi aconseguit del tot els seus objectius espanyolitzadors.

Enfront d'aquesta ominosa realitat estatal, les actituds, les respostes de la col·lectivitat catalana s'han mogut, segons els moments i les classes socials, entre la inhibició, la resistència i la intervenció. La inhibició -parenta pròxima de la impotència-, el deixar fer a Madrid, el desinterès envers la política per a refugiar-se en l'activitat econòmica, va ser la tònica dominant entre la burgesia del segle XIX, i encara més ençà; segons ha calculat Josep Fontana (a la pàgina 455 de l'obra citada més amunt), de 1833 a 1868, en trenta-cinc anys que van veure passar pel govern centenars de ministres -només d'Hisenda n'hi va haver setanta-dos-, únicament hi ha set ministres catalans, tots ells tan irrellevants com efímers; no he tingut temps de fer el recompte exacte per als períodes 1875-1923 ó 1939-1977, però m'atreveixo a afir-

mar que la situació és, matisadament, idèntica. El resultat de la tàctica d'inhibició ha estat el de proporcionar una coartada al disseny castellanocèntric de l'Estat -"...si els catalans no volen manar, ja els manarem nosaltres..."-, el de legitimar la dependència de Catalunya respecte de poders foranis.

La resistència, l'oposició violenta a l'edificació del pretès Estat-nació espanyol, ha correspost bàsicament als sectors populars i s'ha expressat en almenys quatre guerres civils, i en infinitat de revoltes, bullangues, brots guerrillers, motins i complots, que podien tenir etiquetes polítiques diverses -carlines, progressistes, federals, separautistes, contra les quintes...- però que eren, totes, expressions del rebuig social contra un sistema polític, contra una estructura d'Estat, contra un Estat que no suscitava cap mena de consens, que es manifestava des de la pura imposició, des de la força. La intensitat i la profunda significació d'aquest rebuig, més enllà de les causes concretes de cada episodi -un enfrontament entre partits, un plet dinàstic, un conflicte laboral ...- va ser perfectament percebuda a Madrid, on des de la primera meitat del segle XIX Catalunya és vista com un problema permanent, com una mena de càncer per a la governabilitat d'Espanya; segons va dir el filòsof Ortega y Gasset a les Corts republicanes del 1932, "todas las cosas subversivas que han acontecido en España desde hace muchísimos años vinieron de Barcelona". Quin ha estat el balanç d'aquesuta tàctica resistencial? Una llarga sèrie de repressions, un tracte de país ocupat en algunes èpoques, i al capdevall l'aplicació d'aquella idea que Manuel Azaña expressava per boca d'un dels seus personatges a La velada de Benicarló: "hay que bombardear Barcelona por lo menos una vez cada generación".

La intervenció, és a dir, l'intent de compensar la manca d'un Estat propi convertint en propi l'Estat espanyol, exercint una influència decisiva en la conducció d'aquest Estat, modificant-ne des de dins l'ac-

titud envers Catalunya, també ha estat assajada en diversos moments i per part de diferents forces, en circumstàncies prou variables: des de la burgesia progressista representada pel general Prim el 1868 als republicans federals del 1873, des de les successives provatures de Cambó el 1918, el 1921, el 1930 a les d'Esquerra Republicana durant la Segona República i la guerra civil, des de l'"Operació Roca" a la suposada influència del PSC sobre els governs socialistes a partir del 1982. El resultat de totes aquestes temptatives de "catalanitzar" l'Estat es pot resumir en dues paraules: rebuig i fracàs; el "desembarcament polític" dels catalans a Espanya ha estat vist sempre com una ingerència, i el propòsit d'aconseguir, des de l'interior del sistema polític espanyol, el reconeixement d'algun dels drets de Catalunya ha estat interpretat com egoisme i demanda de privilegis.

He dit que la intervenció catalana en la política espanyola no ha alterat substancialment el model de relació Catalunya-Espanya imposat a partir del triomf de la revolució liberal, i afegeixo que la vigència dels Estatuts d'Autonomia de 1932 i de 1979 tampoc. Ni la fórmula del "Estado integral, compatible con la autonomía de municipios y regiones", adoptada per la Constitució de 1931, ni el "Estado de las Autonomías" consagrat per la Constitució de 1978 no modifiquen la naturalesa unitària de l'Estat espanyol, ni posen en qüestió, sinó que refermen, el principi de la sobirania estatal única, i la unitat de la Nación... espanyola, per descomptat. Es tracta de simples concessions -i, com a tals, reversibles- fetes en moments històrics de feblesa, de canvi de règim a Madrid, tendents a maquillar la indefensió nacional de Catalunya i perfectament desvirtuables a posteriori a través de sentències d'inconstitucionalitat, lleis de bases, ofegaments financers, etcètera. Que el nostre país hagi reivindicat aquests Estatuts fins a mitificar-los i els hagi considerat instruments aprofitables demostra només la fragilitat de la seva vigència, flanquejada per dictadures, i el grau

del desmantellament nacional català, que converteix en eina de reconstrucció l'estri més modest.

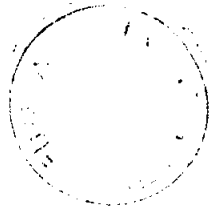
A títol de cloenda d'aquest ràpid recorregut històric, voldria apuntar un parell de conclusions. Una és tan evident i sabuda, que no caldria explicitar-la si no fos perquè, encara avui, algun paladí de la dreta espanyola al Principat s'obstina a repetir l'eslògan de "Catalunya, sòcia fundadora d'Espanya". Doncs, bé, no. La construcció de l'Espanya moderna no ha tingut una dinàmica consociativa, no s'ha fet amb Catalunya, sinó sobre Catalunya, damunt la negació -explícita i brutal en uns moments, més subtil i avellutada en d'altres- de la identitat i dels drets nacionals dels catalans; no ha estat filla del consens entorn d'un projecte comú, sinó de la imposició d'uns valors i uns interessos nacionals -els castellans, reconvertits en espanyols- sobre d'altres.

L'altra lliçó que es pot desprendre del repàs a les quatre etapes successives de la relació Catalunya-Espanya és que només la possessió d'un Estat i una sobirania propis permet a les comunitats nacionals el manteniment de la identitat i la cohesió i un desenvolupament normalitzat en els terrenys polític, social, econòmic i cultural; no n'és condició suficient, però sí necessària. Tot el que no sigui això condueix a la provincialització i aquesta, tant si és acceptada com si hom intenta rebutjar-la o controlar-la, malmet gravíssimament la nació provincialitzada, n'aliena la consciència col·lectiva, hi provoca malformacions i patologies que poden anar des de l'autoodi fins a l'autocommisseració.

Ara bé, a les envistes de l'any 2000 i en una Europa en procés constituent, estatalitat i sobirania no signifiquen exclusivament independència -concepte, aquest, cada cop més problemàtic-. La ciència política ofereix models teòrics i pràctics d'Estats o quasi-Estats no independents, de sobirania si es vol imperfecta, però que assegurin a la col·lectivitat que en gaudeix una amplíssima capacitat legislativa, la ple

na disposició dels seus recursos econòmics, l'autogovern cultural, el control de l'ordre públic i fins un cert nivell de relacions internacionals pròpies. Certament, en el cas català i amb els interlocutors que la història ens ha donat, recuperar la nostra sobirania no serà una empresa fàcil. Per la meva banda, i a manca de la fórmula màgica per aconseguir-ho, només puc citar una frase de Valentí Almirall, pronunciada el 1886 en un discurs al Centre Català: "La rassa que nos domina, res nos otorgarà mentres nos cregui dèbils. Lo dia que'ns vegi forts y decidits, entrarà en tractes".

JOAN B. CULLA I CLARA

ELS MODELS FEDERALS EN EL MÓN OCCIDENTAL: SIMILITUDS I POSSIBILITATS

Francesc de Carreras

La intenció d'aquesta breu intervenció és la de situar el nostre model d'Estat de les Autonomies, dissenyat a la Constitució de 1978, dins el marc que ens ofereix el dret comparat en l'anomenat, almenys fins ara, món occidental.

Des d'aquesta perspectiva, els nostres punts de comparació seran quatre Estats amb esquemes d'organització territorial pertanyents al model federal, segons aquest model és àmpliament acceptat. Aquests quatre Estats són Estats Units, la República Federal d'Alemanya, Suïssa i Àustria.

Certament, la tria hagués pogut ser diferent, fins i tot més àmplia, si hi incloguéssim països de l'òrbita nord-americana: Canadà, Austràlia i Nova Zelanda. Tanmateix creiem que el model d'Estats Units, si bé no és idèntic al d'aquests altres països, sí que serveix per donar una mostra suficient d'un tipus de federalisme basat socialment en les necessitats d'unes ex-colònies amb voluntat d'organitzar políticament un immens territori. Dins l'espai europeu, en canvi, la situació és força diferent. La RFA i Suïssa provenen d'un federalisme amb voluntat d'unió nacional. Àustria és un producte residual de la desintegració d'un decadent imperi centreeuropeu amb tradició de govern descentralitzat.

Potser alguns pensaran que, en el marc europeu, hi tindrien cabuda dos Estats més: Itàlia i Bèlgica. Pel que fa al primer, malgrat que és un experiència descentralitzadora interessant, crec que l'autonomia de les seves regions és excessivament escassa, tant per la quantitat i qualitat de les competències

pels controls a què està sotmesa respecte a l'Estat central. Respecte a Bèlgica, els canvis cap a una indubtable forma federal són massa recents per poder emetre un judici suficientment vàlid sobre el moment en què es troba aquesta evolució.

Menys encara poden ser objecte de comparació els sistemes federals de la URSS o Iugoslàvia, malgrat l'evident interes en ells mateixos, d'altra banda, notòriament diferents. És evident que aquests sistemes, fins els darrers canvis, estaven condicionats per la falta de pluralisme polític i pel monopoli partidista del Partit Comunista a la URSS i de la Lliga dels Comunistes a Iugoslàvia. Essent el federalisme una organització política eminentment plural, és clar que el funcionament d'un sistema estatal pluralista a través d'un canal únic i centralitzat a tot l'Estat, distorsionava la forma federal fins fer-la totalment irrecognoscible.

I. ASPECTES FEDERALISME ACTUAL

Fet aquest recorregut de geografia política dels Estats federals, pel tal de justificar els elements de la comparació, farem tres advertiments previs, abans de passar a exposar els elements bàsics d'una estructura federal que ens permeti la comparació amb la situació espanyola.

En primer lloc, les formes federals d'Estat permeten mostrar la diferencia entre les nacionalitats o regions que el componen i, alhora, enfortir la identitat col.lectiva del conjunt de l'Estat federal. Això és clar a tots els Estats que analitzem. Un cas a destacar són els Estats Units que, en la tradició federalista del segle XIX -present també, per exemple, en el projecte de Constitució Federal de la República Espanyola que s'inspira en el pensament de Pi i Margall-, anomena Nació a l'Estat Fede-

ral i Estats als membres que el componen. Així mateix, la diversitat que s'expressa a través dels länder alemanys o austríacs i dels cantons suïssos no fa més que reforçar la inqüestionada unitat nacional alemanya -avui més que mai-, austríaca o suïssa. Per tant, les estructures federals més aviat han permès reforçar una unitat nacional d'àmbit federal que fomentar la desintegració nacional de la Federació. Ara bé, a la vegada, aquesta unitat nacional d'àmbit federal no impedeix sinó que reforça el fet diferencial -si és que existeix- dels Estats que componen la Federació. En tot cas, en els Estats Federals hi trobem sempre una justificació que troba les seves arrels en les dificultats de construir una nació i en la tradició històrica.

Un segon aspecte, menys significatiu, però que de vegades és font de confusió, és el que podríem anomenar "qüestió de noms". Em sembla evident que un Estat no té una determinada forma territorial perquè ho proclami la seva Constitució sinó per al seu real funcionament institucional. És un vell aforisme jurídic aquell que "el nom no fa la cosa", aforisme que té plena aplicació al nostre cas. Així, dels quatre països a què ens hem circumscrit, dos s'anomenen federals -RFA i Àustria-, un confederal -Suïssa- i l'altre resta innominat -Estats Units-. Això no obstant, com veurem, els quatre tenen els requisits necessaris per ser considerats com a Estats Federals. Per tant, més enllà del nom, hem d'examinar l'estructura jurídica i el funcionament del sistema.

A l'últim, com a tercer aspecte, cal assenyalar que existeixen notables diferències entre el federalisme primer -el dels Estats Units de finals del segle XVIII i principis del XIX, el de l'Alemanya del II Reich o el de Pi i Margall en el cas espanyol- i el federalisme actual. Intentant resumir una evolució

complexa i no homogènia podem dir que la filosofia política latent al federalisme primer no és gaire coincident amb el federalisme d'avui. En el federalisme dels segles XVIII i XIX les preocupacions se centraven a fonamentar l'Estat Federal com un institució fundada en un pacte o contracte entre ens estatals prèviament independents. La gran discussió es desenvolupava al voltant, gairebé, d'un únic tema: on rau la sobirania, a la Federació o als Estats? Els federals mantenien que estava en la Federació i els confederals en els Estats. Tanmateix, ambdós consideraven que l'Estat federal estava constituït per dues esferes de competències separades -la de la Federació i la dels Estats- que no s'interferien l'una amb l'altra. És el model que els americans han anomenat "federalisme dual".

El federalisme actual, en canvi, és certament un producte més complex on es barregen, sobretot, dues idees centrals:

- a) El tema de l'Estat com a producte d'un pacte i el de l'existència d'una o diverses sobiranies ha perdut, de forma notòria, actualitat per donar pas a la teoria d'un Estat Federal producte d'un poder constituent únic. Per tant, el concepte d'Estat democràtic determinat per la fonamentació de la Constitució en la sobirania única del poble és avui la teoria absolutament predominant.
- b) Les relacions ente la Federació i els Estats membres no són de jerarquia sinó de competència i els possibles conflictes han de ser resolts per la via jurisdiccional corresponent i no per criteris polítics o d'oportunitat. Ara bé, en un Estat Social, com és el cas dels països industrials desenvolupats, les esferes de competència dels Estats i la Federació no estan separades, com en el federalisme dual, sinó que són estretament interdependents i de fet mútuament complementàries per tal de crear uns poders públics -en part de la Fe-

deració, en part dels Estats- coherents i eficaços. En definitiva, preocupa tant el bon funcionament de l'Estat com a totalitat organitzada en el seu conjunt com l'autonomia de cadascuna de les seves parts. Aquest nou punt de vista de filosofia política respecte al federalisme respon a la creixent importància que tenen els criteris d'eficàcia com a legitimadors de l'Estat actual. L'augment de l'intervencionisme estatal en els camps de l'economia i dels serveis socials, així com la igualtat en general i, en especial, la dels drets econòmics, socials i culturals, exigeixen aquesta col.laboració entre totes les instàncies públiques, en especial entre la Federació, els Estats i els ens locals. En conseqüència, d'un federalisme de separació s'ha passat avui a un federalisme de cooperació o integració.

II. ESTRUCTURA BÀSICA DEL SISTEMA FEDERAL

Examinats aquests aspectes generals i previs, podem ja centrar la nostra intervenció en l'exposició d'un model estructural bàsic d'Estat Federal actual per tal de, després, comparar-lo amb el model espanyol de la Constitució de 1978 i dels Estatuts d'Autonomia. Aquest model estructural bàsic constaria dels elements següents:

- A) Una Constitució situada amb el màxim rang jeràrquic per sobre de poders públics i de ciutadans, producte d'un poder constituent del conjunt del poble -i no d'un pacte entre Estats prèviament independents- com a subjecte indivisible de la sobirania. Aquesta Constitució establirà les regles i principis fonamentals que, directament o indirecta, regularan les relacions entre l'ordenament jurídic de la Federació i l'ordenament jurídic dels Estats membres. Ambdós estan sotmesos, per tant, a l'ordre constitucional que és qui té,

en definitiva, allò que algun autor ha anomenat la "competència de les competències".

- B) Els Estats membres tenen dues característiques fonamentals:
- 1a. Es regeixen per una Constitució, elaborada i aprovada pels representants estatals, dins el marc de la Constitució Federal, que és la seva norma institucional bàsica.
 - 2a. Aquesta Constitució regula els principals òrgans estatals que, en tot cas, estan dotats d'un aparell complet: poder legislatiu, poder executiu i poder judicial. La forma de govern (presidencial o parlamentària), determinada per les relacions entre el poder legislatiu i l'executiu, normalment és homòleg a la forma de govern de la Federació.
- C) La Constitució federal i les Constitucions dels Estats contenen les regles relatives a la distribució de competències entre la Federació i els Estats membres. La fórmula tradicional -l'americana de 1787 i també, almenys formalment, l'actual de la RFA- se sol expressar dient que són competències de la Federació aquelles que li han estat assignades per la Constitució Federal, i la resta queden com a competències dels Estats.

Això no obstant, aquesta senzilla fórmula no expressa la realitat d'avui. En el cas d'Estats Units, el desenvolupament de la clàusula de comerç sota l'Estat social, la igualtat de drets fonamentals dels ciutadans i el finançament mitjançant subvencions, han augmentat extraordinàriament les competències de la Federació; els Estats queden, això sí, amb bona part de les antigües competències de l'Estat liberal. A la RFA, la distribució de competències ha estat molt més formalitzada jurídicament que a Estats Units i s'ha establert la distinció entre competències legislatives i exe-

cutives. Dins de les primeres, s'estableixen les categories de legislació exclusiva, concurrent, marc i de principis. Dins les competències executives també n'hi ha d'exclusives -del Bund o dels Länders-, d'execució indirecta i d'execució mixta. Aquestes distincions, més la clàusula de prevalença del Dret Federal respecte als estatals, han reduït extremadament les competències legislatives, i han quedat, això sí, en mans dels Estats nombroses funcions executives, ja que el Bund (o Federació) a la RFA gairebé no disposa d'Administració perifèrica als Länders. Una situació semblant -i més accentuada encara pels poders de la Federació- és la d'Àustria i Suïssa.

Aquest panorama ens porta a la conclusió que per diverses raons -notòriament per la transformació de l'Estat liberal en Estat social-i per diverses vies -pràctica, política, interpretació judicial, exigències financeres- els poders centrals han vist reforçades les seves competències en matèria legislativa i han quedat en mans dels Estats importants facultats executives, especialment al federalisme europeu.

- D) Un element fonamental a l'Estat federal són les vies de participació dels Estats en la voluntat de la Federació. En el federalisme primer, en el qual allò important era, com hem vist, el pacte i el subjecte de la sobirania, aquesta idea de participació té una via clàssica que és el Senat federal americà; allò hi participen els Estats per influir en les competències que han perdut en virtut del pacte: política exterior, defensa i seguretat exterior, nomenament de certs alts càrrecs de la Federació (secretaris d'Estat, membres del Tribunal Suprem, etc). Ben diferents són les competències -així com la composició- dels senats del federalisme d'avui, i un cas paradigmàtic entre ells és el de la Repú-

blica Federal d'Alemanya. Es tracta d'un senat format pels representants dels governs dels Länders i que té un pes, en ocasions decisiu, en l'elaboració de les polítiques públiques que el Bund ha de portar a terme i que afecten els Länders. D'aquesta manera, les competències legislatives que els Länders han perdut en benefici del Bund, són recuperades, en certa mesura, per l'important paper que juga el senat (Bundesrat) en les decisions federals que repercuteixen en els competències dels Länders. Així doncs, el Bundesrat alemany és no solament un organisme de participació en la voluntat federal, sinó el principal organisme de cooperació intergovernamental entre el Bund i els Länders.

L'altre aspecte important de la participació en la voluntat federal és la participació dels Estats en la reforma de la Constitució Federal. Un senat federal permet solucionar perfectament aquest problema.

- E) A l'últim, una característica bàsica dels sistemes federals és que existeixi un règim de controls respecte a l'actuació legislativa i executiva de Federació i Estats. Una existència inexcusable és que es tracti de controls jurisdiccionals i no de tipus polític o d'oportunitat. No s'ha d'oblidar que el que caracteritza un Estat Federal és la relació de competència -i no de jerarquia- entre la Federació i els Estats i, per tant, aquesta relació ha d'estar formalitzada jurídicament, i permetre així el control judicial via tribunals ordinaris -com és el cas d'Estats Units- o, a més dels tribunals ordinaris, via Tribunal Constitucional (RFA, Àustria i, en certa mesura, Suïssa).

III. FEDERALISME I ESTAT DE LES AUTONOMIES

Aquests elements bàsics de l'estructura federal ens permeten fer una sumària comparació amb la situació espanyola.

Examinant-los un per un, la resultant d'aquesta comparació serà la següent:

- A) La Constitució espanyola actua a manera de Constitució federal respecte als Estatuts i els ordenaments jurídics de les comunitats autònomes.
- B) Els Estatuts són comparables en tot a les Constitucions dels Estats encara que no compleixen els requisits necessaris quant a la seva formació. En efecte, els Estatuts són lleis orgàniques estatals i han de ser aprovats per les Corts Generals. No són, per tant, l'expressió lliure, dins el marc constitucional, dels representants de les comunitats autònomes, sinó dels representants estatals. Això no obstant, s'ha de valorar, com a element important que els acosta a les Constitucions dels Estats federals, el caràcter paccionat de la seva elaboració, especialment els de la via de l'article 151 CE, i el referèndum de ratificació efectuat pel cos electoral de les comunitats autònomes.

Quant a les institucions, les comunitats formen també un Estat complet, amb excepció del poder judicial, que a Espanya està unificat. Aquest també és el cas d'Àustria, però el d'altres països federals, notòriament la RFA i Estats Units. Ara bé, tenint en compte el caràcter no polític i independent del poder judicial, fa que es tracti d'un òrgan que no s'interfereix amb les altres intitucions polítiques i es pot considerar un element secundari de l'esquema institucional federal.

- C) El sistema de distribució de competències, tant per les regles jurídiques que estableixen la Constitució i els Estatuts com pel contingut de les competències, són perfectament homologables amb els Estats Federals. Les competències legislatives són realment importants; quant a les executives, la utilització de sistemes previstos constitucionalment de delegació de competències i d'administració indirecta -amb la imprescindible reforma prèvia de l'Administració central de l'Estat i la reducció al mínim de la perifèrica- en podrien millorar força el funcionament. D'altra banda, si bé les lleis de bases han estat utilitzades, en molts casos, abusivament per part del legislatiu estatal, la no utilització -perquè és, al meu parer, impossible d'utilitzar- de la clàusula de prevalença prevista a l'article 149.3 CE ha preservat competències autonòmiques.

En tot cas, repeteixo, el sistema de distribució de competències espanyol té una estructura i unes regles de procediment clarament federals, amb la notable excepció de les diferències de nivells competencials entre comunitats autònomes (via 151 CE, LOTRACA, LOTRAVA, Navarra i via 143 CE). Aquestes són un evident inconvenient a l'hora de fer una reforma profunda de l'Administració de l'Estat (tant central com perifèrica), amb la forta repercussió que aquest element té respecte al grau d'intervencionisme estatal en les esferes competencials de les comunitats autònomes.

- D) El gran i fonamental buit del cas espanyol és la inexistència d'un organisme amb composició i facultats per a actuar a la manera de Senat Federal. És evident que el Senat espanyol, ni per composició ni per competències, no aconsegueix aquesta finalitat que permetria resoldre un greu problema funcional de l'Estat de les Autonomies: la integració de les

comunitats autònomes en l'estructura de l'Estat. Un senat a l'estil alemany federal -és a dir, del modern federalisme- solucionaria nombrosos problemes: primer, de participació en determinats nomenaments d'alts càrrecs (magistrats constitucionals, membres del Consell General del Poder Judicial, membres del Tribunal de Comptes i Defensor del Poble, per exemple); segon, de participació en els procediments de reforma constitucional; tercer, serviria d'element de cooperació amb les altres comunitats autònomes i amb l'Estat; quart, exerciria un control polític de les lleis i reglaments de l'Estat que afectin les comunitats autònomes; cinquè, seria element de participació en la voluntat de l'Estat en matèries que afectin les competències de la CEE.

Així, la reforma del Senat, es converteix en l'element clau de la reforma de l'Estat autonòmic en la via de voler funcionar, plenament, com un Estat Federal. Aquesta reforma, per fer-se de manera completa i ben acabada, exigeix la reforma de la Constitució. Això no obstant, la reforma del Reglament del Senat -més senzilla, òbviament, que la reforma constitucional- podria donar importants passos en la direcció de dotar-nos d'un Senat Federal.

- E) Els controls entre Estat i comunitats autònomes són fonamentalment jurisdiccionals (Tribunal Constitucional, tribunals ordinaris, Tribunal de Comptes) i, per tant, l'esquema espanyol s'ajusta plenament a l'esquema federal. Ara bé, en un cert aspecte hi ha una predominància estatal com és la possibilitat de suspendre, durant un màxim de cinc mesos, les disposicions i resolucions de les comunitats autònomes (161.2 CE), precepte del qual s'ha fet un ús abusiu. Això no obstant, es tracta d'un element menor que no invalida el ju-

dici que el sistema de controls jurisdiccionals encaixa dins l'esquema federal.

IV. CONCLUSIÓ

Interpretarem el cautelós títol d'aquesta ponència que és el següent: "Els models federals en el món occidental: similituds i possibilitats".

Similituds: Es refereix, evidentment, a les similituds del federalisme occidental amb l'Estat de les Autonomies. Doncs bé, crec que la conclusió és que ens situem de ple dins dels models federals només amb un inconvenient important: la inexistència del Senat Federal i, per tant, la inexistència del principal element d'integració política i de cooperació intergovernamental de les Comunitats en l'Estat, integració i cooperació, avui necessàries en virtut dels principis d'Estat Democràtic i d'Estat Social.

Possibilitats: Òbviament, omplir aquest buit, via reforma del reglament del Senat, com a provisional. Més endavant, i crec que no ens ha de fer ja cap por la paraula, via reforma constitucional definitiva.

Francesc de Carreras
Departament de Ciència Política
i Dret Públic
Universitat Autònoma de Barcelona

Les relacions possibles

1

Tinc la certesa que a mi, en aquestes jornades olotines, m'ha tocat ballar amb una de les més lletges, ja que se'm va demanar que m'atrevis a fer una proposta de les relacions entre Espanya i Catalunya a les acaballes del segle vint. És a dir: allò que ningú o gairebé ningú no gosa fer en públic, es demana que es faci ara mateix i sense embuts, passant per damunt d'altres consideracions conjunturals. Naturalment, un plantejament tant directe no és possible d'assumir tant per la complexitat del fenomen en aquesta dècada dels noranta com per la dificultat que històricament s'ha manifestat, com hem pogut comprovar en les dues intervencions anteriors d'aquesta mateixa taula ~~rodona~~ rodona.

Tradicionalment hi hagut la tendència de posicionar-se sobre les relacions amb l'estat espanyol en funció del desig personal de cadascú. D'aquesta manera, encara és molt habitual trobar-se quantitat de persones que manifesten tranquil·lament i sense problemes que són federalistes, que són independentistes o bé que trobarien millor una Confederació Ibèrica. D'aquesta manera, es tendeix a la resolució del problema de les relacions entre nacions a un desig ^{desig} subjectiu, que està condicionat per multitud de factors més o menys vàlids i més o menys respectables.

Però cal considerar, ja d'entrada, que la solució voluntarista del problema no porta enlloc, com es demostra en els resultats electorals any rera any. En les eleccions democràtiques s'ha demostrat fins ara que precisament aquells subjectes col·lectius (que són els partits) que tenen més clarificada la seva posició vers l'Estat espanyol són les forces que tenen menys pes entre la població i els ciutadans, que són, no ho oblidem mai en democràcia, els únics que poden decidir la relació futura amb l'estat espanyol.

Per tant, una primera constatació de la situació actual, que és fruit de la transició democràtica espanyola, és que a Catalunya s'ha premiat l'ambigüitat respecte la qüestió de les relacions amb Espanya. ~~HA AIXÍ~~ Crec que difícilment es pot rebatre que ~~el~~ nacionalisme ~~no~~ català majoritari ~~no~~ ha estat beneficiós ^{no haver-hi} posicionat amb claredat respecte les relacions amb Espanya. Es a dir, Convergència i Unió ~~no~~ no ha dit mai que sigui federalista, confederalista, independentista o res que tanqui cap porta institucional pel futur. Simplement ha dit, i segurament no ha estat poc a tenor dels resultats populars, que es comprometia a reconstruir la nació catalana amb les eines disponibles al seu abast. Si aquesta tasca de reconstrucció nacional s'ha fet bé o malament, ja és una ~~altra~~ altra discussió que ens portaria per uns altres camins també molt complexos i variats.

L'ambigüitat institucional, doncs, lluny de ser un factor negatiu ha estat una actitud conreada i defensada per la cúpula dirigent del nacionalisme majoritari, perquè ja al començament del postfranquisme ~~va~~ poder copsar que una definició massa clara tancava portes i això no era positiu pel futur, perquè

el futur encara s'havia d'escriure.

Ara més que mai s'aixequen veus diverses demanant que s'acabi aquesta ambigüitat. I es demana amb el convenciment que això ajudaria a resoldre l'impasse en el què es troba la reconstrucció nacional. Si a començament de la transició i durant els anys vuitanta, s'acceptava una mica més aquesta ambigüitat, és perquè també s'acceptava que la situació històrica no permetia anar més enllà. Per ser conseqüents amb aquesta posició, ens hauríem de plantejar ara quina és la situació històrica present, i més en concret, quina és la correlació de forces real. Si aquesta correlació de forces és favorable als sectors catalanistes de la societat, tant a l'interior de Catalunya com en relació amb les forces espanyoles, hauríem de deduir que efectivament ja ha arribat l'hora d'acabar amb l'ambigüitat institucional que molts critiquen; però si ^{les convingués que} la correlació de forces ~~es troba igual o ha empitjorat~~, llavors hauríem de concloure que tampoc ha de modificar-se aquesta ambigüitat tant ^{rebutjada} ~~com~~, perquè la prioritat continuaria estant en el reforçament interior de les posicions nacionals a Catalunya i no pas en cap altre actitud més beligerant a nivell institucional.

Sé que estic fent gairebé un elogi de l'ambigüitat, però com ja he dit que tinc la certesa que em toca ballar amb una de les més lletges, em veig capaç de gairebé tot. I m'hi veig capaç perquè la meua anàlisi de la correlació de forces actual no és positiva per als interessos polítics i culturals de Catalunya. O en qualsevol cas, no crec que sigui una correlació de forces millor que la que existia, per exemple, el 1979, l'any que es va aprovar l'Estatut d'Autonomia. Per corroborar aquesta sentència, hauríem d'endinsar-nos en quantitat de fets econòmics, polítics i culturals que s'han produït durant aquesta dècada. Pot semblar inversemblant que havent tingut la Generalitat un govern de caracter nacionalista, es pugui concloure que la correlació de forces interna i externa és o igual o pitjor que el 1979. ~~els sectors catalanistes entenen en un sentit ampli i no partidista.~~

Una manera que he usat altres vegades per defensar aquesta posició és afirmar amb rotunditat que l'any 1990 l'Estatut que es podria negociar amb Madrid seria pitjor, o estaria per dessota, del que es va negociar el 1979. Això no significa en absolut que jo defensi fil per randa l'Estatut del 79, però sí que demostra que les coses són molt més complexes del que es desitjaria personalment.

Poso tot l'èmfasi en la qüestió de la correlació de forces perquè en política, i la relació institucional amb Espanya és política de debò, la correlació de forces, deia, és la mare dels ous. Les millors intencions se'n van en orris si no es ^{tenen} molt present les ^{pròpies} forces i les ^{pròpies} febleses, però també les forces i les febleses dels altres. Es posarien d'acord ara els partits catalans de tots colors per arribar a uns ~~uns~~ mínims d'actuació conjunta? ¿S'aconseguir-

ria fer cedir ni un pam els dirigents del govern espanyol en la seva concepció autonomista? Insisteixo que no vull només defensar l'Estatut actual, si no que m'importa més posar de manifest que no és possible a curt termini avançar ^{en un altre sentit} en les relacions amb l'Estat Espanyol.

Si s'accepta aquesta posició, es convindrà per tant que no és gens positiu tirar sorra damunt l'Estatut d'Autonomia del 79, perquè és l'única eina que es té i ~~havia~~ la més vàlida en ^{d'proxim període històric} ~~un termini breu de temps~~.

El que continua sent decisiu, per tant, es la continuació de la feina de reconstrucció nacional a nivell intern, posant cada vegada més importància en els aspectes que donguin senyals d'identitat propi tant a nivell simbòlic com pel que fa al poder polític. Històricament s'ha dit, i crec que és cert, que hi ha una concepció estrictament culturalista de l'autonomia catalana i de la mateixa nació. Segons aquesta tendència, la llengua i la política cultural serien l'alfa i omega de tota la tasca de reconstrucció nacional. I és evident ^{s'haurà de tenir més} que sense la llengua i la cultura catalanes no existiria nació catalana, però ^{perquè} cada vegada més ^{d poder} en compte l'existència d'una eina com l'Estatut, crec que cada vegada més s'haurà de posar l'èmfasi en la qüestió del poder polític i econòmic.

El poder polític i econòmic, ara i sempre, ha estat essencial. ~~Després~~ Després d'aquests deu anys s'ha accentuat aquesta importància. Pel que fa al poder econòmic, és molt evident: sense el control global del pressupost és quasi impossible poder marcar una política econòmica pròpia. ~~Pel~~ Pel que fa al poder polític, la qüestió és molt ^{més} subtil. La qüestió del poder polític l'entenc com una de les formes bàsiques per donar consciència nacional a una col·lectivitat. Molts catalans se senten espanyols en definitiva perquè des de fa més de dos segles ~~el~~ el poder espanyol decideix d'una ~~ni~~ o altra manera sobre les seves vides. Per la mateixa llei, el poder polític català derivat de la Generalitat pot ser un element de renacionalització si s'usa amb intencionalitat i no renuncia a cap de les àrees que li són permeses. En definitiva, el que vull dir és que si ^{em fa l'efecte que} els catalans ~~no~~ no tindran un Estat propi en els pròxims anys, sí que poden tenir un sub-Estat o para-Estat si s'actúa amb aquesta mentalitat i s'hi posa l'accent.

^{Esmanten} alguns exemples: la província única és ~~un~~ un exemple clar, en el ben entès que s'han de reconèixer sense embuts els fets urbans i metropolitans, que són fets tant evidents com les ciutats o les comarques. Un altre exemple és el de la policia catalana. I un tercer poden ser les relacions internacionals.

No cal dir que parteixo de la base que la correlació de forces no permetrà en les pròximes dècades cap mena d'intent secessionista seriós. I no ho permetrà tampoc la situació social i lingüística interna, el grau d'identitat nacional ni tampoc la mena de catalanisme que la immensa majoria de forces polítiques ha conreat, que és un catalanisme bàsicament cultural i integrador. Res a veure, doncs, amb els nacionalismes ètnics de l'Est d'Europa.

La pregunta immediata que ens hem de posar és si la creació i la potencia-
ció d'aquest sub-Estat a partir de l'actual Estatut d'Autonomia és una feina en-
grecadora i capaç d'entusiasmar el conjunt de la població; i la segona pregunta
és si és possible la creació d'aquest sub-Estat amb unes garanties mínimes per a
la supervivència dels trets nacionals diferencials i del poder polític i social
mínim com per poder afirmar que es té de debò un autogovern.

La meua resposta a les dues preguntes és afirmativa. Per diversos motius. El primer motiu és merament pragmàtic: perquè la correlació de forces no per-
metrà fer res més durant les pròximes dècades amb garanties d'èxit. Respecte la pers-
pectiva independentista ja n'he parlat abans: sóc realista i no me la crec. Així
com tampoc em crec la perspectiva confederal ni tan sols la federal. La polèmica
federalista dels últims anys a tot l'Estat ~~ha~~ ha estat i encara és un simple joc
de paraules per entabanar els ciutadans i distreure certes consciències intran-
quiles. Cada vegada que s'ha començat a parlar ~~de~~ de federalisme s'ha dit que de
federalismes n'hi ha de moltes menes i s'ha acabat justificant les últimes ten-
dències de centralització i uniformització dels poders cedits als Estats federats.
En aquest sentit, l'Estat de les autonomies, encara que sembli un contrasentit,
permet un joc més ampli que no l'Estat federal, ja que les nacionalitats histò-
riques es poden moure millor en un Estat que preveu diversos nivells d'autogovern
que no en un Estat federalitzant que preveuria sempre un grau molt superior d'
uniformització. Aquesta és la realitat.

Com també és una realitat molt diferent el fet espanyol al que ho era fa cent,
cinquanta i fins i tot deu anys. Espanya ara, i qui no ho vulgui veure és un cec,
és una societat políticament democràtica, socialment avançada i econòmicament po-
tent que juga un cert joc, reduït segurament, en el concert internacional i en
concret ^{en el concert} europeu. El mite de ~~la~~ l'Espanya negra ha desaparegut en gran mesura a ni-
vell intern i extern. Naturalment, encara hi ha sectors importants de reacciona-
ris i antidemòcrates que estan disposats a treure la pistola del cinto en qualse-
vol ocasió, però són sectors irrelevants i no més importants dels que pugui haver
a Catalunya mateix, a França o a Itàlia. Aquesta és una realitat palpable, que
~~per~~ els intel·lectuals i polítics més lúcids han d'acceptar, perquè és una reali-
tat imprescindible per poder donar sortides al futur nacional de Catalunya amb
garanties d'èxit. ~~Aquesta~~ Aquesta realitat espanyola comporta també una concepció
profundament centralista i espanyolista de l'Estat, amb tot el que això signifi-
ca d'endarreriment o paralització dels autogovernos nacionals. Els partits mayo-
ritaris espanyols tenen una concepció pràcticament idèntica pel que fa a l'Estat
de les Autonomies. Hi poden haver, i de fet n'hi ha, plantejaments diferents en
qüestions puntuals o negociacions concretes, però són fruit de necessitats con-
junturals. La concepció jacobina és idèntica, encara que es barnissi.

Aquesta realitat, a l'hora que serveix per refermar-se un cop més en la nece-
ssitat de defensar la identitat catalana, també s'ha de tenir present per co-
nèixer sense romanticismes o idealismes exagerats, quin serà el futur institucio-

nal de Catalunya. Es allò que ja ~~me~~ m'heu sentit abans de la correlació de forces.

Per tant, el que pertoca realitzar durant la pròxima dècada, i segurament encara més enllà, és el que s'ha anomenat ~~la~~ l'acumulació de forces, no tant sols a les eleccions per part dels partits que defensin la realitat catalana i ~~les~~ el reforçament de les seves institucions, sinó que és una acumulació de forces que ha d'afectar tots els segments socials. ~~Es~~ Reforçar la societat civil en un sentit de catalanitat i de renacionalització, a través de l'accentuació dels trets diferencials, és una tasca bàsica. Només aquesta renacionalització del conjunt de la vida col·lectiva dels catalans podrà permetre en un futur més o menys pròxim la modificació de la famosa correlació de forces. Molt sovint polítics importants ~~haurien~~ s'han queixat que el país, el conjunt del país, no tívava més; ~~ni~~ en definitiva, que no demanava anar més enllà. Es obvi que existeix un sector important que sí ho demana. ~~Però~~ però no és un sector prou nombrós. És un nucli qualitativament important, però quantitativament reduït. I en democràcia, el que compten, són els números. Això em serveix per recordar una vegada més que el concepte de "revolució de la majoria" usat pels eurocomunistes durant els últims vint anys és un concepte que es pot aplicar fàcilment el fet institucional català. La concepció de canvi radical imposat per una minoria en un moment de debilitat de l'enemic és una concepció que la Comuna de París de 1871 ja va demostrar que a Europa ~~era~~ era absurda i inviable. Qualsevol canvi de les relacions amb Espanya haurà de provenir del consens i de l'acceptació majoritària dels ciutadans de Catalunya. ~~De~~ aquí deriva també la necessitat d'acumular forces des d'un punt de vista nacional.

En definitiva, la meua concepció del desenvolupament històric m'impedeix de fer una proposta concreta que defineixi definitivament la relació entre Catalunya i Espanya. És absurd, o si es vol antipolític o plenament irreal, manifestar el desig personal, tot i que és perfectament lícit. ~~Abans~~ Abans de superar aquesta ambigüitat ~~en~~ en què ha viscut i viu el nacionalisme majoritari a Catalunya, és necessari continuar l'acumulació de forces i plantejar, en ~~un~~ un moment de debilitat de l'adversari, la qüestió de la reforma de l'Estatut. Una reforma sobre la qual no m'extendré, però que cal advertir d'entrada que tampoc significarà la plena sobirania nacional, entesa com ~~era~~ la creació d'un Estat propi. Serà, ~~o~~ o hauria de ser, una reforma que millorés l'eina essencial que disposem, que és ~~l'~~ l'Estatut. Caldrà, per tant, que al mateix temps que es tiva el país, es desenvolupi una cultura política que no rebutgi el pacte i l'acord. Dels pactes i dels acords, els països, i Catalunya també, en poden treure grans triomfs. No és cert que un pacte sigui una mostra de feblesa; molt sovint pot ser una mostra d'encert polític. I la perspectiva seriosa, i no només verbal, de la reforma ~~de~~ de l'Estatut, obliguen a aquesta voluntat de pacte, que caldrà fer quan nosaltres siguem prou forts, i l'Estat espanyol es trobi dèbil. A començament de la transició va ser un moment d'aquestes característiques. Aquest moment pot tornar a produir-se per multitud de factors. ~~El~~

6

Un d'aquests factors, i no precisament el menys important, és la incorporació d'Espanya al Mercat Comú i sobretot la potenciació de la Comunitat Europea. L'Europa que s'obre el 93 és una de les grans incògnites pel que fa a la seva incidència respecte les relacions de Catalunya amb Espanya i més globalment, pel que fa al mateix procés de l'autogovern català. Es un procés que, com tots, és complex i ambivalent. D'una banda és evident que el fet de les nacions sense Estat no ocupa ni un minut de l'agenda de treball d'absolutament cap dels responsables comunitaris. La situació dels Estats europeus respectivament no és gens preocupant per a ningú, tret precisament dels espanyols. Al màxim que s'ha arribat fins ara és a l'Assemblea de les Regions Europees, on la visió habitual és sobretot econòmica i comercial. Però no és menys cert que la integració europea, (que la desaparició dels dos grans blocs potencia i posa en primer pla), també significa i significarà un afèbliment del paper dels Estats en el seu sentit clàssic. No és una broma. Els Estats europeus actuals cediran cada vegada més quotes de sobirania en afers com la diplomàcia, la planificació econòmica, la fiscalitat, l'exèrcit, la instal·lació d'empreses, el medi ambient, la política cultural, l'acceptació d'immigració. Però no és ^{de. d'ac.} només ^{tracta d'} una cessió d'afers de tanta transcendència i importància, sinó que lentament la consciència nacional de les nacionalitats majoritàries s'anirà ^{d'ac.} modificant. Si la unitat europea va endavant, i sembla que ho farà, el canvi que experimentarà l'Estat Espanyol serà brutal. És difícil de predir, però en general es pot afirmar que un descens del patriotisme espanyol ha d'anar bé a Catalunya en la seva afirmació nacional. Però ^{Tampoc} no ens enganyem. De la mateixa manera que es modificaran lentament les consciències dels espanyols, dels francesos o dels alemanys, també es modificaran les consciències dels catalans. En principi, cal esperar que la dissolució lenta del paper tradicional dels Estats serà beneficiós per les institucions catalanes, sempre que aquestes sapiguem o puguem trobar el seu propi paper en la nova realitat europea.

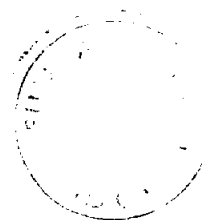
També haurà de ser beneficiós l'esclat nacionalista de l'Est d'Europa. Molts països d'aquesta àrea del món s'incorporaran després de 1992 a la Comunitat Europea, i hi incorporaran una sensibilitat molt més favorable pels fets nacionals propis i una concepció molt més reticent vers els jacobinismes occidentals. La República Iugoslava, Hongria, Polònia o Txecoslovàquia són els pròxims Estats que s'aniran incorporant a la Comunitat Europea, i tots ells són Estats amb fortes minories nacionals que durant aquestes últimes dècades han tingut reconeguts, poc o molt, els seus drets nacionals. Això modificarà el panorama intern de la Comunitat Europea. I no s'està parlant del segle 21. Serà durant la pròxima dècada quan tot això s'esdevingui.

La nova Europa, per tant, si no s'esguerra el procés, obre unes possibilitats fabuloses i també engrescadores per Catalunya i les seves institucions pròpies. Catalunya i les seves institucions han arribat a Europa de la mà dels espanyols, i a curt termini es continuarà així. ~~Però~~ La dinàmica internacional ^{però} pot obrir noves possibilitats bastant imprevisibles en aquests moments.

7

Amb uns ~~bons~~ amics parlàvem fa pocs dies de si Catalunya seria capaç un dia ~~de~~ trencar les muralles de ~~Jerico~~ Jericó, enteses aquestes com la representació de ~~xx~~ l'Estat espanyol. Jo defensava, i defenso, (al marge de desitjos personals), que Catalunya es troba dins de les muralles i que no veia racionalment possibilitats d'enderrocar-les. Aquesta realitat, però, no descarta en absolut la possibilitat d'aprofitar les importants eines polítiques i socials que disposem per poder ser forts dins de les muralles, preservant la nostra identitat nacional en tots els ordres. Aquesta és la tasca que, amb realisme, pertoca a la generació actual. Potser d'aquí a vint o trenta anys, amb la nova Europa, s'obriran altres camins. Però estic convençut que si ara confonguéssim el desig amb la realitat, aquests camins ja no existirien, simplement perquè s'hauria imposat l'uniformisme absolut. I la nostra força interna no dóna per a més.

Albert Viladot

Partits nacionals,
partits nacionalistes

Vicenç Villatoro

Jornades el Nacionalisme Català
a la fi del segle XX. Olot 90.

Si en una ciutat hi ha hagut un terratrèmol important, l'endemà del terratrèmol és impossible parlar de qualsevol altra cosa. És impossible sortir al carrer per parlar de cultura, de trànsit, d'aigües o del que sigui, sense que tot estigui ple de referències al terratrèmol de la vigília. La nostra societat ha viscut en l'últim any un terratrèmol espectacular. El que ha passat a l'Est -el final de la guerra freda, el desmantellament dels règims comunistes, les efervescències nacionals que han sobreviscut a les uniformitzacions obligatòries de règims autoritaris- ha modificat la percepció de les coses. No es pot parlar de política sense parlar de l'Est. No es pot parlar de què pot voler dir avui la dreta i l'esquerra, la transformació social i el progressisme, sense tenir present que s'ha esfondrat un punt de referència que a molts ens havia semblat vàlid en un moment o altre de la història. No es pot parlar de política internacional sense tenir present que el mapa del món ha canviat, que la lògica de la guerra freda no ens explica ja el que diuen els diaris cada dia, que som en una lògica nova, en part encara indefinida i de la qual no coneixem els límits. De la mateixa manera, no es pot parlar de nacionalisme -ni tan sols de nacionalisme català- sense incorporar a l'horitzó informacions, experiències i constatacions que ens arriben de l'Est. La primera i més general, que els sentiments de pertinença nacional i la seva voluntat de cristallitzar en un poder polític no són un element residual del mapa del món. Que això del nacionalisme no és un fenomen del XIX artificialment conservat per alguns nostàlgics retrògrads a finals del XX, sinó que configura per bé o per mal la realitat actual. I que edificis d'aquest segle que semblaven més sòlids i de més projecció futura s'han esfondrat i entre les runes encara era possible trobar-hi viva la consciència d'identitat nacional que hi existia prèviament.

L'aparició en el catàleg dels nacionalismes contemporanis significatius d'un paquet enorme de casos i exemples aportat per l'Est -i essencialment per les tensions internes de dos Estats plurinacionals, com la Unió Soviètica i Iugoslàvia- ens dóna als catalans termes de comparació rics i nous. Davant d'aquests contrastos, és possible en alguns casos expressar la satisfacció per algunes de les opcions fundacionals del nacionalisme català, que en comparació resulten particularment útils i encertades. Per exemple, quan es miren unes determinades tensions molt típiques de la zona balcànica o de la caucàsica, on els grups ètnics que conviuen en un mateix territori s'enfronten amb duresa, sembla molt encertada l'opció fundacional del nacionalisme català de ser un nacionalisme de base

territorial i no de qualsevol altra mena. Allò de "és català qui viu i treballa a Catalunya" que ens sembla tan natural i tan evident ens diferencia de molts conflictes nacionals dels que ara hem redescobert i que semblen de resolució difícil i de vivència molt tensa.

Però també, de la comparació amb els processos de l'Est, pot néixer la sensació que alguna de les opcions voluntàries o de les realitats involuntàries que s'han projectat damunt del nacionalisme català no són tan positives. En aquest sentit, i amb totes les distàncies reconegudes d'avançada, hi ha una experiència de l'Est que tramet un concepte polític important. Em refereixo a l'experiència lituana. En el cas lituà hi ha molts elements específics i diferencials, des de la proximitat històrica d'un període de plenitud de la sobirania, fins al seu trencament per l'efecte d'un pacte prou anties-tètic entre Hitler i Stalin o la feblesa de l'Estat unitari contra el que s'enfronta. Aquestes són diferències intrínseques i, en aquest sentit, difícilment exportables. Però hi ha un element clau en el cas lituà que sí que resulta essencial per qualsevol comparació. El motor del procés lituà és una cohesió social molt alta entorn d'un projecte polític i entorn d'un sentiment de pertinença. El procés lituà no ha estat liderat per una força política única, sinó que ha tenyit tot el mapa polític i fins i tot el Partit Comunista ha arribat a l'escisió per incorporar-se a la reivindicació nacional. El moviment nacionalista lituà no ha estat, per tant, el programa polític d'un partit, sinó una aspiració col·lectiva que ha obligat tots els partits a afegir-s'hi si no volien quedar despenjats del procés històric.

Aquest accent lituà sobre el protagonisme col·lectiu de la societat jo crec que és útil com a punt de referència per al cas català. Ens planteja qüestions tan importants com quin és l'arrelament real del nacionalisme en el nostre país, com si és convenient o no que existeixin partits nacionalistes i sobre si aquesta cohesió social entorn d'un sentiment de pertinença i de la voluntat de donar-li una plasmació en poder polític es pot consolidar i engrandir des de les institucions de govern. En el cas lituà -que no hem de prendre com un model per seguir embadocadament, sinó com un punt de referència- la voluntat popular tiba del procés polític. En el cas català, tots hem sentit dir en alguna ocasió a personalitats molt vinculades amb les institucions que el país no tiba, que el país està endormiscat, que no té sentit que el govern vagi molts passos per davant del propi país.

La vida política catalana al llarg de la transició ha introduït al mapa de relacions polítiques el que sembla un defecte prou greu: l'existència de partits específicament nacionalistes. Es a dir, la conversió de la catalanitat en un tret diferencial en l'interior de la política catalana, entre uns partits i els altres. No d'un tret general del mapa polític del país, natural i plural, sinó d'un tret que es presenta només en alguns partits i en altre no o no tant i que es pot fer servir per les desqualificacions i l'esgrima político-cultural quotidiana. En l'interior de la vida política catalana, allò que podríem anomenar nacionalista s'ha imposat per damunt d'allò que podríem anomenar nacional. Les línies divisòries estan dibuixades també per actituds nacionals, no només per posicions ideològiques i socials. Dic per actituds, més que no pas per projectes explícits diversos. Ara, a Catalunya -i permeteu-me il·lustrar-ho amb obvietats- es pot titular en un diari: nacionalistes i socialistes s'enfronten a l'Ajuntament del Papiol. Políticament el titular és curiós. Seria com dir "els advocats i els rossos s'enfronten per la direcció del col·legi de llicenciats". Es clar. Vol dir això que els nacionalistes només són nacionalistes, a la vida? Vol dir que als socialistes això del nacionalisme ni els interessa ni hi diuen res? Un titular raonable seria liberal i socialistes s'enfronten. O nacionalistes i no-nacionalistes. Però nacionalistes i socialistes és una barreja estranya, situar en pla d'igualtat conceptes polítics de naturalesa profundament diferent. I encara més quan realment sabem que quan es parla en aquests termes de nacionalistes s'està parlant de gent amb un projecte polític i social perfectament concret i que els socialistes, al cap i a la fi, poden exhibir a estones sensibilitats nacionals molt diverses, però el seu model d'articulació de l'Estat no és ni antagònic ni desmesuradament diferent dels qui són qualificats en titulars com aquest de nacionalistes.

Una feblesa del mapa polític català és, per tant, l'existència de partits especialitzats en la qüestió nacional. Identificats per la qüestió nacional. Que poden anar a Madrid i dir-se Grup Català. Això és una feblesa del mapa i una limitació del nacionalisme. Una cosa que ~~em~~ fet mal feta durant la transició. I quan faig servir aquest plural -hem fet mal feta- em refereixo realment a tots. A Convergència li ha convingut patrimonialitzar el país, donar la sensació que votar català era votar convergent, confondre el país amb el partit i fins i tot amb la persona del president. D'acord. I això era una mala operació. Però és que també li han posat fàcil. La patrimonialització s'ha pogut

fer perquè simètricament hi havia una renúncia, un terreny abandonat, sobre el qual es tenien fins i tot drets adquirits. Una renúncia que no ha estat mai explícita, que no ha portat a un discurs públic d'abandó de la catalanitat, però que ha fet de paraigües o de pantalla als discursos anacionals que s'han generat en el país.

Però, aquest mapa polític dissociat, és el pare o és el fill del país real? Tenim un país tou perquè tenim un mal mapa polític que el vertebrí o tenim el mapa polític que tenim perquè tenim el país que tenim? Jo crec que les dues coses. El mapa polític és fill de la realitat social. Una realitat social en la qual el sentiment de pertinença a la catalanitat és molt estès i molt viu, però on la voluntat de convertir això en política, en acció política és francament difusa. Però també l'haver deixat la qüestió nacional en el centre de la lluita política quotidiana, no com a terreny de joc sinó com a pilota amb la qual els equips s'intenten fer gols els uns als altres, ha decantat posicions i ha provocat connotacions. El fet que l'equip que porta la samarreta quadrangular sigui l'equip del centre-dreta, d'arrelament comarcal i estètica botiguera i que l'equip que porta la samarreta blanca -perquè la porta blanca, no rojigualda, no ens confonguem- sigui d'esquerres, metropolità i de disseny ha acabat creant la sensació falsa que el nacionalisme es dretà, comarcal i botiguera i no és esquerrà, metropolità i modern. El problema no és que hi hagi dos equips. Dos equips han de ser-hi, i més per omplir tota la lliga. El mal és que juguin amb aquesta pilota.

La patrimonialització del país té una llarga tradició. Des del "Catalunya serà cristiana o no serà" fins al "Catalunya serà socialista o no serà". En qualsevol cas, el nacionalisme no esdevé una reivindicació global del país, sinó la reivindicació d'una part del país confosa amb el tot. Catalunya serà el que vulgui o no serà. I potser no serà. O no voldrà ser. En qualsevol cas, l'error ha estat convertir el nacionalisme en un signe d'identitat interior, en comptes de ser un denominador comú. L'error en la sobre-estructura ha acabat definint realment la mateixa ACTITUD de la gent i dels electors. Les renúncies, les connotacions, s'han produït per dalt, per necessitats conjunturals dels partits, però s'han reflectit a baix. Les actituds d'auto-amor i d'auto-odi tan visibles en el país real passen molt sovint pel joc de connotacions que ha creat el mapa polític. El nacionalisme no ha estat -a la lituana- la reivindicació col·lectiva d'un marc propi, per omplir-lo de tot el que es vulgui i de tot el que hi hagi, sinó una ratlla. El nacionalisme, tot nacionalisme, es defineix d'una manera natural -i jo diria

que no gens tràgica, per l'existència d'un adversari exterior. El risc de substituir el nacional pel nacionalista és arribar a crear l'adversari interior.

En aquesta roda en la qual la realitat política reflect^{teix} la realitat social, però també la modifica, la situació no és afalagadora en l'aspecte que em seblava central del model lituà: la possibilitat de crear una cohesió social important entorn d'un sentiment de pertinença i d'un projecte polític que l'encarni. La realitat social catalana no presenta, d'entrada, aquesta cohesió. Desballestada per una fortíssima immigració, amb els efectes tan tòpics com reals d'una dictadura molt llarga i molt complicada, davant d'una espanyolitat emergent que s'allibera de les connotacions negatives que tenia al damunt, la societat catalana se sap i es vol catalana d'una manera majoritària, però concentra aquesta consciència en aspectes sovint simbòlics, rarament polítics. El nacionalisme polític esdevé no la demanda conjunta de la societat, sinó el projecte a través del qual els sectors més conscienciats volen canalitzar aquest sentiment de pertinença. Això porta a un mapa polític on ningú no es vol enfrontar explícitament al sentiment de pertinença i on per tant l'espanyolisme explícit té un pes gairebé nul, però on els projectes de crear i consolidar un poder polític català ampli no tenen un entusiasme popular previ. Els nacionalistes amb vocació majoritària han d'aigualir el seu projecte per aconseguir articular una majoria àmplia on participin sectors que no comparteixen aquest projecte i els qui decideixen jugar en un altre equip poden fer-ho sense un càstig electoral desmesurat, consolidant un electorat considerable, tot i que no majoritari quan es parla de Catalunya.

Per tant, una realitat social descohesionada porta a un mapa polític escindit i on el nacionalisme esdevé una especialització. Però, a més, aquesta especialització del nacionalisme, aquesta consideració de pilota en el joc a llançar-se els uns contra els altres acaba actuant com a vacuna contra qualsevol acció que intenti cohesionar la societat entorn d'un projecte de pertinença amb reflex polític. Qualsevol iniciativa per dir-ho així nacionalitzadora no s'interpreta com un reforçament d'allò compartit, d'allò consensuat, sinó com una maniobra, com una bandositat, com el reforçament d'una opció. El peix es mossega permanentment la cua. Les eines de nacionalització no es fan servir precisament perquè no hi ha la cohesió social necessària. Però la cohesió social només es podria intentar aconseguir fent servir les eines nacionalitzadores. El resultat tendeix a la immobilitat, a l'estabilització a la baixa.

La frase que en els últims anys ha arribat a ser tòpica -"el país no tiba"- es va convertir amb el pas dels dies en una frase encara més categòrica: el país no vol ser tibet. El país, en altres paraules, no acceptaria la fixació d'objectius més radicals pel que fa a l'autogovern i a la més clara representació simbòlica d'ell mateix. Si el país és així i l'objectiu dels partits polítics és manar i per tant articular majories àmplies que permetin l'accés al poder i la seva conservació, hi ha en el mapa polític del nacionalisme una certa especialització de papers. Hi ha, d'una banda, el partit majoritari del no-nacionalisme, del que s'espera que mantingui certes formes de catalanitat -sobretot en els terrenys consensuats com la llengua i alguns símbols- però del que no s'espera una voluntat d'increment de l'autogovern. Hi ha l'especialització del nacionalisme majoritari en un paper de garant dels mínims -sota l'amenaça que si ell perdés la majoria no es garantirien ni aquests mínims-, però al preu de convertir-los pràcticament en màxim. No baixarem d'aquí, però no tindrem més que això. Aquest nacionalisme majoritari conserva o intenta conservar la credibilitat nacionalista amb gestos més o menys escadussers, però intenta sobretot conservar la majoria a través d'una adaptació a allò que considera que vol el seu electorat, és a dir, assumint el pragmatisme i refugiant-se en la manca de voluntat general de tibar o de ser tibet. Finalment, hi hauria les opcions més explícitament radicals, que tindrien una funció -en aquest repartiment- gairebé de termòmetre, de senyal de la temperatura nacional del país i, per tant, des dels ulls del nacionalisme majoritari, de prova viva de la improcedència d'un aprofundiment del discurs nacional: si la gent no en tingues prou, votaria Esquerra Republicana. Si Esquerra Republicana és clarament minoritària, és que la gent no en vol més.

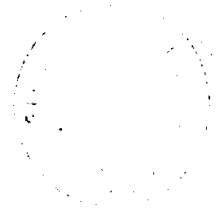
La caiguda dels consensos, l'adaptació a aquesta nova roda -no del tot fictícia- que neix en l'arrelament escàs de la consciència nacional en el país i desemboca en l'estabilització a la baixa d'aquesta consciència nacional, ha fet aparcar totes aquelles qüestions que per plantejar-se necessitaven al darrera una cohesió forta. Potser el cas més paradigmàtic d'això és el fracàs polític -que em sembla que a hores d'ara ja es pot certificar- de la concepció de Països Catalans. Si hi havia un projecte que necessitava -per obtenir un mínim horitzó- una cohesió social, una progressió positiva del seu arrelament, era el dels Països Catalans com a marc. L'estabilització a la baixa de la cohesió social entorn d'un projecte polític nacional, visible al Principat i accelerada al País Valencià i a les Illes, ha convertit l'esment als Països Catalans en un ritual ar-

tificiós i voluntarista, on s'endevinen -i em sembla lògic- dosis mínimes de convicció. No nego que els Països Catalans podrien ser algun dia el marc polític natural. O que ho haurien de ser. El que és evident és que no ho són ni la tendència és que ho siguin. A la vida es pot lluitar per qualsevol causa que es consideri justa, però el triomf de qualsevo causa nacional exigeix articular una majoria al voltant d'una idea política. I d'aquesta majoria, en aquest cas, hi som a una distància gairebé occitana. N'hauríem de tornar a parlar.

No voldria que aquesta descripció interpretativa del moment polític del nacionalisme català tingués cap aire apocalíptic ni catastrofista. Al contrari. El que proposo és un diagnòstic del problema, amb la convicció que el diagnòstic pot ajudar a establir una teràpia. Es clar que això és arriscat. El diagnòstic, dit de pressa, és que ens hem equivocat fent partits explícitament nacionalistes, que ens hem equivocat posant el nacionalisme en l'interior del terreny de joc de la política catalana¹ no com una tintura conjunta de la política catalana, nacionalista en relació a l'exterior. Ens hem equivocat provocant el posicionament polític entorn del nacionalisme i sometent per tant les actituds nacionals a efectes de conjuntura. La teràpia a mig termini seria tan senzilla de dir com difícil de fer: ~~s~~ostreure les actituds nacionals del joc polític quotidià i concret de la política catalana. Treure aquesta pilota del partit. Fer que els partits catalans puguin discutir sobre abocadors, sobre autopistes i sobre polítiques socials, però no faci falta discutir sobre aspectes essencials de l'autogovern de la nació. I no perquè siguin qüestions tabú, impronunciables, sinó perquè hi hagi un acord explícit o no que no ho faci necessari.

Cal canviar la tendència. Passar de l'estabilització a la baixa a l'increment progressiu de la consciència nacional. De la cohesió del país entorn d'uns mínims. I jo diria que aquí hi ha un doble protagonisme. D'una banda, dels partits polítics. De l'altra, de la societat civil, que té un paper essencial en l'increment de la cohesió i en l'exigència als partits. Les formacions polítiques, que poden arribar a acords com el de la defensa conjunta del català al senat, poden establir un acord escrit o no sobre mínims i ~~s~~ostreure aquests mínims de l'esgrima inter-partidista. Potser aquests mínims avui serien molt petits, però si incloguessin la possibilitat de fer servir d'una manera nacionalitzadora algunes de les eines que té a les mans l'administració autonòmica, ja hi hauria un

possible canvi de tendència. I, a més, un increment de la pressió social podria aixecar progressivament el sostre. D'altra banda, per damunt i enllà dels partits, des del món para-polític, al marge de l'esgrima i de l'estira i arronsa, hi ha una feina a fer d'increment del consens. De moltes maneres. Parlant de les festes o desmentint l'antigor intrínseca del nacionalisme, escrivint, parlant, organitzant. L'objectiu és ampliar i engruixir el consens sobre la catalanitat i la seva expressió política. El dia que s'aconsegueixi podrem parlar de partits nacionals i no ens caldran els partits nacionalistes.

L'ADMINISTRACIÓ DE FUTUR

A

CATALUNYA

Enric Argullol i Murgadas

1- Criteris d'organització de les administracions públiques.

Considerem en primer lloc, els criteris sobre sistemes d'organització de les administracions públiques que poden constituir pautes per valorar les diverses alternatives i la seva major adequació a les disposicions constitucionals i estatutàries.

En aquest sentit, cal recordar els objectius a tenir en compte en organitzar una administració pública: necessitat d'aproximar els serveis al ciutadà, suficiència de les àrees previstes per a la prestació dels serveis, establiment d'una estructura eficient, afavoriment de la participació del ciutadà, creació de mitjans de coordinació entre les diverses estructures. També, cal fer, potser, un èmfasi especial a la consideració del principi de simplicitat tant per no alimentar el que, d'altra banda, sembla indeturable creixement burocràtic, com, en segon lloc, per aconseguir que sigui fàcil al ciutadà identificar els diversos nivells d'administració.

Identificats alguns objectius que s'han de considerar a l'hora de plantejar les opcions d'organització territorial, convé parlar, necessàriament d'una manera molt breu, dels dos sistemes clàssics d'organitzar les administracions públiques: d'una banda, l'anomenat sistema binari, segons el qual una mateixa administració pública gestiona totes les seves competències tant en els seus nivells centrals com en els seus nivells perifèrics, i, de l'altra, l'anomenat sistema d'administració indirecta, en el qual una determinada administració es val d'altres administracions públiques, d'àmbits territorials més reduïts, per exercir perifèricament les seves competències. Com a model de sistema binari clàssic podem esmentar l'administració tradicional espanyola. En canvi, correspon al tipus d'administració indirecta el sistema previst a l'article 118.2 de la Constitució italiana, que disposa que les regions autònomes gestionaran normalment llurs competències mitjançant les entitats locals i, per tant, no organitzaran serveis perifèrics.

Sense considerar en tota la seva amplitud els avantatges i els in-

convencients d'un sistema, i d'altre, és possible, però d'apuntar-ne alguns. Parlant dels inconvenients del sistema binari, cal fer esment del creixement burocràtic, de la duplicació de serveis, de la coincidència d'instàncies diferents en un mateix àmbit territorial. Són d'un altre tipus els inconvenients del sistema d'administració indirecta, en el qual és especialment remarcable la dificultat de direcció i control en la prestació de serveis, ja que pot tenir-hi alguna repercussió el fet que l'administració competent s'hagi de valer d'una altra administració governada per forces polítiques diferents. Aquestes diverses tècniques són, a més, susceptibles de regulacions molt variades, i són particularment significatives en els supòsits d'administració indirecta les qüestions referents al control i, en especial, a l'admissió d'un procediment de substitució a càrrec de l'administració titular, inicial o permanent, de la competència.

En ponderar la viabilitat d'adoptar un model d'organització, particularment pel que fa a l'administració indirecta, cal considerar les característiques de les transferències de serveis, les qüestions referides al personal i el seu règim i, també en un altre vessant, l'adequació de les pròpies entitats locals per assumir noves funcions. En tot cas, l'atribució de tasques de gestió només es pot fer, quant a sectors homogenis, amb les competències locals i en supòsits singularment estudiats. Ara bé, cal advertir que no es tracta, en cap cas, d'una opció que hagi de ser plantejada en termes radicals, sinó que és també perfectament possible una diversificació variada de procediments d'administració indirecta en una estructura que amb caràcter general s'inspiri en directrius pròpies del sistema binari.

Evidentment, en plantejar-se un model d'organització territorial, cal tenir en compte també si aquest s'atindrà a criteris d'uniformisme o bé de diversitat, en el sentit de si, a cada àmbit territorial, serà establert el mateix tipus d'organització, és a dir, d'entitats amb els mateixos poders i amb les mateixes característiques, o bé si seran establertes estructures diferents d'acord amb les característiques del territori, de la població, etc.

Finalment, cal insistir en un punt al qual ja s'ha fet atenció. En el moment que es plantegen alternatives d'organització territorial, cal tenir en compte que la instauració d'un nou àmbit d'administració pública presenta sempre dificultat, factor que cal valorar encara amb més cura en un moment en què hom en busca un altre de nou com a conseqüència del restabliment de l'autonomia.

2- Entorn del marc de l'organització administrativa de Catalunya.

a. D'entrada cal parlar dels aspectes històrics perquè realment, quan es plantegen aquestes qüestions, hi és necessàriament present un conjunt de coordenades que tenen les seves arrels en moments anteriors.

Es pot dir, per tant que les qüestions referides a l'articulació administrativa de Catalunya no són uns problemes que es presenten avui, en funció d'unes possibles opcions de ciència administrativa, sinó que han tingut històricament una relació amb els mateixos projectes d'autonomia. Passant per alt moltes de les etapes que podríem distingir en aquesta evolució, fem esment només que l'any 1931, amb la instauració de la II República i amb la instauració simultània de l'autonomia, es produeix un fet que posa en relleu aquesta interrelació. Una de les primeres disposicions que van ser adoptades fou la desaparició de la província com a entitat local, la qual cosa es mantingué al llarg de tota la Generalitat republicana.

Alhora que desapareixia la província com a entitat local, s'iniciaren els estudis de l'anomenada divisió territorial, respecte als quals, com se sap, va ser posada en relleu l'absència de directrius polítiques sobre quin havia de ser el contingut que s'havia de donar a aquesta divisió territorial. Aquestes vicissituds posen novament en relleu el fet que els temes d'organització territorial estan perfectament cohesionats amb el mateix plantejament del tema de l'autonomia de Catalunya.

Els estudis iniciats l'any 1931, que s'han encomiat repetidament des de les perspectives més diverses, no van servir per a constituir una nova organització territorial, en el sentit d'establir unes noves institucions de govern, sinó simplement per crear unes demarcacions per a la prestació de serveis de la Generalitat i, a més, en el marc d'allò que podríem dir-ne la Generalitat de guerra.

Un últim punt que cal remarcar és, precisament, la connexió entre organització territorial i establiment del règim d'autonomia. Aquesta

connexió, juntament amb l'experiència de la II República, ha fet que durant molts anys el tema de la comarca hagi esdevingut l'emblema d'allò que podria ser la reestructuració de l'organització territorial de Catalunya. Fins i tot es pot dir que és un cert mite que d'una manera o altra està en l'horitzó de qualsevol plantejament sobre l'organització que cal realitzar i que ha estat reflectit, com veurem, en l'Estatut d'Autonomia. Ara bé, al costat d'aquest mite també voldria remarcar, i amb això acabo aquesta breu menció dels precedents històrics, que des del 1833 fins avui la província i la divisió provincial han existit sempre i, si bé durant el període de 1931-1939 va desaparèixer la província com a entitat local -com a institució de govern-, no es va trencar la seva continuïtat com a simple circumscripció territorial.

b. En parlar del context de l'administració a Catalunya cal esmentar els components econòmics i demogràfics respecte els quals no es pot anar, en aquestes pàgines, més enllà d'aquesta simple referència.

c. Un tercer element que cal tenir en compte a l'hora de definir el context en el qual ens movem avui és aquell que ens dona una radiografia del sistema institucional. En quin ordre institucional real ens trobem? D'una banda, en el d'una restauració de l'autonomia, que implica l'aparició d'un nou nivell de poder públic que, a diferència d'allò que va succeir el 1931, té lloc en un moment en què les administracions públiques tenen una intervenció creixent pel que fa a les realitats econòmiques i socials. Una altra característica que no podem oblidar és que l'autonomia de Catalunya no és un fet aïllat en el si de l'Estat espanyol, com va ser-ho durant la II República, sinó precisament l'Estat ha estat estructurat segons el principi d'autonomia i, per tant, ha generalitzat el fet de les autonomies polítiques, amb les conseqüències que això pot comportar: en primer lloc, cal esmentar la possible tendència a un anivellament entre les comunitats autònomes; hom pot considerar també la temptació d'emparedar les comunitats autònomes entre les velles autonomies locals i

l'Estat. Cal considerar que l'actual restauració de l'autonomia no ha coincidit, a diferència del que va succeir l'any 1931, amb la desaparició de la província com a entitat local.

Un segon element, dins d'aquesta radiografia del sistema institucional, que cal posar en relleu és la crisi del sistema municipal tradicional, que té uns elements concrets a remarcar: minifundisme municipal, uniformisme en la regulació de l'organització i competències, dels ajuntaments, tradicional grandiloqüència en l'enunciació de llistes de competències, però sempre acompanyada d'una migradesa en l'otorgament de mitjans per a exercir aquestes competències.

Finalment, en examinar el sistema institucional real, cal esmentar el que ha passat en el període d'establiment de l'autonomia: permanència de l'organització territorial anterior, tendència a la reproducció i repetició dels esquemes de l'administració estatal, inorganicitat de les transferències de serveis, continuïtat, en molts casos inexplicable, de l'organització perifèrica estatal.

d. El darrer element del context a considerar està compost pels criteris de l'ordenament. A l'hora de plantejar les opcions cal tenir en compte quines directrius ens vénen de les normes constitucionals i estatutàries més incisives pel que fa a l'organització territorial.

La Constitució estableix com a elements de l'organització territorial de l'Estat -entès com a comunitat, col·lectivitat o ordenament i no com a aparell- les comunitats autònomes, les províncies i els municipis, i els reconeix autonomia per a la defensa dels seus interessos respectius, que hauran de ser identificats pel legislador estatutari amb un procediment especial o bé pel legislador ordinari en el cas de les entitats locals. Evidentment, el fet que el mateix article 137 reconegui l'aparició d'una nova entitat que articula aquesta organització territorial de l'Estat-ordenament, com són les comunitats autònomes, ja implica que la mateixa Constitució ha previst una redefinició del que són els interessos públics respecte a la definició heretada, que en part estava con-

cretada per la regulació de les diputacions i dels ajuntaments.

Pel que fa a la Constitució, cal considerar, també un últim element. Es tracta de plantejar-nos quines són les potestats estatals en ordre a l'organització territorial. En aquest punt és evidentment necessari fer referència a les competències atorgades a l'Estat en l'article 149 en relació amb l'establiment de les bases del règim jurídic de les administracions públiques que ha estat estesa d'una manera molt àmplia, que comprèn l'organització, les competències i allò que pròpiament és el règim jurídic de les administracions públiques.

L'Estatut conté, lògicament, unes directrius per conformar el marc institucional.

L'Estatut conté uns criteris materials concrets que han d'informar l'exercici de la potestat d'organització. En aquest sentit, cal distingir entre els principis generals i les determinacions concretes. Els primers estan continguts en l'article 37.3 que, reproduint quasi literalment l'article 103 de la Constitució, estableix que l'administració de la Generalitat ha d'estructurar-se segons "criteris de descentralització, desconcentració i coordinació de funcions". És clar que són previsions molt genèriques per extreure'n quelcom més que una directriu orientadora susceptible de desenvolupaments molt variats. Això no obstant, les solucions que siguin adoptades no poden portar, sense que es produeixi una contradicció amb els principis estatuaris, a un sistema centralitzat de govern ni a una administració autonòmica altament concentrada.

L'article cinquè conté un conjunt de determinacions precises sobre els nivells d'organització territorial i les seves característiques.

UN MODEL DE FUNCIO PUBLICA PER A CATALUNYA?

JOAQUIM FERRET I JACAS

HI HA UNA ADMINISTRACIÓ CATALANA?

El naixement de l'Administració pública va lligat al naixement de l'Estat. Només quan el rei s'objectiva en regne apareixen uns aparells objectius del que ja és un estat. El naixement de l'Administració pública, tal com l'entendem ara, va lligat al naixement de l'estat de dret. Només quan l'estat es fonamenta en la llei, emanació de la voluntat general, els aparells d'estat són executors de la llei, i és la llei qui regula la selecció i carrera dels servidors.

No calen raonaments complicats per constatar que Catalunya, que mantenint la seva identitat cultural va desapareixent de l'esfera politico-institucional a mida que es va creant l'estat, no té una tradició històrica d'Administració pública. Per contrast amb el que succeeix en el camp del dret privat, no hi ha hagut en el camp del dret públic un dret específicament català, ni una escola de juristes específicament catalana. I pel que estem dient, no podria ésser d'altra manera.

El període de la Generalitat republicana no podria omplir el buit que en aquest aspecte tenia Catalunya. El període va ésser molt breu. Les circumstàncies polítiques, molt difícils. L'experiència

autonòmica va patir interrupcions i en el període final es va desenvolupar en el clima revolucionari desencadenat per la guerra civil. S'ha de remarcar a més que l'obra jurídica de la Generalitat republicana va correspondre principalment a juristes privatistes i que el volum de l'Administració d'aquells temps era incomparablement menor del de l'època actual.

No hi ha, per tant, uns trets identificadors històrics d'una administració catalana. I no té sentit buscar les peculiaritats nacionals de la nostra Administració pública. Els aspectes en que les arrels tradicionals juguen un paper, essent molt importants, no deixen de ser marginals des d'una òptica d'Administració pública. Són les excepcions que confirmen la regla. La llengua o determinades demarcacions territorials pertanyen a aquests elements tradicionals que incideixen sobre l'Administració pública, però és evident que no són suficients per configurar-ne un model.

EL MODEL D'ADMINISTRACIÓ DE LA GENERALITAT

La inexistència d'una administració històrica catalana no impedia que es configurés un nou model d'Administració amb trets diferenciadors en restablir-se la Generalitat de Catalunya. Han

passat més de dotze anys de la reinstauració provisional. El període de temps no ha patit les estretors de l'època republicana. D'altra part la importància de l'Administració dels nostres temps és infinitament superior, per més que ens trobem en moments de moda privatitzadora.

Han existit, però, altres causes que han impedit la creació d'un model d'Administració pública catalana diferenciat. N'esmentarem tres. En primer lloc el procés de traspàs de serveis. L'Administració de la Generalitat no s'ha creat del no res. Els mitjans personals i materials van ser transferits per l'Estat. I òbviament no es tractava d'un magma uniforme de persones i coses, sinó que obeïa a una determinada estructura. Aquells elements personals i materials transferits responien a un sistema d'Administració pública. Eren l'Administració pública tradicional espanyola amb totes les seves virtuts i amb tots els seus defectes. Per precisar més, s'ha de dir que més amb els defectes que amb les virtuts, perquè Espanya era un Estat fortament centralista i, com a conseqüència obligada, l'Administració perifèrica era el pitjor de l'Administració estatal.

El traspàs de serveis va ser relativament ràpid, encara que hi ha qüestions conflictives que encara queden. Es va seguir una línia política d'actuació que gràficament ha estat qualificada de "peix

al cove". Hi havia raons consistents per fer-ho així. Esperar era deixar perdre el bon moment. Ésser selectiu era abandonar objectius socials i concentrar-se de manera elitista en operacions de lluitament sense incidència en la societat. Però l'acceptació en bloc d'una Administració significava l'acceptació dels seus trets distintius.

Un segon motiu ha incidit en el manteniment del model tradicional d'Administració espanyol: el pes en el nostre ordenament jurídic de la legislació estatal. L'actuació pràctica del repartiment de competències ha portat al fet que la normativa realment estructurant, la que estableix el sistema de cada matèria o sector, correspongui a l'Estat. Els mecanismes per aconseguir-ho han estat diversos i no és aquest el lloc per estudiar-los. El que cal remarcar és que la real distinció competencial no és la que resulta d'una lectura autonomista de la Constitució i de l'Estatut. No hi ha a la pràctica cap matèria on no hi incideixi una competència bàsica o connexa de l'Estat. Traduit als aspectes organitzatius, això vol dir que les lleis estan pensades per a un determinat tipus d'estructura administrativa. No vull dir que la competència sobre la matèria arrossegui la competència sobre l'organització. La regulació d'una matèria no implica necessàriament la identitat organitzativa dels executors. Però no hi ha cap dubte que la regulació de la matèria està feta amb una mentalitat que afavoreix un determinat tipus d'organització.

Un bon exemple d'interpretació extensiva de les bases ens el dona l'ús que s'ha fet de l'article 149.1.18 de la Constitució que s'ha considerat habilitant perquè l'Estat estableixi els trets configuradors de les organitzacions administratives. Les normes de l'Estat en exercici d'aquesta competència pel que fa a l'Administració de la Generalitat han prefigurat el model de funció pública, si bé s'ha de reconèixer que no han incidit en l'organització "stricto sensu" -no així respecte als ens locals-. En qualsevol cas, de manera directa o indirecta, la legislació estatal ha tingut una incidència en l'organització administrativa de la Generalitat.

Una tercera causa hem d'assenyalar: la inèrcia. L'Administració que existia era un model accessible. No calia esmerçar esforços si simplement se'l copiava. En certs aspectes gaudia del prestigi que el poder, sobretot si té la tradició, dona. L'única cultura administrativa existent era la forjada en l'Administració espanyola tradicional. Hi havia prou motius per fer una còpia de l'Administració espanyola.

QUINA ADMINISTRACIÓ PER A CATALUNYA?

Com hem vist no podem buscar el model d'organització administrativa de Catalunya en essencialismes historicistes. L'Administració heretada o copiada no és una garantia d'èxit. La manca d'arrels no és necessàriament un defecte. L'Administració és per definició instrumental. Haver copiat un model poc reeixit és un inconvenient, però no és insalvable. Per salvar-lo cal saber què es vol i perseguir-ho.

Definir l'administració que Catalunya necessita no és fàcil. Cal una administració complidora de la llei i, per tant, que la coneixi -que no és poc. Cal una administració eficaç i eficient. Però dit això, el debat no acostuma a anar molt més enllà. Volem uns funcionaris que tinguin com a base el model weberian i que el superin, sent gestors del canvi, cercadors de l'excel·lència. No hi ha, però, camins traçats per assolir aquestes fites.

El nivell del debat d'aquests temes és baix. Més aviat és un debat inexistent. I pot semblar paradoxal que sigui així perquè sense un aparell administratiu és impossible l'expressió jurídico-institucional de Catalunya.

No pretendrem donar la solució a tots els problemes en unes poques ratlles. Seria una pretensió desmesurada i folla. Intentarem solament proposar algunes línies de reflexió que eventualment puguin significar una millora. Com que les opcions més estrictament organitzatives són tractades en una altra ponència, ens limitarem als aspectes funcionarials.

FUNCIO PUBLICA I SISTEMA DE CLASSIFICACIO DE LLOCS DE TREBALL

Per decisió del legislador bàsic estatal tenim un sistema de funció pública que és un híbrid entre el d'estructura tancada basada en els cossos i el d'estructura oberta basada en la classificació de llocs de treball. En nostre sistema parteix del francès i s'apropa a l'americà. La barreja té evidents disfuncionalitats. Els avantatges d'un sistema flexible com és el de la classificació de llocs de treball minven considerablement si a l'ensem es mantenen els cossos. Es pot optar per buscar l'home adequat per al lloc adequat o per crear grups especialitzats a qui vitaliciament i en el decurs d'una carrera s'encarreguin certes funcions. És més difícil fer les dues coses simultàniament. Tanmateix aquest és el sistema que ara estableix la Llei de l'Estat 30/1984, seguint una línia iniciada per la Llei de Funcionaris civils de 1964. La tendència ha estat de

priorització de la classificació de llocs de treball sobre els cossos. La Llei 30/1984 és una llei que hom pot qualificar d'anticorporativa.

S'ha d'advertir, però, que a l'Estat s'observa a la pràctica una certa rectificació i una recuperació limitada de les funcions dels grans cossos. Aquest últim moviment pendular no es registra a Catalunya. El legislador català ha renunciat pràcticament als cossos especials. Ha portat el sistema estatal a les últimes conseqüències. No hi ha pogut haver a Catalunya la reacció d'uns cossos més o menys elitistes que no existien. A casa nostra el predomini del sistema de classificació de llocs de treball és molt més clar.

Contra la nostra situació es pot reaccionar copiant, una vegada més, el model estatal i intentant inventar els cossos d'élite que constitueixin el pal de paller del sistema. Probablement no sigui aquesta la millor solució, per més que el paper d'aquests cossos no sigui menyspreable en el cas de l'Administració estatal. Les catedrals gòtiques poden ésser considerades el cim de l'arquitectura per molts, però ningú o quasi ningú no proposaria posar-se ara a construir catedrals gòtiques.

L'altra possibilitat, en el marc legal estatal que ens trobem, és acceptar que ens trobem en un sistema funcional de classificació

de llocs de treball i treure'n les oportunes conseqüències. En un sistema funcional d'aquest tipus, com s'ha demostrat en els països que el tenen, hi ha dos requisits: un ensenyament universitari especialitzat i una bona classificació de llocs de treball.

Si desapareix l'"esprit de corps" l'èmfasi no es posa en el moment de l'accés. No hi ha un instant màgic en què es passa de res a tot. Però la prova d'accés pot flexibilitzar-se només si hi ha una suficient formació de base. Aquesta formació correspon essencialment a les institucions universitàries. L'opció és especialment adequada en un temps en què el canvi tecnològic, econòmic, social i legal és molt ràpid. No pot pretendre's que en un determinat moment i per sempre el futur funcionari sàpiga tot el que ha de saber. El que ha de tenir és una formació de base que el permeti adaptar-se, però a l'ensem aquesta formació ha de ser suficientment especialitzada perquè no hi hagi un abisme entre els seus coneixements i la feina a fer.

En el sentit del que estem dient ja s'han donat passos importants. Les universitats han creat diversos ensenyaments de postgrau que tenen com a sortida professional el treball en les administracions públiques. L'Escola d'Administració Pública de la Generalitat té subscript convenis de col·laboració respecte a tres "màsters" o

mestratges. Igualment, entre les noves titulacions universitàries existirà una carrera de cicle curt o diplomatura específicament destinada als futurs funcionaris públics. Es tracta de fet de l'especialitat de funcionari generalista. Per totes aquestes vies les universitats donen cada cop més una formació més adequada per als qui s'han d'integrar en les administracions públiques. Aquesta línia s'ha de potenciar i les institucions públiques de formació de funcionaris han de realitzar una tasca dinamitzadora.

Es una obvietat que un sistema de classificació de llocs de treball no pot funcionar sense una bona classificació de llocs de treball. Cal saber quines són les funcions precises de cada lloc. En la mesura en què no juga el mecanisme de repartiment dels llocs entre els cossos específics cal la identificació de les tasques concretes de cada lloc de funcionari.

Respecte a l'elaboració de la classificació de llocs de treball s'ha de dir que la llei de 1964 va restar sense complir-se i ni es realitzà la classificació. La situació ha millorat després de les lleis 30/1984 i 17/1985 -aquesta última de la Generalitat. Però el que s'ha elaborat fins ara és solament el catàleg de llocs de treball, que es limita a recollir els complements retributius de cada lloc. Això suposa un primer pas en la definició de les característiques de cada lloc, però cal un aprofundiment sobretot pel que fa als requisits per ocupar-lo.

No hem d'oblidar que el nostre no és un sistema de funció pública d'estructura oberta pur. Això vol dir que hem de tenir en compte l'estabilitat del funcionari i que s'ha de dissenyar una carrera. L'estabilitat del funcionari i els principis constitucionals de capacitat i mèrit obliguen a uns sistemes de selecció objectius que en el nostre ordenament són: l'oposició, el concurs i el concurs-oposició. Però en flexibilitzar els sistemes selectius l'oposició, que és el sistema tradicional, haurà de cedir terreny al concurs, al concurs-oposició o al concurs més un curs selectiu. Igualment la permanència obliga a unes proves genèriques, però no cal l'absoluta uniformitat que ha caracteritzat fins ara els cossos generals. Mentre en el cos especial no fa les mateixes proves un arquitecte que un veterinari, en el cos general hi ha un únic tipus de proves. Seria convenient establir unes proves diferenciades que responguessin a uns perfils on predominessin els aspectes jurídics o econòmics o tecnològics i humanitaris.

L'estabilitat porta a la carrera. Però en un sistema en què els cossos juguen un escassíssim paper les possibilitats de carrera són enormement més obertes. És completament disfuncional una estabilitat sense possibilitats de canvi i promoció. És absurda una promoció basada només en l'antiguitat. La carrera s'ha de realitzar mitjançant la formació permanent del funcionari. Cada funcionari podrà anar dissenyant el seu "curriculum" mitjançant la

realització dels cursos corresponents i l'adquisició de coneixements per l'experiència. Amb la diversificació de proves selectives i la de "curricula" no es restableix el sistema de multiplicitat de cossos. Els compartiments no són estancs i pot haver-hi salts, no només verticals sinó també horitzontals en la carrera funcional.

Evidentment això exigeix una classificació de llocs de treball inexistents i una programació i homologació dels corresponents cursos per accedir als llocs de treball. L'Escola d'Administració Pública ha encetat el camí d'homologació de cursos, que no tindrà, però, efectes pràctics fins que no s'estableixin com a mèrits o requisits en la classificació de llocs de treball.

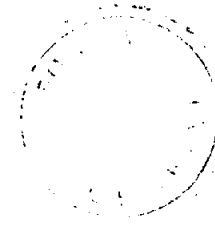
En harmonia amb el caràcter més flexible d'un sistema de classificació de llocs de treball s'ha d'intentar un canvi de la cultura administrativa. No n'hi ha prou amb les activitats formatives que incideixen en la carrera dels funcionaris. Són necessàries també activitats de formació, recerca i consultoria que incideixin sobre l'organització. Amb això, s'ha d'intentar aconseguir un funcionari que no només compleixi la llei sinó que estigui motivat per obtenir uns objectius, que tingui iniciativa i que no oblidí que és un servidor del públic.

UNA ENA PER A CATALUNYA? O EL CARACTER PRIMIGENI DE L'OU O LA GALLINA

En les línies d'actuació que hem defensat destaquen -i espero que no sigui per deformació professional- les activitats formatives. Que ningú no pensi, però, que creiem en la formació com una vareta màgica. Tampoc no tenim una visió idil·lica de les nostres institucions formatives. Estem convençuts tanmateix que hi ha possibilitats i alguna cosa s'ha començat a fer. El camí ha de ser llarg i en ell organització i formació entren en una relació dialèctica. No podem crear una institució educativa màgica que converteixi en meravellosos tots els nostres funcionaris. A vegades es preconitza una ENA per a Catalunya. S'oblida que l'ENA francesa és fruit de la història. L'ENA és sobretot important perquè de l'ENA surten els "enarques". La funció de l'ENA en la cultura administrativa francesa és la que a la cultura administrativa espanyola -que és la catalana- efectuen les oposicions rigoroses de llarg temari. Com ja hem dit, un canvi substancial del model de funció pública implica un canvi de cultura administrativa. En aquest procés no es pot començar només per les institucions formatives, ni només per les decisions organitzacionals. Les institucions formatives han d'ajudar el canvi organitzatiu, i aquest resituarà les institucions formatives. En aquest procés les

institucions formatives específiques de funcionaris hauran d'adquirir un major pes d'acord amb la nova cultura administrativa -no necessàriament hauran d'ésser una ENA. Mentre, ocuparan en la consideració general un lloc poc destacat, que és el que els pertoca en la cultura administrativa espanyola. N'hi ha prou a pensar en l'INAP.

Esperem que del debat neixi un progrés multidireccional sense preocupar-nos gaire de si és primer l'ou o la gallina.

DE LA POST-ESPANYA A LA POST-EUROPA: VERS LA RECONSTRUCCIÓ DELS
ESPAIS NACIONALS EUROPEUS

Josep Gifreu

IV Jornades: El Nacionalisme català a
la fi del s. XX

Olot, 30-3/1-4 de 1990.

Obertura

¿No havia dit algú que ja s'havien acabat els problemes nacionals a l'Europa de fi de segle? Fins fa poc, un cert discurs autoqualificat de progressista, auspiciat pels sectors més actius del nacionalisme espanyol, pretenia haver superat definitivament la "rèmora" de la vella "qüestió nacional". "L'home universal", el "ciudadà del món", -- venien a defensar -- era l'ideal que havia de guiar la civilització de la postmodernitat.

Però, ¿de quin món abstracte deuen parlar? ¿A quina civilització futura es refereixen? ¿Quin Estat universal ens ha de concedir i garantir el dret de ciutadania?

El fet és que, a dos segles de la Revolució Francesa, Europa torna a replantejar-se d'arrel interrogants trascendentals sobre el seu futur col·lectiu. I aquests interrogants continuen centrant-se en "el" gran problema de la Modernitat no resolt encara satisfactòriament (almenys) a Europa: la convivència pacífica de les nacions històriques.

Tant a l'Est com a l'Oest, estem assistint a l'esclat de les velles pugnes "particulars" que els pactes de guerra i d'ocupació entre els dos grans vencedors EUA i Rússia -- els llavors representants dels dos "universalismes" més ambiciosos, el capitalista i el comunista -- han mantingut soterrades durant dècades.

Ara s'ha acabat. La profunda crisi de l'universalisme de l'Est, a causa de la inevitable "glasnost" que evidencia a la llarga un engany tan pervers, ha esclatat per on podia fer-ho: per les reivindicacions nacionals.

La consciència de les prioritats europees es fa evident aquests últims mesos només de mirar els propis miralls, és a dir, la premsa i la televisió, especialment. Diguem-ho de passada però amb tota rotunditat: els "mass media" han exercit un paper fonamental en la recuperació i reconducció dels termes del debat europeu.

El febrer passat se celebrava a París, al famós anfiteatre de la Sorbona, un col·loqui ben significatiu, tant pel col·lectiu dels organitzadors (cinc diaris de l'Europa Occidental, quatre de l'Europa de l'Est, i les cadenes franceses de TV Antenne 2 i de ràdio Europe 1) com dels polítics invitats (Michel Rocard, Willy Brandt, Jorge Semprún, Petre Roman, Andrei Grachov, Bronislav

Geremek, etc.), com del tema a debatre: ¿On va l'Est? Resulten especialment significatives algunes de les aportacions, com per exemple les següents (1):

Michel Rocard (primer ministre francès):

"Inevitablement, en parlar de la qüestió 'on va l'Est?' em veig obligat a preguntar-me: on va l'Oest?"

"Els Estats de dret, la restauració dels quals és la reivindicació unànime dels pobles europeus, no inspiraran confiança si no construïm un règim nou de relacions internacionals (...). Els Estats hauran de conèixer una institucionalització que reguli les relacions entre els Estats igual com l'Estat democràtic regula les relacions entre els individus".

Willy Brandt (president de la Internacional Socialista):

"Aquest continent, tant pel que fa a l'Est com a l'Oest, ha de ser construït per la competició i la cooperació de les seves forces, per a l'establiment d'una genuïna democràcia europea. (...) Si els reformadors fracassen, el renaixent nacionalisme i els corrents populistes, els cops d'Estat militars, seran perills massa reals. Crec que els anys futurs seran l'escenari d'un combat entre elements renaixents del nacionalisme extrem i de les noves forces de la cooperació europea".

Janos Kis (dirigent d'Aliança Democràtica d'Hongria):

"Demano a tothom que sigui demòcrata i europeu, rumà, húngar i plonès, servi o croata, búlgar, rus, francès, que no oblidin de treballar per una Europa en què les fronteres siguin acceptades per tothom precisament perquè hagin perdut la seva importància".

Adam Michnik (parlamentari polonès del moviment Solidaritat):

"Em pronuncio contra totes les accions antigermàniques, antilituanes, antiucraïnianes en la meua pàtria. Estic absolutament segur que aquest moviment de xenofòbia, d'odi nacional, seria una catàstrofe per a tota l'Europa Occidental. Aquest és el problema més dramàtic i complicat de tota l'Europa contemporània".

Jorge Semprún (ministre espanyol de Cultura):

"La meua tercera observació concerneix al perill dels extremismes nacionalistes i religiosos, sobretot els nacionalistes. Cal dir que l'extraordinària necessitat d'afirmació de la identitat nacional és un dels components inicials de la resistència i posteriorment de l'afirmació democràtica (...). Però, ¿on establir la frontera entre la necessitat absolutament ineluctable, imperiosa i democràtica de l'afirmació de la identitat nacional i el perill nacionalista?"

Semprún formula bé la pregunta: on és la frontera entre el perill nacionalista i la necessitat d'afirmació nacional. El ministre de Cultura podria saber on és la resposta, però no la dóna. Afirmar simplement que el problema s'ha de resoldre en "el pragmatisme de l'acció". Però, ¿de quina acció? Semprún eludeix

una de les claus decisives de la resposta. És l'anàlisi de l'Estat, del tipus d'Estat que vertebrava una nació concreta i del seu corresponent nacionalisme. O en el cas contrari, l'anàlisi de la falta d'Estat d'una nació concreta i del seu corresponent nacionalisme. L'abstracció en aquesta matèria atempta contra tota possible comprensió dels fenòmens actuals o històrics. Perquè de nacionalismes n'hi ha de dues menes, com tothom sap i molts simulen ignorar: els nacionalismes d'Estat i els nacionalismes sense Estat. I encara, dintre cada bloc hi ha nacionalismes forts i nacionalismes febles. De manera que caldria analitzar molt en detall i sobre el mapa de les relacions de força que vol dir "el perill nacionalista".

En aquest sentit, les citacions aportades mostren un alarmant tractament del fet nacional i del nacionalisme, que és força comú a molts dels discursos de la gran premsa i de molts dirigents polítics. Molt sovint se sol associar de manera frívola o malèvola les al·lusions al fet nacional o a les reivindicacions nacionals amb els camps semàntics de "conflicte", "perill", "trampa", "odi", i similars, fins arribar també als de "xenofòbia", "feixisme" i "racisme". Se'n segueix la subtil desqualificació genèrica, abstracta, idealista, de tota forma de lluita contra les situacions d'opressió nacional, mentre implícitament es legitima l'status quo dels Estats constituïts. I és que ningú pot pontificar sobre aquesta qüestió independentment del lloc que ocupa en les estructures de dominació política existents. L'intel·lectual, el polític, el periodista o la gent del barri, parlen de les nacions des del seu compromís amb una situació donada.

En el camí d'una post-Espanya

Des de Catalunya i els països catalans, per exemple, podem acceptar amb raó que el nacionalisme és un gran perill. L'hem patit i el patim. Però, alhora ens veiem obligats a defensar que el nacionalisme és la nostra via d'emancipació com a poble. Clar que en el primer cas parlem -- com tothom fa, per més que ho negui -- del nacionalisme dels "altres", que en relació a "nosaltres" són nacionalismes d'Estat (l'espanyol i el francès), històricament imperialistes i annexionistes.

De moment, aquesta problemàtica és ben lluny de ser superada en l'Europa dels anys 90. El que s'està superant és l'Europa sortida de la postguerra, l'Europa del Mur de Berlín, l'Europa dividida entre les pàtries del "món lliure" i les pàtries del "paradis comunista". En aquest sentit es prefigura una nova Europa que ja no pot repetir la història passada, entre altres raons, perquè ja no és el centre neuràlgic del món.

El problema immediat a tractar aquí és on se situa la problemàtica pròpia de la identitat nacional catalana enmig d'aquesta voràgine d'esdeveniments i canvis espectaculars. I el primer context a considerar és lògicament l'espanyol.

A l'Estat espanyol s'estan produint suficients indicis darrerament com per suggerir que es va congriant una profunda crisi, no sols de la tòpica Espanya negra i celtibèrica, sinó també de la pretesa "nova" Espanya unitària, que savoregen molts dels dirigents del PSOE. I segons quines tendències es potenciïn, la dinàmica podria evolucionar cap a la progressiva desintegració de la tradicional Espanya unitària, és a dir, cap a una fase que podria anomenar-se d'una "post-Espanya".

En aquest sentit, hi ha alguns símptomes estructurals i d'altres de més conjunturals. La mateixa Constitució espanyola del 1978 ofereix algunes bases no pas del tot irrellevants en aquest sentit. El seu Títol VIIIè., si bé semblava al principi una simple concessió a les demandes perifèriques, s'ha anat comprovant que resulta una font de problemes en cadena. Un dels resultats no totalment controlables ha estat la creació de disset autonomies. El govern del PSOE, l'únic que ha hagut de gestionar l'Estat a partir del pacte constitucional, s'ha vist repetidament obligat a emprendre accions antidisgregadores -- des de la famosa LOAPA fins a la gasiva política de transferències de recursos i competències a les autonomies --, i a reconvertir el vell partit socialista de Pablo Iglesias en el principal baluard del nacionalisme espanyol.

El manteniment i progressiu enfortiment, contra els primers pronòstics, del ministeri de Cultura espanyol és un altre exponent de la voluntat del PSOE de lluitar contra la disgregació des de les polítiques culturals.

Si recordem els debats i reaccions suscitats arran de la moció del Parlament de Catalunya sobre l'autodeterminació, i les mocions posteriors a altres parlaments autonòmics, especialment el basc, la sensació de crisi de la mística unitària espanyola transpua per múltiples bandes. El diari "El País", portaveu oficiós de l'espanyolisme autoconsiderat "progressista", no trobava prou desqualificacions contra la resolució del Parlament de Catalunya en els seus editorials posteriors (2). El mateix Consell de Ministres de Madrid, per boca de la portaveu Rosa Conde, va declarar que "mentre el PSOE estigui governant, la unitat d'Espanya no es qüestiona", paraules que després repetiria Felipe González en el Ple del Congrés, contestant així a l'al·lusió feta per diversos diputats bascos a l'autodeterminació que es reconeixia per al poble alemany. Fins i tot el Rei va haver de recordar l'existència de la Constitució i la unitat d'Espanya. I no podien faltar les amenaces més o menys velades d'alts jerarques de l'Exèrcit. En aquest cas, els anatemes i les amenaces no anaven contra la "violència terrorista" d'ETA.

Una de les notes més curioses en aquest paisatge de la crisi, altament significativa, la donà Manuel Fraga encunyant sibil·linament l'eufemisme "autoidentificació" per a Galícia, tot oposant-la a "autodeterminació insolidària", i reunint un miler de gaiters en la seva presa de possessió com a president de la Xunta, i expressant-se en un gallec perfecte, promentent la

creació d'un museu "nacional" i d'una hemeroteca "nacional", etc. Darrera Fraga, el nou PP d'Aznar no dubta en sorprendre a propis i estranys amb la nova bandera autonomista, cosa que contribueix al desconcert general de la dreta espanyola i a la desfeta del "pensament espanyol" més genuí, des d'Ortega a Julián Marías o Ricardo de la Cierva.

La crisi d'identitat espanyola, en efecte, ha aglutinat les solidaritats més diverses dels seus intel·lectuals -- amb algunes excepcions notables, com la d'Aranguren -- que troben a la seva disposició generoses pàgines de la premsa, la majoria en castellà i per tant objectivament compromesa amb el projecte de l'Espanya castellana. La llista de contribucions a la defensa de l'espanyolitat arran de les mocions sobre l'autodeterminació, des d'exabruptes intolerables fins a filigranes retòriques, seria interminable (3). Una mostra eloqüent per corporativa del paper de l'intel·lectual castellà en el foment de la visió d'una Espanya invertebrada fou la negativa dels filòlegs de la llengua espanyola, reunits a Sevilla en un simposi d'hispanisme, a secundar la creació de places per a l'ensenyament del català, del basc i del gallec, en totes les Universitats espanyoles. La conclusió salta a la vista: resulta més fàcil estudiar català, basc o gallec a les Universitats estrangeres que no a les espanyoles. D'aquí a preguntar-se quins beneficis ens reporta als catalans, bascos, valencians o gallecs, l'homologació amb la Universitat espanyola, només hi ha un pas.

I encara una darrera consideració entorn de les conseqüències de la transformació televisiva a l'Estat. El doble moviment de descentralització -- aviat totes les autonomies gaudiran de TV pròpia, i algunes amb dos canals -- i d'accés a programacions de fora, va minant el paper clau d'aquesta màquina productora de referents nacionals espanyols que ha estat TVE durant trenta anys.

En suma, s'ha acabat la transició política espanyola, que tants d'admiradors ha trobat a l'Est, s'ha integrat l'Estat a la CEE i a l'OTAN i Espanya està de moda de cara el mític 92. Però, quin projecte polític d'articulació interna i de presència a l'escena internacional té Espanya més enllà de la retòrica buida del Quinto Centenario?

Una hipòtesi de treball que aquí proposo és considerar aquest període com una segona transició, una nova transició cap a la post-Espanya. Aquesta fase podria definir-se per l'atomització dels diferents pobles peninsulars i insulars, i la definitiva dissolució en una Europa confederada. Les forces centrífuges -- econòmiques, polítiques, culturals, etc. -- difícilment poden ser contrarrestades per l'atracció d'un centre que demostra reiteradament que no té alternatives ni projectes a oferir de cara a la construcció de "la casa común española" (4) somniada encara per alguns nostàlgics, i que només sembla mostrar-se eficaç en la recaptació d'impostos.

Cap al replantejament d'Europa

La pregunta clau, com deia Rocard, no és cap on va l'Est, sinó cap on va l'Oest. Perquè és a l'Oest on queden alguns dels únics punts d'estabilitat en aquesta transfiguració de l'Europa sorgida de la postguerra. La pregunta més general que es fa tothom, des d'Europa o des dels altres continents, és cap on va Europa.

Es impossible d'incloure aquí una crònica, ni que fos sumària, dels principals esdeveniments que han provocat aquesta "acceleració de la història" a partir del col.lapse simultani del "socialisme real", de l'estalinisme polític i de l'imperialisme rus. Però, en pocs mesos l'Europa resulta desconeguda, com l'URSS ho era per aquells astronautes russos que passaren mig any del 1989 donant voltes a l'espai. Fets tant impactants com l'execució de Ceaucescu o la presidència d'un Havel a Txecoslovàquia o la caiguda del Mur de Berlín o la unificació alemanya o la proclamació de la independència de Lituània, etc., marquen sens dubte la fi d'una Europa i el començ d'una nova etapa, no forçosament vertebrada entorn dels pactes entre dues superpotències.

Ens trobem, doncs, en una Europa nova, no tant perquè pugui aspirar a una certa direcció en els afers mundials, sinó més concretament perquè no té cap model estrictament definit per al seu futur. En altres paraules, l'escenari de la futura Europa que s'articuli a partir de l'actual joc de forces, és una gran incògnita.

Cert que podem descobrir-hi unes línies de força que malden per incidir en aquest procés de profund remodelatge. La pròxima i immediata unificació alemanya -- que en realitat caldria anomenar senzillament annexió de la RDA per la RFA -- és la primera gran variable a tenir en compte. El canceller Kohl, de moment, no ha volgut alarmar els veïns d'una banda i de l'altra, acceptant que la CE "controlï" l'Alemanya unida. Però ningú està segur que, després de la unificació, no passi al revés. De moment, tothom està a l'expectativa de la orientació de la nova Alemanya en la seva política exterior i d'aliances. Així, la CE pot quedar aviat mig obsoleta. Com també l'Otan i el Pacte de Varsòvia. Segons molts analistes, una nova Europa no pot deixar de replantejar tota la política de seguretat de la postguerra i crear de nou un sistema europeu, autònom, de seguretat. Com també, de forma complementària, la creació d'un mercat únic a la CE presuposa la imposició d'una moneda única

Per això, tot comença a estar en discussió a l'Europa del 1990. Fins i tot les fronteres, el tema més vidriós de la nostra història. Fins i tot també la creació de nous Estats, com per exemple a l'URSS o als Balcans. Almenys cal entendre que si hi ha alguna ocasió realment històrica en aquesta última part de segle per replantejar el mapa dels Estats europeus, és ara. La dinàmica de disgregació o de desintegració d'Estats multinacionals com l'URSS o Iugoslàvia i fins a un cert punt Espanya, d'una banda, i

la recerca d'instàncies supraestatals que ajudin a la construcció d'una nova Europa, de l'altra, abonen aquesta línia d'argumentacions.

Però, no cal ser il·lusos ignorant una línia de força contrària, que podria reforçar el paper dels grans Estats europeus actuals com a reacció a la refundació de l'Estat alemany i dels perills que aquest nou Estat hegemònic a Europa podria comportar. De manera que, en aquesta hipòtesi, podríem assistir a una revifalla dels Estats convencionals i a una crisi profunda dels processos de cessió de sobirania que haurien de conduir a la construcció política de l'Europa unida.

L'Europa unida, ¿un somni, una ficció o una utopia?

Aparentment, tothom propugna alguna cosa així. El canceller alemany Kohl demana "una Alemanya unida dintre una Europa unida". El president francès Mitterrand vol "una gran confederació". Gorvatxev ha fet cèlebre la "casa comuna europea". Bush espera "una Europa global i lliure". I el president de la Comissió de la CEE, Delors, està projectant "l'Europa dels tres cercles concèntrics" (els Dotze de la CE actual, els Sis de l'EFIA i l'Europa de l'Est, més altres Estats).

Tots els poders fàctics veuen la necessitat d'un nou ordre per a l'Europa de fi de segle. Però, com veiem, aquest és potser l'únic punt d'acord entre ells. La resta està per decidir. Com reconeixia un agut comentarista internacional, ens trobem potser "en l'exercici diplomàtic més complex i ambiciós des del Congrés de Viena del 1815" (5). Cada un dels grans poders té a Europa algun interès particular "innegociable": la CEE confia en garantir el seu procés intern cap a l'homogeneïtzació i al mercat interior; els països de l'Est pressionen per entrar ràpidament en l'òrbita de la CEE; els russos han de vetllar contra un nou possible enemic a l'Oest; els americans no volen perdre la seva influència política i econòmica a Europa; els alemanys es volen unir i els seus veïns comencen a tremolar. Sembla evident que no tots aquests interessos són conciliables. O millor: molt pocs d'aquests interessos són conciliables.

Els models d'Europa

Un cop detectada la dificultat d'establir escenaris més o menys definits per a la recomposició d'Europa, caldria fer un esforç suplementari per indagar quins són els diversos models que es proposen com a projectes de futur des de les diverses instàncies europeïstes, més o menys interessades en la unitat europea.

D'entrada, caldria fer esment dels dos models clàssics que han inspirat la creació i evolució de les dues institucions europees més significatives, la CEE i el Consell d'Europa, dues vies potser complementàries, però insuficients per arribar a la construcció d'uns Estats Units d'Europa. Ja hem vist les dificultats per a la CEE de resituar-se en aquest nou mapa de

relacions i de pressions, malgrat les bones intencions del seu president Delors. Pel que fa al Consell d'Europa, amb les noves adhesions de Bulgària, Txecoslovàquia, Hongria, Polònia, Iugoslàvia i la mateixa URSS, el seu paper de pont entre l'Est i l'Oest podria veure's potenciat.

Ara bé, més enllà de la dimensió estrictament política, hi ha també un ampli debat sobre allò que hauria de ser Europa i sobre allò que no hauria de ser. En aquest punt, es poden descobrir uns nivells de tractament del tema no sols diferents, sinó sovint contradictoris. Com és lògic, i com és sabut, no hi ha un model àmpliament compartit sobre els objectius globals de la unificació.

Considerant la nombrosa literatura que s'ha produït recentment sobre Europa com a tema, m'atreveiria a avançar una tipologia dels quatre grans grups d'interessos que més han fet sentir la veu i que generen un tipus d'aproximació pròpia a la problemàtica europea, un tipus de discurs europeïsta ben diferenciat en cada cas. Són aquests:

a) Els euroideòlegs: els intel·lectuals, progressistes o conservadors, que es plantegen el tema d'Europa com una qüestió fonamentalment cultural, de civilització, de missió històrica en el món, etc. Solen rebuscar en el passat les raons que abonen una o altra interpretació del present i que obren expectatives per al futur. Si l'intel·lectual és progressista, el futur d'Europa s'ha de construir sobre les contradiccions de la pròpia història. Si és conservador, pot ser que dongui una imatge idíl·lica de les "essències" d'una Europa eterna o fins i tot que la reinterpreti sota el prisma de la "nova Europa" dels nazis.

b) Els eurocomercaders: els estrats o sectors que plantegen la unitat europea com una resposta a la globalització de les economies i a la pressió de les corporacions transnacionals. La seva preocupació bàsica és enfortir Europa com a mercat interior per tal de poder competir en pla d'igualtat amb els EUA i el Japó. Una relativa victòria de les seves posicions és la mateixa CEE i la seva decidida evolució cap al mercat únic interior. Tendeixen a defensar que l'assoliment del mercat europeu pot ser la via per a la construcció de la nació europea.

c) Els euroburòcrates: els sectors, força reduïts encara, que comencen a generar una ideologia administrativista supranacional europea en el marc de la CE, i que van des dels eurodiputats fins als alts o mitjans càrrecs de la burocràcia comunitària. La seva visió dels problemes i de la gestió de la cosa pública comença a prescindir de les peculiaritats de cada Estat i pensa ja, per definició, en una administració supraestatal i, el que és més significatiu, en la necessitat progressiva d'una major homologació de la gestió per damunt les fronteres.

d) Els euroPB ("Public Relations"): els intel·lectuals o empresaris o creadors d'imatge, etc., que tenen com a objectiu

bàsic la difusió d'una imatge essencialment positiva i optimista d'una Europa unida, independentment del model d'unió o de les seves conseqüències. El prototipus seria l'home o la dona directius de les grans companyies de publicitat. I la idea-força, la globalització del consum. Cosa que aplicada a Europa, vol dir buscar i definir l'euroconsumidor.

¿Una Europa sense nacions?

Aquesta tipologia pot semblar una mica caricaturesca. Entre altres raons, perquè no incorpora cap referència a les posicions crítiques respecte dels termes dominants amb què es debat la unificació europea, i singularment respecte de la marginació de les nacions sense Estat.

El cert és que hi ha molt poca literatura, molt poc debat públic, en definitiva, molt poca cultura, sobre el paper que correspondria a les nacions històriques en el futur mapa d'una Europa unida. Per això, resulta sorprenent quan algú ho planteja obertament des d'algun important mitjà de premsa, com ho féu per exemple l'intel·lectual francès Max Gallo a les pàgines de "Le Monde Diplomatique", amb aquest suggestiu títol: "L'Europe sans nations, cet artifice, ce mirage dangereux..." (6). O com féu més recentment el comentarista del prestigiós "Financial Times", Edward Mortimer, pronosticant -- o potser millor somniant -- que dintre 30 anys a Europa "el lleó jaurà amb el corder" (7).

La qüestió clau per nosaltres és, doncs, què proposen de fer, uns i altres, amb les nacions històriques d'Europa, amb Estat o sense, amb fronteres reconegudes o per definir.

El procés d'integració emprès per la Comunitat Europea ha aconseguit interessar grans capes de les diferents societats nacionals afectades, cosa que han fet patent diferents sondeigs a l'"opinió pública" comunitària. La CE, més enllà dels imperatius econòmics, ha propiciat una sèrie d'accions d'articulació i fins a un cert punt d'integració a nivells ben diferents (programes d'investigació, d'intercanvi universitari, de promoció de l'audiovisual, etc.).

Però, el model d'integració de la CE planteja molts problemes, econòmics, certament -- com per exemple el mateix model de creixement mundial que defensa --, però des del punt de vista d'aquesta ponència, sobretot polítics i culturals. Concretament, planteja ja immediatament l'anomenat "dèficit de democràcia" al si de la CE, amb un Parlament sense poders reals sobre l'autèntic executiu que és el Consell de ministres, les decisions del qual, doncs, s'escapen tant al Parlament europeu com als Parlaments estatals, sense parlar ja dels regionals. De tota manera, m'interessa insistir aquí en un altre dèficit més silenciats, que és la falta de representació a les diverses instàncies polítiques de les nacions històriques. Cosa que significa igualment no disposar de canals polítics de defensa a Europa de la identitat nacional, i per tant de les cultures i llengües nacionals sense

Estat, més o menys minoritzades per aquesta mateixa raó. La veritat és que ni el Tractat de Roma ni l'Acta Unica dediquen ni un article a la cultura. Per això, ¿no resulta il·lusori esperar del model de la CE un reconeixement explícit i eficaç de totes les comunitats nacionals i culturals implicades?

Mentrestant, mentre s'intenta que el català arribi a ser idioma oficial a la CE -- que no seria poc --, continua avançant a passos de gegant la formació d'una certa cultura sincrètica europea, fonamentalment derivada de la cultura de masses nord-americana i vehiculada pels grans mitjans de difusió, que, entre altres coses, produeix efectes destructius sobre les cultures nacionals. Com s'ha dit prou vegades, la dominació americana arriba al punt que els europeus considerem com a danses i músiques exòtiques les del sirtakis, del flamenco o la sardana, mentre admetem el jazz o el rock com a universals.

No cal menystenir, en efecte, l'impacte sobre els espais estatals i nacionals de les noves xarxes i tecnologies de la informació i la comunicació, que per definició desborden les fronteres polítiques i, fins a un cert punt, les culturals. Les comunicacions han conformat sempre els espais de referència, i avui la irrupció de les noves tecnologies i indústries comunicatives està qüestionant totes les parcel·lacions tradicionals.

Una Europa sense ciutadans?

A aquesta convulsió general dels espais culturals i dels valors i pautes de referència tradicionals a l'Europa de fi de segle, correspon també una crisi del sentit de pertanyença dels individus i dels grups socials primaris, que en els darrers segles s'havia aglutinat entorn de l'Estat nacional. Però, ¿quina instància política atorgarà identitat col·lectiva si falla l'Estat?

Justament, crec que el punt de partida avui d'una proposta de nous mecanismes d'articulació i d'expressió de les identitats col·lectives ha de ser la consciència d'arribar al final d'una etapa històrica marcada a tots els efectes per l'impacte d'una articulació política anomenada Estat nacional; impacte determinant tant pel que fa a la configuració d'un mapa polític objectiu (fronteres, Dret internacional, sistema de les NN.UU., etc.) com la d'una articulació subjectiva de l'"homo politicus" (sentit de pertanyença, sentiment de nacionalitat, participació activa en la cosa pública, etc.).

Al llarg de la Història, l'emergència del l'individu humà com a subjecte social, com a subjecte de dret i de drets, resulta relativament molt recent, i s'extén sobretot a partir de l'enorme influència de dues grans revolucions, l'Americana i la Francesa, filles lògicament de la Il·lustració. Tanmateix, cal no oblidar que el reconeixement polític del subjecte social com a subjecte "lliure" s'ha fet sempre, històricament, en el marc d'un Estat

nacional concret. I que les lluites pel reconeixement universal dels drets de l'home i les victòries de les classes populars i oprimides en aquest sentit, han tingut per escenari els respectius Estats nacionals. De manera que ha sigut i continua sent per ara l'Estat nacional qui atorga la patent de subjecte (nacional) "lliure" dintre les seves fronteres.

Segons la tradició liberal europea, donar la "nacionalitat" equival a fer d'un individu un ciutadà de l'Estat de Dret. Però, en realitat, es tracta d'un Estat (de Dret) nacional, i per tant també es pot afirmar que és a través de la "nacionalització" d'un individu que aquest arriba a ser un home o dona lliure, un ciutadà o ciutadana. En altres paraules, l'Estat modern imposa una nova forma de "nacionalització" -- basada en la racionalització del Dret (nacional) -- superant i abolint així les formes anteriors d'adscripció "natural" a una comunitat.

Així, doncs, la patent de nacionalitat que atorga l'Estat ha representat a Europa la forma hegemònica d'anar "reconvertint" al llarg dels darrers segles els membres de les antigues agrupacions tribals i/o nacionals en membres d'un, i d'un sol, Estat nacional concret, tot inculcant-los alhora un sentit de pertanyença "nacional" per la via de la nació en uns casos (quan la nació fa l'Estat) o per la via de l'Estat, en d'altres (quan l'Estat fa la nació). En qualsevol cas, la producció i la mitificació d'una nació per l'Estat han esdevingut necessàries per assegurar els processos psicosocials d'identificació dels "ciutadans" de l'Estat com a "nacionals", processos que proporcionaven una mínima cohesió social i una certa racionalització a l'acció social i política.

Ara bé, la crisi estructural de l'Estat nacional posa en qüestió els resultats d'aquesta llarga marxa cap a la identificació de l'home i dona lliures de la Modernitat amb un ciutadà o ciutadana concrets d'una Nació amb Estat. Els diversos i complementaris moviments de laminació d'aquesta instància suprema d'identitat posen avui en entredit, sobretot a Europa, no sols les garanties del dret i de les llibertats, sinó també les bases de la integració de les grans col·lectivitats i les bases del sentit de pertanyença de cada un dels ciutadans de cada un dels vells Estats nacionals.

Aquesta dinàmica suggereix dues grans línies de reflexió política per a l'Europa futura (especialment):

-- Com queda i què quedarà de la democràcia com a ideal de govern i de convivència? Si a poc a poc van fallant les garanties de les llibertats fins ara fonamentades en l'Estat nacional, don es recolzaran les exigències de democratització? Si el ciutadà ja no té ciutat, si els nacionals ja no tenen Nació, ¿quins drets i a qui els podran reclamar?

-- Com es transformaran les bases d'integració social i cultural convencionals, que tenien en la "Nació" la referència

central? Si el ciutadà de la Modernitat s'havia convertit en ciutadà d'un Estat nacional, i ara aquest Estat es va convertint en un pur "formalisme jurídic", ¿quina nova instància suprema generarà referents mítics per a l'acció i la interacció dels subjectes socials?

Desconstrucció d'Estats, reconstrucció d'espais nacionals

^El procés cap a la unitat europea no pot deixar de plantejar-se aquests problemes fonamentals d'identitat col·lectiva. Es més, l'única via plausible de caminar cap a una nova Europa capaç de superar la seva pròpia història de negacions com a unitat política, ha de ser una tercera via.

Una tercera via cap a la unificació a partir d'un doble moviment complementari: la desconstrucció dels Estats nacionals convencionals i la reconstrucció dels espais nacionals històrics.

Aquesta tercera via pot ser fàcilment titllada d'utòpica. Fins a un cert punt, es veritat. Però, ¿què ens queda si renunciem a la utopia? Ens queda el que tenim. I la falta de perspectives de futur. Ens quedem en el pragmatisme més ras.

Tanmateix, hi ha raons de pes per abonar aquesta tercera via, més enllà dels desideratums particulars. El model de l'Estat nacional fa aigües per moltes bandes. S'observa una laminació lenta, però progressiva, de la sobirania dels Estats convencionals a Europa. Des de la globalització de les economies i de les tecnologies de la comunicació que fan obsoletes les fronteres polítiques, fins a les diverses fórmules de cessió de competències dels Estats a instàncies o supraestatals (CEE, UII, GATT, etc.) o subestatals (regions, autonomies, municipis, etc.), tot això contribueix a aquest procés històric de demolició de l'Estat nacional.

Si les velles fronteres geopolítiques dels Estats europeus es troben en una crisi profunda, potser és el moment de reconsiderar la conveniència -- per nosaltres necessitat -- de repensar l'estatus de les comunitats històriques diferenciades, presents a Europa des de la formació de les llengües i cultures nacionals. Cosa que vol dir posar les bases d'un nou marc polític de convivència dels pobles, llengües i cultures d'Europa, basada en el respecte, el diàleg i la cooperació, independentment del tamany demogràfic o de la importància econòmica de cada col·lectivitat.

Es tracta de repensar Europa com si fos una "província metanacional" del nou món que emergeix, i de refundar Europa des de les seves dues "vocacions fundadores" , la cultural i la política (9). Refundar Europa des de la diferència assumida i constitucionalitzada per a totes les col·lectivitats culturals territorialitzades. Es per la cultura que s'ha de salvar l'Europa dels pobles reals i dels ciutadans concrets, a condició que s'entengui cultura com el grau zero de la democràcia planetària,

és a dir, com l'estadi de cultura que garanteix l'existència de "les" cultures, i singularment, de les nacionals.

Defensa d'identitat, defensa d'espais de comunicació

Aquesta tercera via proposa, doncs, una rearticulació a Europa de la diversitat cultural a partir del reconeixement constitucional -- a través de la reforma oportuna dels tractats constituents de la CE, o bé d'una futura constitució europea -- d'uns espais nacionals de base, vertebrats fonamentalment entorn de les llengües. La rearticulació significaria donar prioritat als valors culturals de les comunitats, als valors de la identitat particular, sobre els valors expansionistes i dominadors propis dels grans nacionalismes d'Estat. Com deia Fèlix Martí en un seminari d'Estocolm, el problema central davant del 1993 és "la consolidació de la cultura com a prioritat de la vida europea i com a experiència central del nostre sistema político-econòmic-tecnològic" (9).

Aquesta proposta estratègica d'intervenció en la dinàmica europea podria comportar una certa relativització de les dues lògiques ara fonamentals del canvi que són la dels grans Estats i la de les transnacionals. I potser seria l'única manera d'evitar que grans Estats i grans transnacionals arribessin a consolidar aliances en contra dels interessos innegociables de les comunitats concretes implicades.

Des del punt de vista de la defensa de les identitats nacionals, el paper de la comunicació i de les comunicacions esdevé cada dia més crucial. S'ha dit i repetit que els mateixos espais nacionals es van redefinint segons siguin les modalitats d'ocupació dels territoris respectius per les grans xarxes i sistemes de comunicació social. Podríem considerar que, avui més que mai, l'articulació de les modalitats de la comunicació social sobre un territori fa de pont, de mediació essencial, entre la dimensió cultural i la dimensió política de les societats avançades.

Per això, crec del màxim interès acabar amb una proposta específica per a la defensa de les identitats lingüístiques i culturals d'Europa des de la comunicació. Més ben dit, des de les possibilitats estratègiques que pot en aquest sentit la concepció dels espais nacionals com a "espais nacionals de comunicació".

El concepte d'"espai nacional de comunicació" hauria de definir-se pels següents elements fonamentals i fonamentadors:

- * Comunitat lingüística, amb una llengua viva i històricament territorialitzada;
- * Comunitat de cultura, amb uns referents patrimonials i simbòlics compartits i reconeguts com a propis;
- * Institucions polítiques representatives (no forçosament estatals) o voluntat de tenir-se;
- * Institucions comunicatives en la llengua pròpia que abastin

el territori de la comunitat, o voluntat de tenir-ne; i

* Autoconstitució a partir de l'exercici del dret d'autodeterminació.

Lògicament, l'element decisiu és l'últim, bé que cada un dels cinc semblen imprescindible per a la definició. Per a aconseguir una base constitucional que legitimés i amparés l'exercici d'aquest dret d'autoconstitució, caldria apel·lar al reconeixement constitucional de l'hipotètic futur Estat federal europeu o, potser, a la mateixa CE amb un tractat degudament reformat.

En definitiva, cal exigir d'una vegada a aquesta Europa amb pretensions de democratització general que pensi una nova Europa habitable per tots els pobles i ciutadans, promovent i garantint els últims processos de descolonització interna. Com escrivia Mortimer, en l'article del Financial Times, "si descartem l'ús de la força, és difícil veure com poden continuar sent oprimits els pobles oprimits. La millor probabilitat és que les fronteres canviïn".

El pluralisme lingüístic a Europa*

per Lluís Xarri

El món es transforma actualment amb una rapidesa i una profunditat que fa tan sols uns anys eren difícils d'imaginar, i aquests canvis incideixen d'una manera especial en el procés d'unificació d'Europa.

El nostre continent busca la seva pròpia identitat i el seu lloc entre les potències mundials. Internament, Europa cerca una articulació més travada i compacta, sobretot en els aspectes econòmics i polítics, però també i erròniament en els ideològics i culturals, a fi de configurar un projecte que capaç no tan sols de moure els interessos dels empresaris i els governants, sinó d'implicar la societat, els ciutadans. I un dels objectius d'aquesta reestructuració interna és augmentar la capacitat de projecció exterior, recuperar almenys en part la gran incidència que Europa havia tingut en el món.

No és gens evident que aquesta evolució, que substancialment consisteix en la unificació del mercat europeu i la concentració de les decisions polítiques i econòmiques abans fragmentàries, hagi de resultar favorable a tots els pobles d'Europa. Ni tampoc als nostres Països Catalans, que encara esperem trobar un lloc passablement segur sota el cel. No hi ha dubte que darrere de molta entusiasmes europeïstes s'hi pot trobar una ingenuïtat escandalosament crítica, quan no s'hi amaga la satisfacció de participar en el pastís econòmic europeu.

Cal reconèixer, però, que és precisament quan les coses es belluguen, que convé que els qui no estem satisfets amb l'estatus inicial aprofitem que la situació es desgela per fer sentir les nostres aspiracions. Només així podrem influir en la formació del nou ordre abans que hagi tornat a cristallitzar i l'ocasió hagi passat de llarg.

Dins d'aquesta perspectiva general, intentarem imaginar quina pot ser la recomposició lingüística d'Europa i quin lloc hi podria tenir la comunitat lingüística catalana.

En certa manera, la situació del català a Europa es pot considerar singular, ja que es troba en una posició més semblant a les petites llengües d'estat que no a la de les llengües no oficials, minoritàries i sense estat. Però en aquesta ocasió no volem observar la nostra comunitat com un cas particular que reclama solucions particulars a uns problemes lingüístics específicament seus.

(*) Aquest treball és una síntesi de l'informe que, sobre el mateix tema, vaig preparar per a la Fundació Eofill i la Fundación Encuentro.

Donc al contrari, partim de la base que tenim problemes lingüístics afins als de la majoria de les comunitats, amb diferències més relatives que substantials. I per això podem que cal buscar absolutament solucions generalment vàlides per als problemes lingüístics d'Europa.

Estos fins i tot d'aquesta manera seran més fàcils de resoldre els nostres problemes particulars.

1. EL NOSTRE OBJECTIU

L'objectiu d'aquesta exposició, com ja es pot suposar pels mots introductoris, és contribuir a trobar un plantejament de la diversitat lingüística europea que garanteixi a totes les comunitats lingüístiques -- inclosa la nostra-- un estatut normal.

Partim de la base que la diversitat lingüística es en sí mateixa un fet positiu, i no negatiu. No és cap castig de la humanitat, com pretenia el mite de Babel; ni tampoc un impediment insalvable per a la convivència pacífica, la cooperació i la intercomprensió entre els pobles, com han pretès també molts uniformistes al llarg de la història.

La diversitat lingüística no només es un fet natural i probablement inevitable. Molt més que això, es un fet útil i necessari, i es tenen sols per a les comunitats que s'haurien de sacrificar en nom de la unitat, sinó per a tota la humanitat en general.

Cada llengua històrica en concret representa una manera única, insubstituïble i irreduïble d'organitzar l'experiència que té del món una comunitat cultural. Les llengües són molt més que instruments de comunicació intercanviables: cada llengua es el vehicle d'acumulació i transmissió d'un sistema cultural, del qual es absolutament inseparable. La desaparició d'una llengua suposaria, per tant, la pèrdua d'un univers cultural.

Pero encara hi ha més: el respecte del pluralisme lingüístic --com el respecte del pluralisme cultural o ideològic-- no sols es un dret, sino que es útil i necessari com a medi idoni per afavorir la creativitat en tots els ordres de la vida. El coneixement i l'acceptació dels "altres" --amb la seva llengua, la seva cultura, les seves idees-- han estat des de sempre el fonament del progrés de la civilització occidental. Edgar Morin ha destacat precisament fa poc que aquesta relació en la diversitat, que ell anomena la *convivència dialògica* europea, va ser històricament la raó del potencial creador d'Europa i la seva projecció espectacular a tot el món.

Així doncs, reduir totes les llengües a unes poques (igual com eliminar les altres formes de pluralisme) no seria tan sols desastrós per a les comunitats que desapareixerien, sino també per a les poques comunitats que quedessin. L'experiència ens demostra, en canvi, que el plurilingüisme pot ser --amb determinades condicions-- estimulant i positiu en la convivència entre les persones i els pobles.

Evem, per tant, inequívocament a favor de mantenir el pluralisme lingüístic entre totes les altres formes de pluralisme democràtic i creiem que restringir el pluralisme, a més d'injust, seria un mal estalvi: com si matessim la gallina dels ous d'or.

Quines són, doncs, les condicions que garantirien un pluralisme lingüístic igualitari i positiu? Això és el que intentarem perfilar amb aquest text. Fixem-nos, però, que en començar hem declarat que el nostre objectiu era garantir un estatus normal a totes les **comunitats lingüístiques**. És ben conscientment que hem evitat de parlar com a objectiu primordial de la garantia de les llibertats lingüístiques individuals. No perquè no en siguem partidaris, evidentment, sinó perquè la llengua és una realitat eminentment social, i es només segons les condicions que ofereix el marc social, que es fa possible i real la llibertat lingüística dels individus.

Si l'estatus d'una comunitat lingüística no és normal --si es troba en posició subordinada respecte a d'altres--, la lliure opció lingüística dels ciutadans no serà real, perquè les oportunitats educatives, professionals, culturals, etc. que es presentaran en una i altra llengua seran marcadament desiguals.

La consideració exclusiva de la llibertat individual d'opció lingüística, fent abstracció de les desigualtats d'estatus entre les comunitats lingüístiques, no seria més que el subterfugi per a l'imperialisme de les llengües dominants. Si volem garantir l'exercici d'aquesta lliure opció individual, haurem d'establir un estatus igualitari entre les comunitats lingüístiques.

2. L'ESTATUS DE LES LLENGÜES

Els factors que determinen l'estatus d'una llengua, tot i la seva complexitat i interdependència, es poden agrupar en els apartats següents (v. Kloss, Stewart i Coharrubias):

1. L'origen de la llengua respecte a la comunitat. En condicions normals, si l'origen de la llengua és extern (exoglossia), l'estatus és inferior al d'una llengua original o constitutiva de la comunitat (endoglossia).

Aquesta és la base de la distinció entre la llengua *pròpia, territorial o nacional* d'una comunitat i les altres llengües externes, que normalment no tenen el mateix estatus. Disposar d'un espai propi d'hegemonia és una de les condicions de normalitat de l'estatus d'una llengua.

També en un marc més ampli (estatal o europeu) es pot distingir entre les llengües històriques constitutives --totes les quals han de disposar d'un estatus normal igualitari-- i les altres llengües d'introducció recent (per immigrants o refugiats).

2. L'estatus jurídic de la llengua. En aquest sentit, l'estatus pot variar de forma dependent del de l'oficialitat exclusiva en un estat o en

diverses), passant per l'oficialitat estatal compartida, l'oficialitat exclusiva (o només compartida) en una part del territori d'un estat, fins a situacions de llengua no oficial (promoguda, simplement tolerada, restringida o proscriu).

Només l'oficialitat plena (i no subordinada, si és compartida) pot considerar-se pròpia d'un estatus normal.

3. El nivell de desenvolupament de la llengua. El fet que una llengua disposi d'una varietat estàndard socialment consolidada i apta per a totes les funcions és una condició per a la normalitat del seu estatus. Si, al contrari, la seva estandardització és parcial o, a l'extrem, inexistent (absència de codificació gràfica, gramatical i lèxica), l'estatus de la llengua serà conseqüentment inferior.

4. El nivell d'ús social en les funcions públiques institucionalitzades. La proporció d'ús d'una llengua en totes les institucions de titularitat pública o privada (ús polític, oficial i administratiu; ensenyament, mitjans de comunicació, cultura; treball, economia i comerç; religió; etc.) és un índex del seu estatus. Les llengües privades d'aquestes funcions públiques institucionals són les que s'anomenen *minoritzades* (del tot o en part).

Només una llengua usada de forma plenament generalitzada (i no exclusiva) en totes aquestes funcions públiques es podrà dir que té un estatus normal.

5. La base demogràfica. La distribució dels coneixements lingüístics en la comunitat (proporció de persones que entenen, parlen, llegixen o escriuen la llengua) afecta també l'estatus. I no sols la quantitat absoluta de coneixedors de la llengua, sine també la proporció de monolingües i bilingües, la seva concentració o dispersió geogràfica, la seva posició econòmica i social, les tendències demogràfiques evolutives (natalitat/mortalitat, migracions, matrimonis mixtos), etc.

La demografia d'una llengua és decisiva en el seu estatus i és per això que es parla de llengües *majoritàries* o *minoritàries* en un espai determinat. Difícilment podrem considerar normal l'estatus d'una llengua que hagi esdevingut minoritària en el seu propi territori.

6. El grau de difusió internacional. Complementàriament al coneixement i l'ús d'una llengua a l'interior d'una comunitat, el fet que sigui coneguda i usada com a segon idioma en altres comunitats --externament al seu territori històric-- influeix també en el seu estatus, si bé en aquest cas caldria parlar d'un estatus *exoglèssic* suplementari. Una llengua pot tenir un estatus endoglèssic normal, sense gaire difusió internacional complementària. Cal tenir present, però, que moltes llengües europees -- especialment l'anglès -- veuen enormement incrementat el seu estatus intern, a causa de factors d'estatus exoglèssic.

7. La consciència lingüística de la comunitat. Si hem començat afirmant que la llengua és eminentment un fet social, caldrà que donem la seva importància als factors de psicologia social com a determinants de l'estatus d'una llengua. És clar que en ciències socials és veritat allò que la gent creu que és veritat.

Els factors psico-socials poden fer que sigui abandonada una llengua d'estatus aparentment sòlid (si la comunitat no hi té interès) i, inversament, poden fer que l'estatus d'una llengua es consolidi encara que sembli difícil, si aquest és l'interès de la comunitat.

3. LA NORMALITZACIÓ LINGÜÍSTICA.

Garantir un estatus lingüístic normal a totes les comunitats lingüístiques europees voldrà dir en una part dels casos assegurar el manteniment de l'estatus normal que ja tenen en l'actualitat. En una altra part dels casos, però, caldrà facilitar la recuperació de la normalitat de l'estatus de les llengües, a través d'un procés de normalització.

La normalització lingüística és, doncs, el procés de canvi social per mitjà del qual una comunitat recupera per a la seva llengua pròpia les funcions públiques en què havia estat substituïda per una altra llengua externa. Normalització i substitució són processos similars, però de signe invers, en una situació de contacte i conflicte de llengües.

El concepte de normalització lingüística, que va ser proposat per Liun V. Aroní precisament en un treball sobre les llengües a Europa, suposa un procés dinàmic en el qual, davant d'un déficit de les funcions socials de la llengua, es produeix una reacció compensatòria de la societat. La consciència lingüística i els sistemes de control social de la llengua (que Aroní anomena funcions lingüístiques de la societat) intervien per reajustar les normes socials relatives a l'ús lingüístic. Si el déficit és corregit, es produeix la normalització. Si, al contrari, no es pot contrarestar el déficit, i aquest esdevé acumulatiu, el procés és de substitució.

De tot això es desprèn que, perquè la normalització sigui possible, hi ha d'haver un grau suficient de consciència lingüística i una capacitat satisfactòria de la comunitat per autoregular l'estatus de la llengua (en nivell d'autogovern que permeti regular l'estandardització, l'estatus jurídic, l'aprenentatge i l'ús de la llengua).

4. LES COMUNITATS LINGÜÍSTIQUES D'EUROPA.

Si exceptuem algunes llengües altaiques en els confins amb Àsia (amb uns 20 milions de parlants), les uràliques o fino-úgriques (escampades pel nord, l'est i el centre del nostre continent (uns 20 milions més), el maltès (llengua semítica) i el basc, la major part de les comunitats lingüístiques d'Europa (uns 600 milions de parlants) pertanyen a la família indoeuropea (v. Montaner).

Tres grups (eslaven, romanès i germànic) es destaquen dins d'aquesta família, amb uns 200 milions de parlants cada un dels altres -italià, gal·lès, català, albanès i grec- sumen a pocs 20 milions.

El rus és la més estesa de les llengües eslaves --i l'única llengua que a Europa supera els 100 milions de parlants--. Pel nombre de parlants europeus, el francès i l'italià serien les llengües romàniques predominants, però l'espanyol és potenciat per la seva població extracuropea. Entre les germàniques, la més estesa a Europa és l'alemany (amb uns 90 milions), però també aquí la difusió internacional de l'anglès inverteix el predomini.

La composició lingüística d'Europa, comparada amb la d'altres continents, es caracteritza per:

- un nombre més reduït d'idiomes (algunes desenes, davant dels centenars d'Àsia, Àfrica, Amèrica o Oceania);

- l'antiguitat d'aquestes llengües en el seu territori (als altres continents hi tenen una presència destacada els idiomes europeus implantats modernament);

- unes dimensions i un desenvolupament menys desequilibrats (no s'hi dona una distància tan acusada com en altres continents, entre grans llengües de civilització i petits parlars tribals).

Així ha permès que les relacions entre comunitats lingüístiques siguin més harmòniques i proporcionades a Europa que en els altres continents, si bé hi ha diferències d'estatus ben significatives, que mirem d'ordenar en funció d'afany d'exhaustivitat) en cinc apartats:

A. Llengües oficials d'un estat o més i de gran difusió extracuropea: l'anglès, l'espanyol, el francès, el rus i el portuguès.

B1. Llengües oficials a més d'un estat, però amb poca difusió extracuropea: l'alemany, l'italià i el neerlandès.

B2. Llengües oficials i hegemòniques en un estat (o poc més) i sense gaire difusió fora d'aquest territori: polonès, romanès, grec, danès, húngar, coreà, irlandès, albanès, noruec, búlgar, finès, turc, serbi, txec.

B3. Llengües d'oficialitat no hegemònica o restringida a part d'un estat: ucraïnès, bielorrús, gal·lès irlandès, maltes, eslovac, eslovè, català, basc, lituà, letó, ferocès, kazakh (i també, si es consideren llengües, el croat, el macedoni, l'estonià, el moldau i el gallec).

Entre elles, només l'ucraïnès, el bielorrús, el català, el croat i el kazakh sobrepassen els 5 milions de parlants.

C. Llengües no oficials: frisó, coreà, occità, retoromànic, card. gal·lès, gal·lès escocès, bretó, etc.

Les llengües dels grups B3 i C (especialment aquestes) són les que es troben en un estatus més amenaçat: el seu ús públic és limitat (són parcialment o totalment minoritzades), els seus parlants estan fortament bilingüístics, algunes tenen problemes d'estandardització, etc.

De fet, però, fins i tot les comunitats lingüístiques més petites del grup B2 es troben amb dificultats similars per mantenir un estatus lingüístic normal.

5. LA POSICIÓ DELS ESTATS.

Tot i que la gran majoria d'estats europeus són plurilingües, ben poca estableixen en el seu ordenament jurídic la igualtat d'estatus entre diverses llengües (v. Falch).

Alguns (Bèlgica, Iugoslàvia, Suïssa, Txecoslovàquia) han optat pel **plurilingüisme igualitari de base territorial**: diverses llengües tenen el mateix estatus en els òrgans generals de l'estat i cadascuna és igualment la sola llengua oficial en el seu territori.

Altres (Finlàndia, Luxemburg, Irlanda, Malta) han adoptat el **plurilingüisme igualitari de base personal**: els ciutadans tenen els mateixos drets a usar diverses llengües a qualsevol lloc del territori.

En tots els altres estats plurilingües, l'estatus de les llengües és desigual (no totes les llengües disposen dels mateixos drets). És la proporció que hi tenen les comunitats lingüístiques subordinades, sobretot en tres estats de la CEE --Espanya (especialment), França i Itàlia-- i, en el conjunt d'Europa, l'URSS (v. Esferes).

Com es pot deduir fàcilment d'aquest brevíssim repàs, un dels principals obstacles per a la consecució d'un estatus normal per a totes les llengües d'Europa és precisament la posició adverse dels estats. Una animadversió que es manifesta, a part de la manca de reconeixement igualitari de totes les llengües, en la fragmentació d'una mateixa comunitat lingüística per fronteres estatals o administratives que obstaculitzen les relacions normals entre el conjunt del territori.

La manca de respecte de la igualtat en el pluralisme lingüístic és especialment contradictòria i incoherent en aquells estats que no tan sols es proclamen democràtics, sinó que sovint es presenten com a descobridors i guardians de la democràcia. És escandalós que, en comptes de promoure la recuperació de les minories lingüístiques, les marginin activament o per inhibició, amb el pretext que aquestes comunitats desenvolupades podrien ser un perill per a la integritat de l'estat.

Si volem constituir una Europa democràtica, caldria comprovar el costat, d'una banda, a reconèixer de forma igualitària totes les comunitats lingüístiques que els constitueixen i, de l'altra, a facilitar-lo un funcionament unitari i per damunt de les demarcacions que les divideixen.

I evidentment, els esforços de recuperació de les comunitats lingüístiques acompanyats d'Europa, a més de reforçar-se amb la solidaritat recíproca i la del moviment de signe ideològic favorable, han de trobar un suport més explícit i efectiu en el règim dels organismes internacionals i el dret que promulguen.

6. EL DRET LINGÜÍSTIC INTERNACIONAL.

Sorgit només a partir de la Primera Guerra Mundial, el dret lingüístic internacional és segurament una de les branques més joves i menys desenvolupades del dret de minories (Obieta). En els grans textos, com és el cas de la Declaració dels Drets Humans de 1948 (art. 2) o del Conveni Europeu de 1950 (art. 14), la llengua normalment sols hi és esmentada com un factor que no pot justificar discriminacions en l'aplicació dels drets individuals.

Més rarament es reconeixen els drets col·lectius de les comunitats lingüístiques, com fa la Convenció de la UNESCO contra la discriminació en l'ensenyament (1960) o, sobretot, l'article 27 del Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics de les Nacions Unides (1966).

D'altra banda, el dret lingüístic internacional només ha arribat a formulacions de no discriminació (proscripció de les discriminacions per motius de llengua), però no ha explicitat positivament quin és el contingut i l'abast dels drets lingüístics de les comunitats i dels individus.

Probablement una de les raons d'aquest desenvolupament tan limitat és la forta mediatització que exerceixen les representacions dels estats en els organismes internacionals d'on emanen els drets lingüístics internacionals.

De fet, aquesta interposició dels estats sembla ser l'explicació de les dificultats que afecten els dos textos més complets i rellevants que sobre els drets lingüístics han fet les institucions europees.

Un d'aquests textos, la Resolució sobre les llengües i cultures de les minories regionals i ètniques de la CE que el Parlament Europeu va aprovar el 1987 (coneguda com a Resolució Kuipere) no ha fet gaire efecte en la política de la Comissió Europea. Per no parlar més que dos exemples, recordem que no es van incloure més que les llengües oficials d'existència en el Programa LINGUA i que en una convocatòria del passat mes de febrer per a la concessió del Premi Literari Europeu només s'admeten obres presentades en una llengua que sigui oficial de la CE.

D'altra banda, la Carta Europea de les Llengües Regionals o Minoritàries, del Consell d'Europa, espera des de 1988 que l'aprovi el Comitè de Ministres i que la ratifiquin posteriorment els estats membres, per poder entrar en vigor. Segons les últimes notícies, a més, alguns estats es proposen "ratificar --i no ratificar--" la Carta.

En definitiva, la protecció internacional dels drets lingüístics --i l'europea en concret-- és encara lluny de ser satisfactòria. Faltar menys no hi hagi òrgans legislatius europeus plenament representatius i cobrians serà difícil sortir d'aquesta mediatització per part dels executius estatals, que són els que de fet dirigeixen la política (lingüística) de la CE.

7. EL RÈGIM LINGÜÍSTIC DE LA CE.

És el Consell de Ministres de la CE qui estableix, per unanimitat, el règim lingüístic de les institucions comunitàries (art. 217 del Tractat Constitutiu i 120 del Tractat de l'EURATOM), sense perjudici de les disposicions del Reglament del Tribunal de Justícia (v. Goffin i Montserrat).

El règim lingüístic vigent (reglament 1 de 1958, adaptat a cada nova adhesió) considerava que, pel fet de ser llengües oficials en un o més estats membres (tal com diu el Preambul), les llengües en què es va redactar el Tractat Constitutiu havien de ser alhora llengües oficials i llengües de treball de la CE (actualment: alemany, anglès, danès, espanyol, francès, grec, irlandès, italià, neerlandès i portuguès).

L'oficialitat d'aquestes llengües implica a la pràctica que les institucions comunitàries estan obligades a adreçar-se als ciutadans en la llengua oficial del territori d'on són i a acceptar les comunicacions dels ciutadans en la llengua oficial que aquests escullin.

La conseqüència pràctica de la condició de llengües de treball és que les actuacions dels organismes comunitàries es fan en totes les llengües, és interessant d'observar, però:

- que el luxemburguès (oficial al Luxemburg des de 1944) no ha passat a ser llengua oficial ni de treball a la CE, com les altres llengües d'estat (en què va ser inclosa, però, al programa LINGUA);

- que la identitat inicial entre el concepte de llengua oficial i llengua de treball de la CE s'ha trencat en el cas del gal·lès irlandès, que no és llengua de treball, sino que té un ús molt més restringit que les altres llengües oficials en els documents i publicacions;

- que amb l'ingrés d'Espanya a la CE no es va utilitzar (inevitablement) la possibilitat que ofereix l'article 3 del Reglament comentat: "*Fal que fa als Estats membres on hi hagi diverses llengües oficials, l'ús d'una llengua es regula, a petició de l'Estat membre, per les normes generals de la legislació d'aquest Estat.*"

D'altra banda, amb la perspectiva d'ampliació de la Comunitat, els costos de funcionament en un nombre encara més elevat de llengües de treball es faran probablement insostenibles, de forma que el règim lingüístic de la CE tendirà probablement:

1. A restringir el nombre de llengües de treball --elmenys el nombre d'aquelles en què s'hagin de produir tots els documents i comunicacions de les institucions europees--.

2. A distingir les implicacions pràctiques de la condició de llengua oficial de les que es deriven de la condició de llengua de treball.

Res no ha d'impedir, però, que qualsevol llengua participi en els programes finançats amb fons comunitaris --ja hem vist el precedent d'una llengua no oficial a la CE, com el luxemburguès, inclosa al programa LINGUA--.

8. UNA POLITICA LINGUISTICA EUROPEA... FES A TOT EL MON.

Com a síntesi i conclusió de tot el que hem exposat, volem cridar l'atenció sobre la proximitat d'una conjuntura europea en la qual --malgrat les considerables dificultats que procediran, de l'actitud de molts estats-- serà relativament viable d'aconseguir una articulació igualitària del plurilingüisme, vàlida no tan sols com a model de convivència entre les comunitats lingüístiques europees, sinó extensible a tot el món.

Aquesta ordenació igualitària del plurilingüisme s'hauria de fonamentar en una classificació dels drets lingüístics, que conjugui els drets col·lectius de les comunitats lingüístiques amb els drets personals:

Collectivament, cada comunitat lingüística ha de disposar d'un espai -- el propi territori històric-- en vegei garantit l'ús habitual preferent de la seva llengua en totes les funcions públiques institucionalitzades. Això implica que la comunitat ha de comptar amb institucions que tinguin capacitat (jurídica i material) de regular autònomament l'estatus i el corpus de la llengua, que ha de ser plenament oficial almenys en aquest territori. D'altra banda, en marcs estatals o internacionals plurilingües, totes les comunitats lingüístiques han de rebre un tractament igualitari i, fins i tot, compensatori (afavorir l'accés igualitari de les comunitats lingüístiques menys a tots els beneficis educatius i culturals, socio-econòmics i sanitaris). Evidentment, no hi ha d'haver cap impediment a la cooperació entre els territoris lingüísticament afins, per damunt de fronteres regionals o estatals.

En el marc d'aquests drets territorials igualitaris, els drets personals es poden estructurar en tres àmbits, d'implicacions gradualment diferents. La plenitud dels drets personals --sols exercible en el propi espai territorial-- ha de garantir l'ús de la llengua en totes les funcions (és oficial, educatiu, informatiu, en el treball, etc.). En un segon ordre, coincidint amb un marc estatal o supranacional (com la CE), es pot reconèixer un contingut mínim de drets, que pot consistir en el de relacionar-se en la llengua pròpia amb les institucions comunitàries. El dret mínim de drets -- en una mena reduït-- hauria de ser reconegut per tot arreu a totes les persones, com ve el cas dels drets dels processats o delinqüents, segons el Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics.

Sobre aquesta base, doncs, les institucions europees --a més d'establir una declaració de la dret lingüística democràtica, que tots els estats membres haurien de respectar-- poden reestructurar la seva política lingüística de la manera que:

1. Totes les llengües europees siguin reconegudes com a oficials de la CE, amb la conseqüència pràctica que puguin ser usades per tots els ciutadans en les relacions amb els organismes comunitaris (especte del dret d'opció lingüística, que potser no cal fer extensiu a les persones jurídiques).

2. Tan sols algunes llengües --les més àmpliament conegudes-- s'usen llengües de treball dels organismes comunitaris (per exemple, l'alemany, l'anglès, el francès i el rus).

3. En compensació de la reducció de les llengües de treball a favor de les grans llengües, els fons comunitaris destinats a programes educatius, culturals, comunicacionals, etc. (tots els que tinguin implicacions lingüístiques) es distribuïrien de forma inversament proporcional a les dimensions de les comunitats lingüístiques. Aquesta política, de fet, no seria més que aplicar en el camp lingüístic el mateix criteri reequilibrador que els poders públics mantenen en la política fiscal i social (un plantejament compensatori d'aquest tipus ja s'ha plantejat en el programa LINGUA, si bé en aquest cas n'han estat exclòses precisament les llengües més amenaçades, que no són oficials a la CE).

4. Complementàriament, s'hauria d'establir un marc generalment vàlid de condicions lingüístiques a la lliure circulació de mercaderies (p. ex., etiquetatge i documents de comercialització en la llengua territorial) i de treballadors (coneixement de la llengua territorial almenys per accedir a determinats llocs de treball), igual que per a la llibertat d'establiment i la lliure prestació de serveis.

Confiam que un plantejament d'aquest tipus pugui obrir-se camí entre els principis de la construcció d'una Europa unida.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ARACIL, Lluís V., *Conflit lingüístic i normalització lingüística a l'Europa nova*, C.E.U., Nancy, 1965.
- BARRES, Jordi, *El bilingüisme a Europa*, dins *Repercussions de la entrada en la CEE. Perspectives desde Euzkadi (II)*, Ipes, Bilbao, 1988.
- COBARRUBIAS, Juan, *Ethical Issues in Status Planning*, dins Cobarrubias/Fishman (eds.), *Progress in Language Planning*, Mouton, Berlin/New York/Amsterdam, 1988.
- FALCH, Jean, *Contribution à l'étude du statut des langues en Europe*, Presses de l'Université Laval, Québec, 1973.
- GOFFIN, Roger, *Le statut des langues et les stratégies lingüistiques dans les services de traduction des Communautés Européennes*, dins *Actes du Colloque International sur l'Aménagement Lingüistique*, Univ. de Laval, Québec, 1987.
- KLOSS, Heinz, *Types of multilingual communities: a discussion of ten variables*, a "Sociological Inquiry", 30.
- Id., *Notes concerning a language-nation typology*, dins Fishman/Bergstein/Gupta (eds.), *Language Problems in Developing Nations*, Wiley, New York, 1968.
- MONTANER, Enric, *Aproximació a l'Europa de les Llengües*, CIEMEN, Barcelona, 1987.
- MONTEERRAT, Antoni, *La llengua catalana i el règim lingüístic a les institucions europees*, a "Europa de les Nacions", CIEMEN, Barcelona, 1987.
- MORIN, Edgar, *Penser l'Europe*, Gallimard, Paris, 1987.
- ORRITA, José A., *Las lenguas minoritarias y el derecho*, Ed. Mensajero, Bilbao, 1976.
- STEWART, W. A., *A sociolinguistic typology for describing national multilingualism*, dins Fishman (eds.), *Readings in the Sociology of Language*, Mouton La Haie, 1968.

Relació de restaurants on es faran els àpats

Sopar del divendres

Dinar del dissabte

Sopar del dissabte: Hotel Montsacopa
C/ Mulleres s/n

Dinar diumenge: Restaurant la Deu
Crta. de la Deu s/n